

Experiment Vitale woongemeenschappen

Onderzoeksrapport

Anja Machielse, Pien Bos, Wander van der Vaart, Ernst Thoolen
Universiteit voor Humanistiek

Uitgave

Platform31

Den Haag, **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**

Auteurs: Anja Machielse, Pien Bos, Wander van der Vaart, Ernst Thoolen (Universiteit voor Humanistiek)

Redactie: Platform31

Platform31

Kennis- en netwerkorganisatie Platform31 ziet de **trends** in stad en regio. We **verbinden** beleid, praktijk en wetenschap rondom actuele vraagstukken en komen tot een **aanpak** waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. De oplossingen houden we niet voor onszelf: **iedereen profiteert mee** van de resultaten.

Postbus 30833, 2500 GV Den Haag

www.platform31.nl

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden Platform31 en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.

Voorwoord

Het aandeel ouderen in de Nederlandse bevolking steeg de afgelopen jaren sterk. De verwachting is dat dit aandeel de komende jaren nog verder zal toenemen. Tegen deze achtergrond stimuleert de overheid zelfstandig wonen voor ouderen. Maar ook ouderen zélf willen graag zo lang mogelijk op zichzelf wonen.

Dit brengt een nieuwe opgave mee voor corporaties. Zij moeten, samen met gemeenten en zorgaanbieders, zorgen voor voldoende geschikte woningen waarin ouderen prettig kunnen leven. Veel corporaties concentreren zich daarbij op fysieke en materiële aspecten van het wonen. Tegelijk hebben zij steeds meer oog voor sociale aspecten van de leef- en woonomgeving. Zij zoeken naar manieren om de sociale vitaliteit in wooncomplexen te stimuleren, naar de rol die bewoners daar zelf in kunnen vervullen en de professionele ondersteuning die daarbij nodig is.

Het experiment Vitale woongemeenschappen is opgezet om meer kennis te krijgen over het vermogen van ouderen in wooncomplexen om de sociale vitaliteit in deze complexen te stimuleren en vast te houden. De belangrijkste vraag is wat bewoners zelf kunnen doen om de vitaliteit in hun wooncomplex te vergroten en waar ze de ondersteuning van beroepskrachten bij nodig hebben.

Het experiment is uitgevoerd in tien wooncomplexen voor ouderen, verspreid over Nederland. Het experiment startte in september 2015 en werd in maart 2017 afgerond. In het experiment werkten bewoners en professionals samen aan de sociale vitaliteit in hun complex met behulp van de methodiek Studio BRUIS. Uitgangspunt van deze methodiek zijn de krachten en mogelijkheden van bewoners zelf, waar nodig ondersteund door professionals.

Dit rapport is een evaluatie van het experiment. Het laat zien wat de mogelijkheden en grenzen van het zelforganiserend vermogen van bewoners in wooncomplexen voor ouderen zijn, wanneer en welke professionele ondersteuning nodig is, en onder welke voorwaarden een bruisende woongemeenschap kan ontstaan waarin gemakkelijk contacten worden gelegd.

De medewerking van bewoners in de tien deelnemende wooncomplexen maakte dit onderzoek mogelijk. Zij boden toegang tot materialen en bijeenkomsten en deden mee aan focusgroepgesprekken. Extra dank gaat uit naar de bewoners van de Oase, De Roo Appartementen, De Leckenborch en St. Elisabeth. Zij lieten ons meekijken bij alle activiteiten en waren bereid om (diepgaande) gesprekken te voeren over hun ervaringen met het experiment. Zonder hun bereidheid en openheid hadden we dit onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Anja Machielse
Universiteit voor Humanistiek

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	6
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Het experiment	10
1.3 De methodiek: Studio BRUIS	10
1.4 Deelnemende wooncomplexen	11
1.5 Leeswijzer	12
2 De context van het experiment	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De opgave van woningcorporaties	13
2.3 Denk- en doenvermogen	14
2.4 Sociale kwaliteit van wooncomplexen van ouderen	15
2.5 Culturele aspecten van de woonomgeving	16
2.6 Methodisch gestuurde verandering	16
3 Het onderzoek	18
3.1 Doel- en vraagstelling	18
3.2 Methode	18
3.3 Nul- en nameting	19
3.4 Etnografisch veldonderzoek	19
3.5 Dataverwerking	21
3.6 Analyse	22
3.7 Betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid	23
4 Het sociale klimaat in de deelnemende wooncomplexen	25
4.1 Inleiding	25
4.2 Aanleiding voor corporaties om mee te doen aan het experiment	25
4.3 Het 'overall' beeld van het sociale leefklimaat volgens de nulmeting	27
4.4 Selectie van vier wooncomplexen voor nader etnografisch onderzoek	29
4.5 Het sociaal klimaat in de vier geselecteerde complexen: ervaringen van bewoners	31
5 Aanpak en verloop van het experiment	35
5.1 Inleiding	35
5.2 Samenstellen van een initiatiefgroep	35
5.3 Doelen en verwachtingen van bewoners in de initiatiefgroep	36
5.4 Organisatie en invulling van het experiment	38
5.5 Het werven van deelnemers	40
5.6 De behoeften van bewoners	42
5.7 Afstemming met bestaande activiteiten	43
5.8 De rol van de professionals	44

6 Resultaten van het experiment	47
6.1 Inleiding	47
6.2 Aanpak en deelnemersgroepen nul- en nameting	47
6.3 Inhoudelijke verschillen tussen de nul- en nameting	48
6.4 Sociale participatie	50
6.5 Sociale verbondenheid	53
6.6 Zelforganisatie	56
6.7 Borging van de resultaten	61
7 Conclusies	63
7.1 Inleiding	63
7.2 De resultaten	64
7.3 Het zelforganiserend vermogen van oudere bewoners	65
7.4 Professionele ondersteuning	67
7.5 Voorwaarden voor een bruisende woongemeenschap	69
7.6 Tot slot	71
8 Referenties	72
Bijlage I - Topiclijst diepte-interviews ouderen	75
Bijlage II - Topiclijst diepte-interviews professionals	77
Bijlage III - Overzicht informanten (bewoners)	78
Bijlage IV - Enquête 'Vitale woongemeenschappen'	79

Samenvatting

De algemene levensverwachting neemt toe. Nu al heeft iemand 50 procent kans om ouder te worden dan 90. Het aantal mensen ouder dan 65 neemt ook toe. Zij maken over niet al te lange tijd 60 procent van het huurdersbestand van corporaties uit. Daarnaast worden ouderen gestimuleerd zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. Woningcorporaties huisvesten mede daardoor in hun complexen steeds meer alleenstaande 80-plussers, met een laag inkomen en een grotere kans op gezondheidsproblemen. Van hen wordt – net als van andere burgers – een mate van zelfredzaamheid verwacht die ze niet altijd kunnen opbrengen.

Deel uitmaken van een vitaal netwerk vergroot de zelfredzaamheid. Prettig contact met andere mensen is dus van groot belang. Voor ons welzijn, onze weerbaarheid en onze kwaliteit van leven. Maar op hogere leeftijd komen sociale contacten steeds minder makkelijk 'aanwaaien'. Voor kwetsbare ouderen met gezondheidsproblemen is – naast fysieke veiligheid en comfort – de wens om sociale contacten aan te gaan de reden om in een wooncomplex voor ouderen te gaan wonen. Wonen in een seniorencomplex is echter niet vanzelfsprekend gezellig. Het sociale leven in sommige complexen is ingedut.

Professionele ondersteuning

Uit dit onderzoek en experiment van Platform31 en Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg blijkt dat bewoners best bereid en in staat zijn te investeren om de vitaliteit van hun woongemeenschap te verhogen. Maar bewoners kunnen dit niet alleen. Een enthousiasmerende en betrokken professional is onontbeerlijk om woongemeenschappen op den duur sociaal en levendig te krijgen. Daarin hebben woningcorporaties en bewoners een gedeeld belang. Bewoners hebben behoefte aan sociale contacten, een goede sfeer, veiligheid en mensen waar ze in geval van nood op terug kunnen vallen. Corporaties hebben belang bij een sociale en veilige leefomgeving waarin bewoners prettig kunnen wonen, vanwege de leefbaarheid en de verhuurbaarheid. Om de sociale kwaliteit van de leef-en woonomgeving te optimaliseren, hebben bewoners en corporaties elkaar nodig.

Bewoners zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor de sociale vitaliteit in hun woonomgeving, maar hebben daar professionele ondersteuning bij nodig die corporaties kunnen bieden. Die ondersteuning is nodig om gemeenschapsopbouw op gang te brengen, te begeleiden en duurzaam te maken. Belangrijk is dat de corporatie en de bewoners een gedeelde visie hebben op dat veranderingsproces en op een constructieve manier samenwerken. Uitgangspunt daarbij zijn de mogelijkheden en wensen van bewoners. Professionals helpen de bewoners om *zelf* actief te worden.

Methode BRUIS - Samen Buurten brengt reuring

In tien woongemeenschappen zijn bewoners onder begeleiding aan de slag gegaan met de methode BRUIS om in hun wooncomplex een bruisende gemeenschap te creëren. In een bruisende woongemeenschap:

- kennen bewoners elkaar;
- voelen zij zich verbonden met elkaar;
- doen zij actief mee met activiteiten;
- organiseren zij zelf activiteiten;
- beheren en benutten zij zelf de algemene ruimten.

Een onderzoeksteam volgde gedurende een jaar de deelnemers. De bewoners zijn begonnen met het organiseren van gezellige, laagdrempelige activiteiten voor de hele gemeenschap. Daarnaast hebben zij elkaar in gespreksgroepen beter leren kennen, zodat mensen met dezelfde interesses en voorkeuren elkaar vonden en kleine groepjes vormden om activiteiten te ondernemen. Dat was voor veel mensen, waaronder ook de bestaande bewoners- en activiteitencommissies, een andere manier van kijken en werken: je gaat uit van een verzameling kleinere gemeenschappen die elkaar raken en niet van één gemeenschap die centraal vanuit de commissies wordt bediend.

In alle deelnemende complexen ontstonden nieuwe activiteiten en contacten. Het grootste deel van de bewoners was – door twijfel aan het eigen kunnen – terughoudend om activiteiten te organiseren, maar in ieder complex waren wel mensen aanwezig die de kar wilden trekken. Dat kwam mede door het nieuwe besef dat je ook kleinschalige activiteiten kunt opzetten voor mensen met dezelfde interesses. Het bleek voor de actieve bewoners echter niet mogelijk om de situatie voor eenzame bewoners te verbeteren.

Er zijn grenzen aan zelfactivering

Uit het experiment blijkt dat bewoners gemeenschapsopbouw niet op zich kunnen nemen: het leefklimaat in de tien onderzochte complexen is in een jaar niet verbeterd. De oorzaak daarvan, zo toont het onderzoek aan, is dat veel bewoners een beperkt 'denk- en doenvermogen' hebben, door:

- Slechte onderlinge verhoudingen of conflicten die niet zijn uitgepraat.
- Onduidelijkheid over de verhouding tussen bestaande bewonerscommissie en de activiteiten binnen BRUIS.
- Onduidelijkheid over wat de professionals wel of niet doen.
- Te weinig vaardigheden op het gebied van groepsdynamiek.
- Beperkt doenvermogen door fysieke belemmeringen, mobiliteitsproblemen of gebrek aan ervaring.
- Het ontbreken van professionele ondersteuning bij de gespreksaanpak.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Nederlanders worden steeds ouder en blijven steeds langer gezond en actief. Het aandeel ouderen in de Nederlandse bevolking steeg hierdoor sterk, en de verwachting is dat dit aandeel de komende jaren nog verder zal toenemen (RIVM, 2015).¹ Tegen deze achtergrond stimuleert de overheid zelfstandig wonen voor ouderen. De gedachte daarachter is dat zelfstandig wonen een positieve invloed heeft op het welzijn en bijdraagt aan een 'goede' oude dag (Van Dijk, 2015).

Het overheidsbeleid sluit aan bij de wensen van ouderen die – onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen – steeds meer belang hechten aan eigen regie en zelf verantwoordelijk willen zijn voor de inrichting van hun leven (Engbersen & Vermeij, 2017; Machielse, 2016a). Onderzoek toont aan dat de meeste ouderen gehecht zijn aan hun zelfstandigheid en het liefst in hun vertrouwde omgeving blijven wonen omdat dit bijdraagt aan een gevoel van zelfredzaamheid, eigen regie en eigenwaarde (Milligan, 2009; Vermeij, 2016).

Voor het welzijn en de gezondheid van ouderen is deelname aan gemeenschappelijke activiteiten van belang. Sociale participatie is een belangrijke zingevende factor die een positieve uitwerking heeft op de kwaliteit van leven (O'Donnell & Tharp, 2012). Bij het ouder worden nemen de mogelijkheden hiertoe echter af en wordt de directe woonomgeving een belangrijke bron voor sociale contacten en sociale participatie (Machielse, 2016). Onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, de nadruk op eigen regie en actief burgerschap, wordt van ouderen verwacht dat ze zelf zorg dragen voor een levendige sociale omgeving waarin ze anderen kunnen ontmoeten. De activiteiten die van oudsher door beroepskrachten werden gecoördineerd en begeleid, zijn grotendeels vervangen door activiteiten die deelnemers zelf bedenken en zelf (of samen met vrijwilligers) organiseren. De vraag is of alle ouderen voldoende zelforganiserend vermogen hebben om dit te kunnen, en welke mate van betrokkenheid van professionals, gemeenten en maatschappelijke organisaties gewenst is.

9

Uit onderzoek blijkt dat de bereidheid en de mogelijkheden om zelf zaken te organiseren zeer ongelijk onder groepen burgers zijn verdeeld (Engbersen & Rensen, 2014). Initiatiefnemers van burgerinitiatieven zijn over het algemeen hoog opgeleid en woonachtig in gebieden met een hogere sociaaleconomische status, terwijl het zelforganiserend vermogen van burgers in wijken met een lage sociaaleconomische status minder sterk is ontwikkeld (WRR, 2012). Maar ook in wooncomplexen met een groot zelforganiserend vermogen neemt de eigen kracht na verloop van tijd af omdat de bewoners ouder worden of meer zorg nodig hebben. Het gevolg daarvan is dat er minder gemeenschappelijke activiteiten zijn, en bewoners elkaar minder vaak ontmoeten. Veel ouderen dreigen daardoor te vereenzamen in hun appartement. De vraag is dan ook of, en hoe, actief burgerschap in wooncomplexen voor ouderen kan worden gestimuleerd. En of, en zo ja welke, professionele ondersteuning daarbij nodig is.

Om meer inzicht te krijgen in effectieve aanpakken voor gemeenschapsvorming en sociale vitalisering zette Platform31 in samenwerking met Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen en Zorg (KCWZ), het experiment Vitale woongemeenschappen op. Het experiment is onderdeel van het kennis- en

¹ Op dit moment is bijna twintig procent van de Nederlandse bevolking 65 jaar of ouder (RIVM, 2015).

experimentenprogramma Langer Thuis, dat wordt ondersteund door het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Doel van het experiment is het achterhalen van de werkzame principes voor (re)vitalisering van wooncomplexen voor ouderen. Het biedt inzicht in de mogelijkheden die ouderen zelf hebben om de sociale vitaliteit in hun wooncomplex te vergroten en de steun die ze daarbij nodig hebben van sociale professionals.

1.2 Het experiment

Het experiment startte in september 2015 met de werving van wooncomplexen. De uitvoering van het experiment vond plaats van september 2016 tot maart 2017 en omvatte pilots in tien wooncomplexen voor ouderen, waarin bewoners en professionals van woningcorporaties (zie 1.4) samenwerkten aan sociale vitaliteit met behulp van de methode Studio BRUIS.² Deze methode is ontwikkeld door ActivAge en is gebaseerd op eerdere ervaringen met vernieuwingsprojecten waarin gemeenschapsvorming, vrijwillige inzet en de ontwikkeling van activiteiten voor en door senioren centraal staat.³ De professionals in het experiment zijn woonconsulenten en sociaal beheerders van de deelnemende woningcorporaties.

Voorafgaand aan de pilots zijn bewoners en professionals gezamenlijk getraind om te werken volgens de methode Studio BRUIS.⁴ Tijdens de training werden ze aangemoedigd om op grond van de training en de handreiking Studio BRUIS een ontwerp te maken voor een methodische aanpak die zou passen bij het eigen complex. De beschreven methodiek vormde de basis, maar bood veel ruimte voor flexibiliteit. De ontwikkelaar van de methodiek ondersteunde de bewoners en professionals bij de ontwikkeling van een eigen aanpak, door coachende gesprekken te voeren op locatie.

10

Gedurende de looptijd van het experiment waren er drie landelijke Learning Community-dagen.⁵ Op deze dagen wisselden bewoners en professionals van alle betrokken complexen ervaringen met de methodiek uit. Ook werden bepaalde thema's verder uitgediept.

1.3 De methodiek: Studio BRUIS

De methodiek Studio BRUIS heeft als doel een verandering op gang te brengen die tot een levendige en inspirerende woonomgeving leidt (Penninx, 2016). Uitgangspunt van de methodiek zijn de krachten en mogelijkheden van bewoners zelf, daar waar nodig ondersteund door professionals.

De methode start met de samenstelling van een initiatiefgroep van actieve bewoners en enkele ondersteunende (en faciliterende) professionals. Deze groep volgt een training over de methodiek en organiseert vervolgens een reeks van zes workshops voor bewoners van het complex over de volgende thema's:

² In het experiment is gewerkt met een conceptversie van de methodiek. De handreiking Studio BRUIS biedt initiatiefgroepen inspiratie en houvast bij de organisatie van sociale vitalisering.

³ De methodiek bouwt voort op ervaringen met de Leergang Woondromen 55+ (Penninx, 2015a), de activeringsmethoden POWER – Vitaliteit op leeftijd (Penninx, 2015b), Atelier Samenkracht (Penninx & Hulsebosch, 2013) en Samenkracht 80+ (Penninx & Christ, 2016).

⁴ De training vond plaats tijdens een startbijeenkomst en drie gezamenlijke trainingsdagen: op 19 januari 2016, 25 februari 2016, 10 maart 2016 en 31 maart 2016. Op de trainingsdagen werd de methode uitgelegd en geoefend. Voor deze dagen werden van elk complex twee personen uitgenodigd (een bewoner en de betrokken professional).

⁵ Op 15 september 2016, 24 november 2016 en 16 maart 2017.

- Lichaam en geest. Hoe blijf ik in conditie, wat geeft mij energie?
- Samen en alleen. Wat doe ik alleen, wat zou ik samen met anderen willen doen?
- Woning en woonomgeving. Ben ik tevreden over mijn woning en woonomgeving?
- Doen en laten. Hoe ziet mijn ideale dag eruit, waar wil ik meer of minder tijd voor maken?
- Waarden en inspiratie. Waar ga ik voor, wat maakt het leven voor mij zinvol?

Tijdens de workshops verkennen de deelnemers wat zij in hun dagelijks leven belangrijk vinden en op welk terrein hun interesses en behoeften liggen. Tussen de workshops door werken de deelnemers (meestal in groepjes) aan verkenningsoopdrachten. In een zesde afsluitende workshop maken de deelnemers een wensenlijst voor de toekomst en vormen ze kleine, zelfsturende Bruiskringen. Dit kunnen thema- of gesprekskringen, doekringen of gezelligheidskringen zijn. Een kring kan starten als er twee personen zijn. Deze Bruiskringen blijven elkaar regelmatig ontmoeten. Ze wisselen onderling ervaringen uit in informele bijeenkomsten. Bij elke Bruiskring kunnen desgewenst andere complexbewoners of buurtbewoners worden betrokken. De Bruiskringen bepalen zelf hoe het netwerk zich verder ontwikkelt; dat is afhankelijk van de motivatie van de deelnemers en hun specifieke wensen en mogelijkheden.

1.4 Deelnemende wooncomplexen

Het experiment is uitgevoerd in tien wooncomplexen, verspreid over Nederland. De complexen zijn geselecteerd uit 25 wooncomplexen voor ouderen die (na een wervingsactie) hebben aangegeven dat ze aan het experiment willen meedoen.⁶ Een deel van de deelnemende wooncomplexen is gesitueerd in een wijk met een lagere sociaaleconomische status.

11

Inclusiecriteria:

- De complexen hebben meer dan veertig woningen.
- De wooncomplexen zijn verdeeld over wijken met lage en hoge SES.
- Er zijn geen lopende conflicten tussen bewoners onderling of bewoners en woningcorporatie.
- Het complex is geen 'afgebouwd' verzorgingshuis dat een nieuwe bestemming heeft gekregen.
- De bewonersgemeenschap of bewonerscommissie is bereid om actief mee te doen.

De tien wooncomplexen en experimentpartners zijn:

1. Amstelflat - Mooiland, Assen
2. De Dobbegaarde - Portaal Leiden, Leiden
3. De Leckenborch - Woonpartners Midden-Holland, Gouda
4. De Oase - Parteon, Zaandam
5. Evert ten Napelflat - Domesta, Klazienaveen
6. Walterbosch - Habion, Apeldoorn
7. St. Elisabeth - Ons Huis/Sutfene, Zutphen
8. Rozenhof - Woningstichting Barneveld/Zorggroep ENA, Barneveld
9. Wilgenstruweel - BrabantWonen, Den Bosch
10. De Roo Appartementen - Woonzorg Nederland, Capelle aan de IJssel

⁶ De werving en selectie is uitgevoerd door Platform31 en Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen en Zorg (KCWZ).

1.5 Leeswijzer

In dit rapport wordt verslag gedaan van het experiment en het begeleidende onderzoek. In hoofdstuk 2 schetsen we de maatschappelijke context waarin het experiment Vitale woongemeenschappen plaatsvindt en de sociale opgave voor woningcorporaties. We gaan daarbij in op sociale en culturele aspecten van de woonomgeving en formuleren aandachtspunten voor methodisch gestuurde veranderingen daarin. In hoofdstuk 3 volgt een beschrijving van de doel- en vraagstelling van het onderzoek, en van de gehanteerde onderzoeksmethoden. Hoofdstuk 4 geeft een beeld van het sociale klimaat in de deelnemende wooncomplexen en de aanleiding voor de betrokken corporaties om mee te doen aan het experiment. In hoofdstuk 5 beschrijven we de aanpak en het verloop van het experiment in een viertal wooncomplexen. Hoofdstuk 6 beschrijft de resultaten van het experiment. In hoofdstuk 7 worden de onderzoeksvragen beantwoord en de conclusies van het onderzoek geformuleerd.

2 De context van het experiment

2.1 Inleiding

Het experiment Vitale woongemeenschappen vindt plaats tegen de achtergrond van culturele en maatschappelijke ontwikkelingen die tot gevolg hebben dat instituties als de kerk, de gemeenschap en de buurt hun normerende betekenis hebben verloren, en mensen meer mogelijkheden hebben om hun leven zelf in te richten. Deze veranderingen gaan hand in hand met een omvangrijke stelselwijziging in het sociale domein⁷ en de overgang van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving waarin autonomie en zelfredzaamheid centrale begrippen zijn. De overheid heeft vooral een faciliterende rol en biedt een vangnet voor de meest kwetsbaren.

In deze beleidscontext zijn de criteria voor verpleeghuiszorg aangescherpt en zijn intramurale instellingen alleen nog toegankelijk voor ouderen met een zware zorgvraag. In de transitieagenda 'Langer zelfstandig wonen' stimuleert de overheid dat ouderen met een zorgbehoefte langer zelfstandig blijven en zoveel mogelijk zorg aan huis krijgen (BZK, 2014). Dit beleid sluit aan bij de behoefte van ouderen zelf om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen (Engbersen, 2017; Vermeij, 2016).

De culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, de overgang naar een participatiesamenleving, de transities in de zorg, de transformatie van verzorgingshuizen, de vergrijzing, en de wens van ouderen om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen, hebben tot gevolg dat de groep kwetsbare ouderen die zelfstandig woont, groter wordt. Dit brengt een nieuwe opgave voor woningcorporaties met zich mee.

13

2.2 De opgave van woningcorporaties

Sinds de herziene Woningwet 2015 moeten woningcorporaties zich richten op hun kerntaak: het bouwen, verhuren en beheren van een kwalitatief en betaalbaar aanbod van sociale huurwoningen. Door het toenemende aantal zelfstandig wonende ouderen omvat de opgave van corporaties - meer dan voorheen - het realiseren van betaalbare woningen voor ouderen met een zorg- en ondersteuningsbehoefte. Corporaties moeten, samen met gemeenten en zorgaanbieders, zorgen dat er voldoende geschikte woningen beschikbaar zijn voor zelfstandig wonende (kwetsbare) ouderen en dat de juiste zorg- en welzijnsvoorzieningen binnen handbereik zijn (Platform31, 2015).

Behalve de woning, moet ook de leef- en woonomgeving geschikt zijn voor het langer zelfstandig wonen van ouderen (BZK, 2014). De kwaliteit van de leef- en woonomgeving is onder meer afhankelijk van de aanwezigheid van gemeenschappelijke activiteiten die een positieve invloed hebben op het welbevinden (O'Donnell & Tharp, 2012: 23). De nieuwe Woningwet begrenst echter de investeringen die corporaties in leefbaarheid mogen doen: het maximumbedrag is 125 euro per woning. Daarom stopten veel corporaties met de financiering van welzijnsprojecten en activiteitenbegeleiding. Ze concentreren zich vooral op de veiligheid van de woonomgeving, het tegengaan van overlast, en het faciliteren van ontmoetingsruimtes. De gedachte is dat bewoners zelf initiatieven nemen om de sociale vitaliteit in hun

⁷ De stelselwijziging in het sociale domein omvat de zogeheten 'decentralisaties' van zorg, werk en jeugdhulp; van Awbz naar Wmo, de Participatiewet, e de Jeugdwet.

leef- en woonomgeving te verbeteren. Tegelijk besluiten steeds meer corporaties om huismeesters, flatcoaches of beheerconsulenten aan te stellen die hierbij een rol kunnen vervullen. De invulling en breedte van hun taken verschillen echter sterk tussen de corporaties.

Het experiment Vitale woongemeenschappen is opgezet in deze context. Met het experiment willen Platform31 en Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen en Zorg corporaties inzicht bieden in de mogelijkheden van ouderen om de sociale vitaliteit in hun wooncomplex te vergroten, en in de mate van professionele steun die ze daarbij nodig hebben.

2.3 Denk- en doenvermogen

Het zelforganiserende vermogen van ouderen hangt samen met hun (zelf)redzaamheid. In de huidige beleidscontext gaat de overheid ervan uit dat burgers in staat zijn constructief voor zichzelf op te komen en de noodzakelijke voorzieningen en zorg voor zichzelf te organiseren. Lang niet alle burgers blijken echter in staat te zijn om aan de hoge eisen van de participatiesamenleving te voldoen (Felten et al., 2017: 19). Eigen regie en eigen verantwoordelijkheid zijn weliswaar de norm, maar mensen kunnen ook in staat zijn mee te doen in de samenleving omdat ze functioneren in een omgeving die hen ondersteunt. Om die reden maakt de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) een onderscheid tussen *zelfredzaamheid* (eigen regie en eigen verantwoordelijkheid) en *redzaamheid* (het totaal aan vermogens waarover een individu beschikt om zijn doelen te bereiken en zich te kunnen redden in het leven) (WRR, 2017: 24). Redzaamheid doet een beroep op allerlei mentale vermogens: het denkvermogen (cognitieve vermogens als intelligentie, kennis en basisvaardigheden), maar ook het doenvermogen (niet-cognitieve vermogens zoals het vermogen om de situatie te overzien, doelen te stellen, een plan te maken, in actie te komen en het plan uit te voeren, het vol te houden en om kunnen gaan met emoties en tegenslag) (WRR, 2017: 23).

14

Bron: WRR (2017:12).

Het WRR-rapport stelt dat de mogelijkheden voor redzaamheid van burgers aanzienlijk verschillen: zowel het denkvermogen als het doenvermogen. Bovendien toont gedragswetenschappelijk onderzoek aan dat leefomstandigheden invloed hebben op de inzetbaarheid van hun mentale vermogens. Door ingrijpende levensgebeurtenissen, stress, verdriet en eenzaamheid kunnen iemands mentale vermogens (tijdelijk) afnemen en ontoereikend zijn voor hun redzaamheid (WRR, 2017: 140-142). De vraag is wat dit betekent voor het veronderstelde zelforganiserend vermogen van ouderen in wooncomplexen. In hoeverre helpt zelforganisatie bij het vergroten van de sociale vitaliteit in de woonomgeving? Is professionele ondersteuning noodzakelijk en zo ja, in welke mate?

2.4 Sociale kwaliteit van wooncomplexen van ouderen

De Nederlandse ouderenhuisvesting kent een lange geschiedenis die teruggaat tot ver in de achttiende eeuw. Hofjes en kleine gasthuizen waren de eerste specifieke bouwvormen voor ouderen. De kerk en naaste familie waren de zorgverleners. Door het naoorlogse stelsel van sociale zekerheid en een gunstige economische conjunctuur kregen ouderen een zeer ruime keuze uit ouderenhuisvestingen, variërend van verpleeghuizen voor chronisch zieken en verzorgingshuizen voor hulpbehoevenden, tot serviceflats en kleinschalige woongroepen met gemeenschappelijke voorzieningen voor haar bewoners (Spierings, 2014).

De belangrijkste redenen voor ouderen om naar een wooncomplex te verhuizen, zijn een gevoel van veiligheid, fysiek comfort en sociale contacten (Spierings, 2014: 450). Verder hebben vooral persoonlijke omstandigheden invloed op de keuze voor een bepaalde woonvorm, zoals hun gezondheidstoestand, financiële situatie, redzaamheid, overtuigingen, activiteiten en sociale contacten. Diverse onderzoeken laten zien dat vooral sociale verbondenheid en sociale participatie belangrijk zijn voor de gezondheid en het persoonlijke welzijn van ouderen (Gezondheidsraad, 2009). Sociale verbindingen met anderen zijn een belangrijke bron van zingeving en vormen het fundament voor redzaamheid en eigen regie (Machielse, 2016a). De sociale kwaliteit van de leefomgeving is daarom van groot belang. Naarmate mensen ouder worden en minder goed in staat zijn om contacten op afstand te onderhouden, wordt de directe leef – en woonomgeving nog belangrijker (Vermeij, 2016).

De sociale kwaliteit van de woonomgeving wordt ten eerste beïnvloed door allerlei aspecten van de fysieke woonomgeving. Zo blijkt dat woningen met een (gemeenschappelijke) tuin een geschiktere woonvorm voor ouderen zijn omdat tuinen tot een groter gemeenschapsgevoel leiden. Bewoners in hoogbouw zouden minder geneigd zijn tot zelfonthulling, een manier om gemeenschapszin te bevorderen (Zaff & Sloan Devlin, 1998).

15

Een ander aspect dat invloed kan hebben op de sociale kwaliteit is de schaalgrootte van een wooncomplex. Verschillende studies laten zien dat kleine gemeenschappen met een gemeenschappelijk dienstencentrum een grotere mate van welzijn en gevoel van veiligheid geven (Singelenberg, Stolarz, & McCall, 2014). Kleinschalige complexen worden geassocieerd met huiselijkheid, veiligheid en mogelijkheden tot maatwerk, terwijl grootschalige complexen door ouderen worden gekozen vanwege de levendigheid, de anonimiteit, de keuzevrijheid in contacten en een groter aanbod van activiteiten. Uit onderzoek van Spierings (2014) blijkt dat de voorkeuren van ouderen sterk verschillen. Sommige ouderen willen het liefst kleinschalig wonen, terwijl anderen de voorkeur geven aan grotere complexen waarin ze meer keuze hebben in sociale contacten. De grote spreiding in voorkeuren vraagt om een variatie in aanbod van fysieke schaalgrootte, variërend van 25-40 wooneenheden om levendigheid en levensvatbaarheid te garanderen, tot 300-350 wooneenheden om herkenbaarheid en identificeerbaarheid te garanderen. Het omslagpunt tussen sociale controle en anonimiteit in een woongemeenschap ligt volgens Spierings tussen de 80 en 120 wooneenheden.

Tot slot heeft ook de bewonersmix invloed op de woonkwaliteit. Zo blijken intergenerationale leefgemeenschappen, waarin jongeren en ouderen samenleven, meer sociaal kapitaal te bevatten. De opbouw van dergelijke gemeenschappen is echter een complexe aangelegenheid (Brown & Henkin, 2014). Bovendien werkt het samenbrengen van verschillende groepen bewoners niet altijd positief uit. Het onderzoek van Spierings (2014) laat bijvoorbeeld zien dat een complex met meer dan 20 tot 25 procent ouderen met een hoge zorgzwaarte te belastend en confronterend is voor de vitale ouderen in

het complex. Een te grote doelgroepenmenging kan tot meer confrontatie en relationele conflicten leiden. Bij kleine woongroepen is dat omslagpunt eerder bereikt dan bij grotere woongroepen.

2.5 Culturele aspecten van de woonomgeving

Bij interventies voor gemeenschapsvorming is de culturele context van belang, dat wil zeggen: de plaatsen, gebeurtenissen, routines en patronen die de ervaringen van het alledaagse leven structureren, zoals een buurt of een wooncomplex. De culturele context vormt de basis van het sociale proces en de interactie tussen leden van de gemeenschap. Deze context wordt vaak aangeduid met het concept 'activity setting', dat zowel subjectieve ervaringen, als gedragingen en externe kenmerken van (leden van) een gemeenschap omvat (O'Donnell & Tharp, 1990). Om een bepaalde gemeenschap te begrijpen, is inzicht in de kenmerken van deze activity setting vereist. Het gaat dan om persoonlijke kenmerken van de betrokkenen, hun culturele waarden en overtuigingen, hun handelingen en taken, gedragsnormen, doelen en motieven, en de beschikbare middelen (tijd, geld en ruimte) (Gallimore et al., 1993).

Interventies die gericht zijn op gemeenschapsvorming en gemeenschapsontwikkeling hebben als doel een 'activity setting' te veranderen of te creëren en hiermee de interactie tussen leden (positief) te beïnvloeden (O'Donnell & Tharp, 1990: 258). Voorwaarde voor een dergelijke interventie is een gemeenschappelijk doel. Zodra een groep zich een gemeenschappelijk doel heeft gesteld, zullen de leden van een gemeenschap hun capaciteiten ten dienste stellen van dat doel en elkaar helpen. Ze weten en aanvaarden dat ze van elkaar afhankelijk zijn, putten hieruit motivatie en de onderlinge 'kruisbestuiving' verhoogt de productiviteit van de gemeenschap. De coöperatieve samenwerking versterkt de gemeenschapsbanden en leidt tot een hogere mate van sociale verbondenheid en sociale participatie (O'Donnell, Tharp & Kathleen, 1993).

16

Versterking van de sociale kwaliteit en vitaliteit in een wooncomplex vraagt dus altijd om interventies die afgestemd zijn op de bestaande culturele context: de 'activity setting' in het betreffende complex. Standaardinterventies die te zeer afwijken van de bestaande 'activity setting' kunnen niet succesvol zijn. Inzicht in de 'activity setting' in een woongemeenschap ontstaat door patronen van activiteiten te identificeren, door te observeren en de mate van het gebruik van hulpbronnen binnen de gemeenschap vast te stellen.

2.6 Methodisch gestuurde verandering

Door de culturele en maatschappelijke veranderingen en de eisen van de participatiesamenleving, werden eigen regie en verantwoordelijkheid (zelfredzaamheid) de norm. Bewoners worden geacht zelf initiatieven te nemen om de sociale kwaliteit in hun leefomgeving op peil te houden of te verbeteren. De mate waarin ze daarin slagen is afhankelijk van hun denk- en doenvermogen, en van de mate van professionele ondersteuning die ze daarbij krijgen (Brörmann, 2010; Engbersen & Rensen, 2014: 7-8, 11). Nu veel corporaties activiteitenbegeleiding niet langer financieren, zijn ze op zoek naar mogelijkheden om de sociale vitaliteit in wooncomplexen voor ouderen te behouden of te vergroten. Ook de vorm en mate van professionele ondersteuning die hierbij nodig is onderdeel van deze zoektocht.

Belangrijke voorwaarden voor een succesvolle interventie zijn dat de noodzaak tot innovatie (verandering) wordt gedeeld, dat de voorgestelde innovatie voldoende oplevert volgens de doelgroep,

dat de vaardigheden aanwezig zijn om de verandering door te voeren, dat de organisatie ontvankelijk is voor veranderingen, dat iedereen dezelfde visie deelt en dat de communicatie effectief is (Durlak & DuPre, 2008).

De afgelopen jaren zijn verschillende methodische werkwijzen voor sociale professionals ontwikkeld die de kwaliteiten en vaardigheden van de bewoners als uitgangspunt nemen. Een veelgebruikte methode die uitgaat van aansluiting bij initiatieven van actieve burgers is het zogenaamde ACTIE-model (Engbersen & Rensen, 2014). De sociale professional stelt zich daarbij vijf vragen:

1. Kan ik aansluiten bij de motieven van de initiatiefnemers of moet ik bijsturen? (Animo)
2. Kan ik gebruik maken van interne samenhang of kan ik externe banden (andere bewoners en instanties) versterken? (Contact)
3. Mag ik uitgaan van eigen kracht of moet ik aanreiken? (Toerusting)
4. Moet ik uitgaan van logica van burgers of van de logica van professionele organisaties? (Inbedding)
5. Toon ik als professional betrokkenheid of dienstbaarheid? (Empathie)

Met behulp van deze vragen kan de professional een besluit nemen over de wijze waarop hij of zij initiatiefnemers helpt om zelf actief te worden. Daarna kan de professional een methode kiezen die aangrijpingspunten biedt om de gestelde doelen te realiseren. In dit experiment is gekozen voor de methode Studio BRUIS, die als doel heeft een verandering op gang te brengen die tot een levendige en inspirerende woonomgeving leidt. De mogelijkheden van bewoners vormen daarbij het uitgangspunt.

3 Het onderzoek

3.1 Doel- en vraagstelling

Het experiment Vitale woongemeenschappen werd begeleid door een wetenschappelijk onderzoek, uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit voor Humanistiek. Doel van het onderzoek was inzicht te krijgen in de mogelijkheden om de sociale vitaliteit in wooncomplexen voor ouderen te vergroten door de eigen kracht van de bewoners te stimuleren. Daarbij werd onderzocht in welke mate professionele ondersteuning noodzakelijk is om deze eigen kracht te optimaliseren. Een tweede doel was inzicht te krijgen in de resultaten van de methodiek Studio BRUIS en in aspecten van de methodiek die herziening of verandering vragen om hem effectiever te maken.

Om dit onderzoeksdoel te realiseren, zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van het zelforganiserend vermogen van bewoners van wooncomplexen voor ouderen?
2. Wanneer en in welke situaties is professionele ondersteuning nodig en welke soort ondersteuning is dat?
3. Wat zijn voorwaarden voor een bruisende woongemeenschap waarin onderlinge contacten gemakkelijk worden gelegd?

Indicatoren voor sociale vitaliteit zijn:

- sociale participatie (de bewoners doen actief mee met activiteiten);
- sociale verbondenheid (de bewoners kennen elkaar en voelen zich verbonden met elkaar);
- zelfbeheer (de bewoners organiseren zelf activiteiten en organiseren het gebruik en het beheer van algemene ruimten zelf).

18

3.2 Methode

Het onderzoek heeft de vorm van een 'interactieve' of 'participerende' evaluatie waarbij alle *stakeholders* zijn betrokken: beroepskrachten, vrijwilligers en ouderen. In een participerend evaluatieonderzoek staan het perspectief, de visie en de waarden van personen die direct belang hebben bij de methodiek centraal (Tavecchio, 2008). Hierdoor zijn de verworven kennis en inzichten over de impact voor de onderzochten meer valide en is de kans groter dat de resultaten en de conclusies van het evaluatieonderzoek bruikbaar zijn in de praktijk. Een participerende vorm van evaluatie is bovendien relevant voor de (verdere) ontwikkeling van een methodiek die aansluit op de behoeften van een specifieke doelgroep (Tavecchio & Gerrebrands, 2012). Aangezien het onderzoek nadrukkelijk tot doel heeft om de methodiek Studio BRUIS te evalueren en verbeterpunten aan te dragen, ligt deze onderzoeksvorm voor de hand.

De evaluatie vond plaats door middel van een *ethnografisch veldonderzoek* (Patton, 2015) in combinatie met een voor- en nameting middels een *vragenlijstonderzoek* (Blair, Czaja, & Blair, 2014).

De voor- en nameting geven een beeld van het sociale klimaat in de wooncomplexen en laten zien tegen welke achtergrond het ethnografisch onderzoek is uitgevoerd. De metingen bieden ook zicht op eventuele belangrijke veranderingen in het sociale klimaat gedurende het onderzoek. Het gaat hierbij niet om een effectmeting, aangezien er veel andere factoren buiten het experiment en buiten de

controle van dit onderzoek liggen, die invloed kunnen uitoefenen op de uitkomsten van het vragenlijstonderzoek (De Vaus, 2013).

Etnografisch onderzoek heeft als centraal uitgangspunt dat elke groep mensen die gedurende een bepaalde periode interacteert een cultuur ontwikkelt (Goodenough, 1971: 21-22; Patton, 2015: 100). Mensen geven in het dagelijkse leven betekenis aan gebeurtenissen en ervaringen en handelen op basis van die betekenisgeving. De onderzoekers proberen deze betekenissen en daaruit voortkomende gedragingen te beschrijven, te interpreteren en zo mogelijk te verklaren vanuit het *inner perspective* van de onderzochten (Boeije, 2005: 32). Dit veronderstelt een onderzoekstrategie waarbij de onderzoekers intensief contact hebben met de onderzochten en nauw betrokken zijn in het onderzochte veld (Patton, 2015: 100). Etnografisch onderzoek is een geschikte vorm om een methodiek te evalueren die gericht is op gemeenschapsvorming in een specifieke 'activity setting' (O'Donnell & Tharp, 1990), zoals een wooncomplex voor ouderen.

3.3 Nul- en nameting

Ten behoeve van de nul- en nameting van dit onderzoek is een gestandaardiseerde vragenlijst ontwikkeld rond de hoofdthema's van het experiment. Behalve naar achtergrondgegevens van de deelnemers, is daarin gevraagd naar deelname aan activiteiten binnen het wooncomplex, de kwaliteit van leven, zingeving, zelfredzaamheid, eenzaamheid, en sociale contacten binnen en buiten het wooncomplex. De vragenlijst bestaat uit ongeveer zestig gesloten vragen, meestal te beantwoorden met driepuntschalen (*nee, min of meer, ja*), vijfpuntschalen (*helemaal mee oneens – helemaal mee eens*), rapportcijfers, en een enkele keer door het kiezen van een of meer aangereikte alternatieve antwoordopties (bijvoorbeeld belemmeringen om aan activiteiten deel te nemen: financiën, gezondheid, en dergelijke).

19

De vragenlijst is afgenomen voorafgaand aan de sociaal activerende interventie, in de zomer van 2016. Negen maanden later werd de vragenlijst opnieuw afgenomen als nameting, in het voorjaar van 2017. Tijdens beide gelegenheden hebben alle bewoners van de deelnemende wooncomplexen een papieren enquête ontvangen (zie bijlage IV). Deze zijn per post aan de contactpersonen van de tien deelnemende wooncomplexen verstuurd en aldaar huis-aan-huis uitgezet. In sommige wooncomplexen is de vragenlijst persoonlijk aan bewoners uitgereikt. Vervolgens is na enkele dagen nog een herinneringsbrief bezorgd aan alle bewoners. Tijdens de eerste meting (T1) zijn aldus 1217 bewoners benaderd en tijdens de nameting (T2) waren dat er 1156; de respons was respectievelijk 33% (T1) en 28% (T2).

Het eerste doel van deze metingen was het in kaart brengen van de beleving van het sociale klimaat in de wooncomplexen op beide momenten. Het tweede doel was om op grond van de uitkomsten van de nulmeting vier wooncomplexen te selecteren voor het etnografisch deel van het onderzoek. Het derde doel was ontdekken of eventuele verschillen tussen de voor- en nameting mogelijk verband houden met de interventie (in alle voorwaardelijkheid, zoals in 3.2 benoemd) en met kenmerken van de wooncomplexen en/of bewoners.

3.4 Etnografisch veldonderzoek

De participerende evaluatie bestond uit een etnografische studie die in vier van de tien deelnemende wooncomplexen is uitgevoerd. De keuze voor deze vier wooncomplexen was deels gebaseerd op de

uitkomsten van de nulmeting en deels op de mate van betrokkenheid van de professional. Gekozen is voor die wooncomplexen waarvan werd verondersteld dat er veel kon worden geleerd, en niet voor complexen waar het sociale klimaat naar verhouding al goed was, zoals de Evert ten Napelflat in Klazienaveen.

	Nulmeting	Betrokkenheid professional
De Oase, Zaandam	Relatief gunstig beeld van de sociale vitaliteit in het complex (hoge respons; hoge scores op sociale steun; hoge waardering van bestaande activiteiten; lage score op eenzaamheid)	De professional volgt het experiment op afstand
De Leckenborch, Gouda	Relatief somber beeld van de sociale vitaliteit in het complex (lage respons; lage scores op sociale contacten, kwaliteit van leven en zingeving; lage waardering activiteiten; hoge score op eenzaamheid)	Twee actieve, gemotiveerde professionals
St. Elisabeth, Zutphen	Gemengd beeld van de sociale vitaliteit in het complex (gemiddelde respons; relatief lage scores op waardering activiteiten, sociale contacten; gemiddelde score op eenzaamheid)	Aanpak door enkele gemotiveerde bewoners met steun van een professional
De Roo, Capelle a/d IJssel	Ongunstig beeld van de sociale vitaliteit in het complex (lage respons; hoge scores op eenzaamheid; zeer verdeeld over waardering activiteiten en sociale contacten in het complex)	Professional trekt op met gemotiveerde bewoners

20

De vier onderzoekers voerden in de periode van september 2016 tot maart 2017 intensief veldwerk uit in deze vier locaties. Daarbij zijn gegevens verzameld door middel van documentenanalyse, interviews, informele gesprekken, groepsinterviews, en participerende observaties.

Documenten

De documenten omvatten onder meer verslagen van de trainingsbijeenkomsten en de learning community bijeenkomsten, de handreiking van de methodiek Studio BRUIS, aankondigingen van activiteiten in de complexen, nieuwsbrieven, flyers, uitnodigingen, instructies, en mailuitwisselingen met bewoners en beroepskrachten. Ook de logboeken van Kees Penninx, de ontwikkelaar van Studio BRUIS, zijn als onderzoeksmateriaal bestudeerd. In dat logboek beschrijft Penninx zijn ervaringen met de startbijeenkomsten van het experiment en met tussentijdse coachingsgesprekken in de tien deelnemende wooncomplexen.

Observaties

Het meest intensieve veldwerk bestond, zoals gebruikelijk bij etnografisch onderzoek, uit participerende observaties (Gobo, 2008). De meeste observaties zijn gedaan ter plaatse, in de vier geselecteerde wooncomplexen. De onderzoekers namen in deze complexen deel aan diverse activiteiten die in het kader van het experiment waren georganiseerd. Daarnaast participeerden de onderzoekers in sociale situaties die al bestonden vóórdat het experiment werd uitgevoerd, zoals handwerkclubs, borrels, dartmiddagen, rondleidingen, koffie-uurtjes, georganiseerde maaltijden en 'rondhangen' in de tuinen. Tijdens deze activiteiten konden de onderzoekers informeel converseren met bewoners die wel en niet deelnamen aan de interventie. De visuele waarnemingen en informele en ongedwongen gesprekken,

leverden rijke data op. De onderzoekers maakten zo mogelijk ter plaatse en anders direct na thuiskomst gedetailleerde beschrijvingen ('thick descriptions') van hun waarnemingen in de context. Tijdens de observaties werden meestal ook foto's gemaakt.

Ook hebben alle onderzoekers deelgenomen aan twee trainingsmiddagen, waarop werd geoefend met de methodiek Studio BRUIS, en aan de drie zogenaamde *learning communities*: plenaire bijeenkomsten waarbij alle bewoners en beroepskrachten die meewerkten aan het experiment, ervaringen met het project uitwisselden en instructies, begeleiding en feedback kregen van de ontwikkelaar van de methodiek Studio BRUIS en professionals van Platform31.

Diepte-interviews

In totaal zijn - verspreid over de vier geselecteerde wooncomplexen - zeventien diepte-interviews afgenomen: twaalf individuele interviews met bewoners, één interview met een echtpaar en vier interviews met de (vijf) formeel betrokken betaalde krachten.⁸ De duur van de interviews varieerde van anderhalf tot ruim twee uur.

Informeel gesprekken

Daarnaast voerden de onderzoekers een groot aantal informele gesprekken met bewoners. Het betrof hier zowel bewoners die betrokken waren bij het experiment als bewoners die daar niet aan meededen maar die de onderzoekers aantroffen bij andere activiteiten. Deze gesprekken vonden vaak plaats voorafgaand aan of na afloop van een bijeenkomst voor Studio BRUIS (trainingsdagen, learning community, workshops), maar ook op dagen dat de onderzoekers in de complexen aanwezig waren buiten de Bruisactiviteiten om. Ze spraken met deelnemers terwijl ze meededen aan een handwerkclub, of aanwezig waren op een koffieochtend of een nieuwjaarsborrel. In totaal zijn 37 informele gesprekken gevoerd (10 in de Roo Appartementen; 11 in de Oase; 7 in de Leckenborch en 8 in St. Elisabeth).

21

Focusgroepen

Tijdens de laatste bijeenkomst van de learning community voerden de onderzoekers drie focusgroepgesprekken. Twee met actieve bewoners en één met tien professionals die bij het experiment waren betrokken.⁹

3.5 Dataverwerking

Nulmeting en nameting

Tijdens beide metingen is de dataverzameling verricht middels een pen-en-papier-vragenlijst. De gegevens van alle ingevulde vragenlijsten zijn handmatig ingevoerd in een SPSS-databestand en vervolgens geanalyseerd met SPSS 22 (zie Field, 2013). Ten behoeve van de data-invoer en data-analyse is de vragenlijst omgezet in een codeboek waarin alle variabelen en antwoordcategorieën zijn gelabeld en genummerd. De data-invoer is beide keren verricht door een assistent die door een onderzoeker werd gemonitord. Alle vragen of stellingen die door een respondent niet waren beantwoord, of door onduidelijkheid of dubbele beantwoording niet aan een antwoordcategorie toe te wijzen waren, kregen een missende waarde toegekend. Bij een schaal bestaande uit meerdere stellingen zijn de antwoordcategorieën van negatief verwoorde stellingen gehercodeerd, zodat alle antwoordscores in gelijke richting geduid worden. Om zeker te zijn van de accuraatheid van het bestand, zijn alle variabelen na de data-invoer middels frequentieanalyses gecontroleerd op invoer- en

⁸ In de Leckenborch waren twee professionals bij het experiment betrokken.

⁹ De professional van Oase ontbrak. Er waren twee professionals van de Leckenborch aanwezig.

codeerfouten, en waar nodig gecorrigeerd. Met betrekking tot de gebruikte schalen (kwaliteit van leven, zingeving, zelfredzaamheid) zijn betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd (Cronbach's Alfa, inter-itemanalyses) en zijn de drie genoemde begrippen op constructvaliditeit getest middels hun onderlinge correlaties en verwachte positieve correlatie met gezondheid; deze analyses duiden allen op voldoende kwaliteit van genoemde schalen.

Etnografisch onderzoek

Van alle diepte-interviews met bewoners is direct na afloop een *contact summary form* gemaakt (Miles & Huberman, 1994: 52). Naast de naam, de leeftijd, het geslacht en de datum van het interview bevatte dat formulier een korte beschrijving van de ambiance waarin het gesprek had plaatsgevonden, aantekeningen over het gedrag van de geïnterviewde en het verloop van het gesprek. Ook informatie die werd gegeven nadat de opnameapparatuur was uitgezet, werd genoteerd.

De meeste interviews met bewoners zijn met een voicerecorder opgenomen. Twee deelnemers hadden bezwaar tegen een geluidsopname; van die gesprekken is direct na afronding een gespreksverslag gemaakt. Alle opgenomen interviews zijn *verbatim* getranscribeerd.

De interviews met de professionals zijn ook opgenomen, maar niet allemaal *verbatim* uitgetypt. In de meeste gevallen is na afloop een samenvatting van het gesprek gemaakt door een van de onderzoekers.

Van elke participerende observatie is een 'thick description gemaakt'. Vaak waren twee onderzoekers aanwezig die elk een eigen 'thick description' schreven.

Tijdens de trainingsbijeenkomsten en de bijeenkomsten van de learning community maakten alle onderzoekers aantekeningen. Ook de verslagen die Platform31 hiervan maakte, zijn als onderzoeksmateriaal gebruikt.

22

De drie focusgroepen zijn opgenomen met een voicerecorder. Op basis van de tapes zijn achteraf uitgebreide samenvattingen gemaakt.

3.6 Analyse

Analyse kwantitatieve gegevens

In de analyse van de gegevens hebben we te maken met drie verschillende respondentgroepen: bewoners die aan zowel de nul- als de nameting hebben deelgenomen, bewoners die alleen aan de voormeting hebben deelgenomen, en bewoners die alleen de nameting hebben ingevuld. In de rapportage van de nulmeting is de volledige groep geanalyseerd die aan deze meting heeft meegedaan; datzelfde geldt voor de volledige groep deelnemers van de nameting. Deze vervolgrapportage kijkt ook naar verschillen die zijn opgetreden tussen beide metingen bij alleen die respondenten, die zowel aan de nul- als aan de nameting meewerkten. Dit omdat alleen bij deze laatste groep een directe verandering is vast te stellen, maar ook om inzicht te krijgen in de mate waarin deze veranderingen mogelijk gelden voor alle deelnemers. Verschillen tussen metingen en tussen groepen zijn naar gelang het meetniveau getoetst middels een Cramers V (Chi-kwadraat) of t-toets. Om vast te stellen of verschillen statistisch significant zijn, is de reguliere grenswaarde aangehouden ($p < .05$), gezien de relatief kleine groepen respondenten in sommige analyses wordt ook vermeld wanneer verschillen marginaal significant ($p < .10$) zijn.¹⁰

¹⁰ Verdere informatie is te vinden in de twee afzonderlijke rapportages van de nul- en nameting (Vaart, van der et al., 2016, 2017). Deze zijn op te vragen bij communicatie@platform31.nl

Analyse kwalitatieve gegevens

In alle fasen van het onderzoek werkten de onderzoekers nauw samen. Drie onderzoekers die betrokken waren bij het veldwerk bespraken hun ervaringen, lazen elkaars 'thick descriptions' en luisterden elkaars interviews af. De onderzoekers hebben – onafhankelijk van elkaar – delen van het onderzoeksmateriaal gecodeerd en geanalyseerd. Eén onderzoeker analyseerde en codeerde alle kwalitatieve data volgens de *constant vergelijkende methode*, dat wil zeggen dat alle relevante fragmenten in de verschillende interviews gecodeerd zijn met een of meerdere concepten (Glaser & Strauss, 1967; Maso & Smaling, 1998). Daarbij is vooral gezocht naar algemene patronen en verbanden. De bevindingen zijn vervolgens met het onderzoeksteam besproken. Voor de analyse is gebruik gemaakt van MaxQda 12, software voor kwalitatieve data-analyse.

Het schrijven van het eindrapport was de laatste fase van het analyseproces. Bij het schrijven is het onderzoeksmateriaal zo geordend dat de lezer een goed beeld krijgt van de beleving en het perspectief van de betrokkenen.

In hoofdstuk 4, 5 en 6 worden de belangrijkste resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Om privacy redenen zijn de geïnterviewde personen geanonimiseerd. Alle citaten zijn afkomstig uit persoonlijke interviews, tenzij anders is vermeld. Omwille van de leesbaarheid zijn de letterlijke interviewteksten zo nodig licht redactioneel bewerkt.

3.7 Betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid

Dit onderzoek streeft geen representativiteit voor alle wooncomplexen voor ouderen na. Het is een exploratief onderzoek dat gevormd is door de keuze van de experimentpartners, de gebruikte methodiek voor sociale vitalisering, de selectie van respondenten, de specifieke momenten waarop het onderzoek is uitgevoerd en door de onderzoekers die het onderzoek hebben uitgevoerd. Bij een dergelijk onderzoek is de vraag naar betrouwbaarheid en validiteit van de onderzoeksresultaten zeer relevant (Verschuren, 2011).

23

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van het onderzoek is afhankelijk van een nauwkeurige en zorgvuldige werkwijze die transparant en controleerbaar is. De vragenlijst voor het kwantitatief onderzoek waarborgt de betrouwbaarheid middels gestructureerde en gestandaardiseerde vragen, die grotendeels al in eerder onderzoek zijn beproefd. Daarbij zijn alle enkelvoudige vragen 'gebalanceerde' vragen (dat wil zeggen dat ze niet tenderen naar één antwoordrichting). De schalen omvatten meerdere items die tezamen het begrip betrouwbaar meten. Alle kwantitatieve data en de analyses zijn opgeslagen in een databestand in SPSS.

De materialen van het etnografische onderzoek (geluidsopnamen, verbatims, samenvattingen, 'thick descriptions', contact summary forms, foto's) zijn opgeslagen in een databestand van MaxQda 12. In alle fasen van het onderzoek is gewerkt met veldnotities en memo's waarin tussentijdse keuzes (theoretisch, methodisch en praktisch) en aanpassingen van het onderzoeksdesign zijn beschreven en gemotiveerd.

Validiteit

Om de validiteit van het onderzoek te vergroten, zijn diverse vormen van triangulatie toegepast. Voor de dataverzameling zijn diverse bronnen gebruikt (documenten, bewoners, professionals, de ontwikkelaar van de methodiek) waardoor vanuit verschillende perspectieven informatie is verkregen. Ook zijn meerdere methoden van dataverzameling gehanteerd: vragenlijsten, observaties, interviews, informele

gesprekken en groepsinterviews. Daarnaast was er sprake van onderzoekertriangulatie. De kwantitatieve dataverwerking en data-analyses zijn steeds door twee onderzoekers uitgevoerd, evenals de meeste observaties en groepsinterviews.

In het kwantitatieve onderzoek is constructvaliditeit vastgesteld middels goede samenhang tussen centrale begrippen en is de validiteit van overige uitkomsten gewaarborgd door analyses systematisch te vergelijken zowel tussen respondentgroepen, als tussen de diverse wooncomplexen.

In het etnografisch onderzoek was er sprake van permanente 'peer checks' (mentale triangulatie) (Patton, 2015). Omdat de onderzoekers zijn opgeleid binnen diverse disciplines (antropologie, filosofie, sociale wetenschappen, methodologie, humanistiek) had het onderzoek bovendien een interdisciplinair karakter, wat de validiteit van de kwalitatieve component verhoogt.

Bruikbaarheid en inhoudelijke representativiteit

De *bruikbaarheid* of *benuttingswaarde* (Maso & Smaling, 1998) van het onderzoek is geoptimaliseerd door systematische terugkoppeling van interpretaties en bevindingen naar de bewoners en professionals die bij het experiment waren betrokken. Ook de terugkoppelingen van tussentijdse bevindingen tijdens de learning community bijeenkomsten ('member checks'), niet alleen met betrokkenen van de vier geselecteerde complexen, maar ook met betrokkenen van de overige wooncomplexen optimaliseerde de bruikbaarheid van het onderzoek. De tussentijdse bevindingen zijn besproken in focusgroepen met bewoners en professionals van alle wooncomplexen die aan het experiment hebben deelgenomen. Op basis daarvan -en ondersteund door de kwantitatieve uitkomsten van alle tien wooncomplexen- kan worden aangenomen dat kenmerken van de onderzochte situaties in de vier wooncomplexen ook worden aangetroffen in de overige niet nader onderzochte wooncomplexen. Gezien de variatie aan wooncomplexen is het aannemelijk dat er ook in bredere zin sprake kan zijn van *analoge generalisatie*, dat wil zeggen dat de uitkomsten ook van toepassing kunnen zijn op vergelijkbare situaties elders (Smaling, 2000: 161).

4 Het sociale klimaat in de deelnemende wooncomplexen

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een beeld van het sociale klimaat in de wooncomplexen die deelnamen aan het experiment. We beschrijven de aanleiding voor de corporaties om met het experiment mee te doen en de doelen en verwachtingen van de betrokken professionals (4.2). Daarna volgt een beschrijving van het sociale leefklimaat in de tien deelnemende complexen, zoals dat uit de nulmeting naar voren kwam (4.3). Vervolgens worden de vier complexen die voor het etnografische onderzoek zijn geselecteerd, nader beschreven (4.4). Na deze beschrijving volgen de ervaringen van bewoners uit de vier complexen met betrekking tot de sociale kwaliteit van hun wooncomplex (4.5).

4.2 Aanleiding voor corporaties om mee te doen aan het experiment

De aanleiding voor corporaties om aan het experiment mee te doen, is vrijwel in alle complexen hetzelfde; ze vinden dat de sociale vitaliteit in hun complex is afgenomen. De professionals geven hier verschillende redenen voor. In veel complexen werden de activiteiten altijd georganiseerd door de bewoners- of activiteitencommissie, maar lukt het om allerlei redenen niet meer om dat goed vol te houden. Door het experiment hoopt men de focus te verleggen van centrale activiteiten die worden georganiseerd door deze commissies, naar een andere manier van organiseren, met meer oog voor wat bewoners zelf leuk vinden, willen doen en aankunnen. Het gaat erom dat bewoners elkaar vinden op microniveau, rond hun eigen interesses. De bestaande commissies zouden daarbij een stimulerende rol kunnen spelen.

25

De professionals van de vier complexen die nader zijn gevolgd, noemen daarnaast nog andere redenen om aan het experiment mee te doen. Woongemeenschap Oase noemt een sluimerend conflict dat steeds opnieuw de kop opsteekt en ten koste gaat van de onderlinge verhoudingen. De Leckenborch stelde recentelijk een nieuwe eigenaar aan die een nieuwe start wil maken. Bij De Roo Appartementen is het naastgelegen verpleeghuis waar alle activiteiten plaatsvonden in transformatie en bij St. Elisabeth wordt de samenwerking met de zorgorganisatie geleidelijk afgebouwd.

Alle professionals willen stimuleren dat bewoners nieuwe manieren vinden om activiteiten te organiseren en andere bewoners en hulpbronnen weten te activeren, maar ze merken dat dit proces niet vanzelf op gang komt en dat de sociale vitaliteit in de complexen te wensen overlaat. Ze noemen de wooncomplexen 'ingedut' en willen de sociale participatie en de onderlinge betrokkenheid versterken. Het indutten van de complexen heeft verschillende achtergronden: een ouder wordende populatie, het teruglopen van beschikbare zorgvoorzieningen en het afbouwen of het (naderende) wegvallen van de professionele activiteitenbegeleiding van een organisatie waarmee werd samengewerkt. Tegelijk constateren de professionals dat de behoefte aan sociale activiteiten eerder toe- dan afneemt, onder meer door de groeiende groep alleenstaande bewoners.

Veel professionals maken zich zorgen om de commissies die activiteiten organiseren. De meeste complexen kennen een *bewonerscommissie* die een intermediair vormt tussen bewoners en de woningcorporatie. Ze hebben een wettelijke status en worden betrokken bij alle belangrijke beslissingen

in de wooncomplexen, zoals rechten en plichten van huurders, verzekeringen, energieverbruik en gemeenschappelijke voorzieningen.¹¹ Daarnaast hebben de meeste complexen een *activiteitencommissie of een recreatiecommissie*. Deze commissie is verantwoordelijk voor het organiseren van (recreatieve) activiteiten, zoals handwerkclubs, kaartclubs, koffieochtenden en dergelijke. De bemensing van beide soorten commissies is vaak problematisch. Veel commissieleden voelen zich overbelast, ze hebben niet altijd draagvlak in het complex, en het gebeurt regelmatig dat er spanningen en meningsverschillen binnen deze commissies zijn die zo hoog oplopen, dat de commissie uit elkaar valt.

“Het rommelt in de bewonerscommissie. Twee leden zijn er vorige week uit gestapt. Zij hebben grootse plannen met de buurt, de wijk, de gemeente. Maar beide leden wonen nog niet zo lang in het complex en ze worden door de rest van de bewonerscommissie als dominant ervaren.” (professional De Roo, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Veel commissies hebben te maken met een wisselende bezetting (ook goed lopende commissies), omdat bestuursleden wegens gezondheidsredenen moeten stoppen. Vaak is er niet meteen opvolging en in veel gevallen wordt de organisatie van activiteiten dan onzeker. Als er minder activiteiten zijn, heeft dat directe gevolgen voor de sociale vitaliteit in een complex. Door deelname aan het experiment hopen de professionals de sociale vitaliteit in het complex te stimuleren. Belangrijk is wel dat er gemotiveerde bewoners zijn die actief mee willen doen.

“We vonden de Leckenborch eigenlijk een beetje een ingedut complex. Maar sommige bewoners zijn toch nog wel enigszins actief. Ze willen graag meedenken en ze zijn heel enthousiast. Er zitten mensen die het kunnen en die het willen. Daarom is voor dit complex gekozen.” (professional de Leckenborch)

26

De Oase doet mee aan het experiment omdat er al jarenlang veel onderlinge conflicten in het complex zijn. Door deelname aan het experiment hoopt men de negatieve sfeer te doorbreken.

“Oase is al heel lang een woongemeenschap met veel problemen en onderling gekissebis. Er is veel wantrouwen tussen bewoners onderling. Met het project proberen we de goede sfeer een beetje terug te krijgen.” (professional Oase)

Voor enkele corporaties is leegstand de aanleiding om aan het experiment mee te doen. Leegstand is problematisch met het oog op de verhuurbaarheid van het complex. Als mensen goed samenwonen en samenleven liggen de appartementen beter in de markt. Sociale vitaliteit en een levendige gemeenschap maken een complex aantrekkelijker voor nieuwe huurders.

“Twee, drie jaar geleden is er een strategisch plan geschreven waarin gesproken wordt over ‘wonen met een plus’. En die ‘plus’ zit hem in ... nou ja, extra’s bieden, maar ook een sterkere gemeenschap waarin men samen zorgt voor vitaliteit en goede sociale cohesie. Dat is allemaal mooi omschreven in het strategisch plan.” (professional St. Elisabeth)

¹¹ In Oase is er een bestuur dat deze taken voor de woongemeenschap vervult.

Sommige professionals geven aan dat de afgenomen sociale vitaliteit niet alleen in het deelnemende complex speelt, maar ook in andere complexen die ze in beheer hebben. Ze hopen in het experiment kennis te maken met een methodiek die ze ook in andere wooncomplexen kunnen toepassen. En ze willen effectief leren werken, zodat vitalisering beter in hun reguliere takenpakket past.

“Van dit project willen we leren of deze aanpak juist is en of we hem ook kunnen toepassen in andere gebouwen. We vragen ons wel af waar we de extra tijd vandaan halen om dit te doen. We proberen te leren hoe we met weinig tijd toch het maximale kunnen bereiken.” (professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

De noodzaak om iets aan de sociale vitaliteit te doen, wordt dus alom gevoeld. Daarbij komt dat het overheidsbeleid inzet op eigen kracht en burgerparticipatie en hoge verwachtingen heeft ten aanzien van het zelforganiserend vermogen van bewoners. Alle professionals die aan het experiment meewerken onderschrijven dit beleid. Ze trekken er echter verschillende conclusies uit als het gaat om hun eigen rol. Enkelen zijn van mening dat de bewoners zelf verantwoordelijk zijn en geen beroep kunnen doen op professionele ondersteuning. De meeste professionals vinden dat enige mate van professionele ondersteuning noodzakelijk blijft; om nieuwe activiteiten op gang te brengen en om bestaande activiteiten in goede banen te leiden of nieuw leven in te blazen.

4.3 Het ‘overall’ beeld van het sociale leefklimaat volgens de nulmeting

De tien wooncomplexen die deelnemen aan het onderzoek hebben ieder hun eigen kenmerken. Zo is er een grote spreiding in het *aantal bewoners*, die loopt van een kleine 40 in de Rozenhof tot meer dan 330 bewoners in De Roo Appartementen. Ook de gemiddelde *leeftijd* van de bewoners in de complexen varieert: de Wilgenstruweel heeft de jongste bewonersgroep met een gemiddelde leeftijd van 69 jaar, terwijl de Rozenhof ook hier bovenaan het rijtje staat met een gemiddelde leeftijd van 84 jaar. Uit het onderzoek blijkt niet dat de omvang en gemiddelde leeftijd duidelijk verband houden met het sociale leefklimaat zoals hieronder geschetst, maar de *verschillen tussen wooncomplexen* moeten mede om deze redenen wel met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Per thema schetsen we steeds eerst de sociale en persoonlijke situatie van alle wooncomplexbewoners gezamenlijk. Vervolgens kijken we of er noemenswaardige verschillen tussen de wooncomplexen bestaan.

27

Kwaliteit van leven

Het beeld dat oprijst, is dat bewoners gemiddeld behoorlijk positief zijn over hun persoonlijke *kwaliteit van leven* (een score van 1,5 op een schaal van 0-2). Er zijn verschillen tussen wooncomplexen, variërend van de lagere scores 1,37 en 1,40 voor respectievelijk de Leckenborch en St. Elisabeth, tot de hoogste score van 1,66 voor de Evert ten Napelflat.¹²

Zingeving

Opvallend is dat bewoners relatief zuinig scoren op het thema *zingeving*. Op de vragen die meten of men een zinvol leven leidt, scoren bewoners gemiddeld een 3,7 op een schaal van 1 – 5. Een voluit ‘mee eens’- score 4 – wordt gemiddeld genomen niet gehaald. Net als bij kwaliteit van leven scoort de Leckenborch hier het laagst (3,50). Walterbosch scoort wat hoger dan de rest (3,83). Dit zijn groepsgemiddelden; uiteraard is er per wooncomplex variatie tussen de bewoners.

¹² Maar ook 1,37 is een positief oordeel.

Zelfredzaamheid

Wat *zelfredzaamheid* betreft, zijn de bewoners redelijk positief over zichzelf (score van 1,45 op een schaal van 0-2), maar er is een grote variatie tussen afzonderlijke aspecten ervan. In het algemeen geeft men aan tamelijk zelfstandig te zijn, maar onderwerpen die expliciet een actieve inzet verwoorden - 'het eigen recht halen' en 'op alles afstappen' - scores gemiddeld laag (1,19 respectievelijk 1,29). Er zijn tamelijk grote verschillen tussen de wooncomplexen, met de meest zelfredzame bewoners in de Dobbegaarde (1,56) en Wilgenstruweel (1,55) en de minst zelfredzame bewoners in de Rozenhof (1,26) en de Amstelflat (1,23).

Activiteiten in het wooncomplex

Uit de resultaten blijkt dat in alle wooncomplexen *activiteiten* worden georganiseerd, maar dat 36 procent van de bewoners hier niet aan deelneemt. Het percentage bewoners dat *niet* meedoet aan activiteiten ligt vooral hoog in Wilgenstruweel (47 procent), de Rozenhof (50 procent) en De Roo (51 procent). Dat ligt kennelijk niet aan de organisatie, want de meeste bewoners vinden dat de bestaande activiteiten goed georganiseerd worden (gemiddeld 59 procent). Slechts 16 procent vindt de organisatie van bestaande activiteiten matig, met hogere percentages in de Leckenborch (21 procent) en Oase (24 procent). Opvallend is dat 25 procent van de bewoners niet weet of de activiteiten goed zijn georganiseerd; ze liggen kennelijk buiten hun blikveld.

Bewoners zijn gemiddeld genomen tevreden over de activiteiten zelf; dat blijkt uit het rapportcijfer 7,1. Veel wooncomplexen zitten dicht bij het gemiddelde. In de Evert ten Napelflat is men buitengewoon tevreden; daar waarderen bewoners de activiteiten met een 8,8. De Roo Appartementen wijkt in kritische zin het meest af met het rapportcijfer 6,6.

Meer dan de helft van de bewoners ervaart *belemmeringen* om deel te nemen aan activiteiten. Het meest genoemd zijn gezondheidsproblemen (49 procent) en gebrek aan mobiliteit (40 procent). Ongeveer 20 procent van alle bewoners zegt zelf wel te willen *helpen bij het organiseren* van activiteiten, met duidelijke uitschieters naar beneden in de Leckenborch (10 procent) en naar boven in Walterbosch (38 procent).

Sociale contacten: algemeen

Wat sociale contacten in het algemeen betreft, blijkt dat bijna twee derde van de bewoners dagelijks of meerdere malen per dag contact heeft met familie, vrienden en/of burens. Toch heeft 6 procent van de bewoners slechts maandelijks of minder dan maandelijks contact met iemand. Veel bewoners geven aan *vaker* contact te willen hebben (72 procent), liefst met kinderen of vrienden; 17 procent geeft aan meer contact te willen met andere bewoners in het wooncomplex.

Het gemiddelde rapportcijfer dat bewoners aan hun sociale contacten in het algemeen toekennen, is met een 7,4 behoorlijk positief. Bewoners van de Evert ten Napelflat staan hierin bovenaan (7,6), terwijl de Leckenborch en de Amstelflat de rij sluiten (respectievelijk 7,2 en 7,1).

Sociale contacten binnen het wooncomplex

Sociale contacten binnen het wooncomplex worden in totaliteit redelijk goed beoordeeld (3,6 op een vijfpuntschaal). Men gaat graag met elkaar om (3,8), maar voelt zich wat minder verbonden met elkaar (3,4). Van de bewoners heeft 63 procent minstens dagelijks contact met medebewoners (inclusief 10 procent die meerdere malen per dag contact heeft); 27 procent heeft wekelijks contact; bij de overige 10 procent is dat minder vaak (3 procent maandelijks, 2,5 procent eens per enkele maanden en 4,5 procent eens per half jaar of minder).

Van alle bewoners geeft 17 procent aan *vaker* contact te willen met medebewoners, de rest wil dat niet. De bewoners zijn gemiddeld positief over het contact met medebewoners en geven een 7,1 als rapportcijfer. De bewoners van de Evert ten Napelflat zijn bijzonder positief en geven het contact met medebewoners een 8,2. De overige wooncomplexen scoren gemiddeld tussen 7,6 (Walterbosch) en 6,8 (Amstelflat).

Leven in het wooncomplex

Het leven in het wooncomplex in algemene zin wordt nog positiever beoordeeld en krijgt van de bewoners gemiddeld een 7,7. De verschillen tussen de wooncomplexen laten ruwweg – niet helemaal - dezelfde rangorde zien als bij de tevredenheid over de contacten met medebewoners. Ook hier zijn bewoners van de Evert ten Napelflat weer het meest positief (8,2). De Roo sluit de rij af met een toch zeker positieve 7,3.

Eenzaamheid

Ook de scores op *eenzaamheid* zijn relatief gunstig:¹³ gemiddeld geeft men aan nauwelijks eenzaam te zijn (score van 1,42 op een vierpuntschaal). In de Amstelflat scoort men met een 1,60 iets hoger op eenzaamheid dan de rest; weinig eenzaam zijn de bewoners in de Wilgenstruweel (score 1,19). Ruim vijf procent van alle bewoners zegt *sterk* tot *zeer sterk* eenzaam te zijn. Ook dat is minder dan het percentage dat uit landelijke onderzoeken naar voren komt. We moeten daarbij wel opmerken dat eenzaamheid een beladen onderwerp is; zo'n tien procent van de bewoners sloeg deze vraag over (dat percentage is hoger dan bij andere vragen).

4.4 Selectie van vier wooncomplexen voor nader etnografisch onderzoek

29

Op grond van bovenstaande uitkomsten van de nulmeting en aanvullende informatie over de wooncomplexen en de organisatie van de methodiek BRUIS, zijn vier wooncomplexen geselecteerd voor het etnografisch onderzoek (zie 3.4 voor de motivatie). We lichten deze complexen hier verder toe.

De Roo Appartementen

De Roo Appartementen is een wooncomplex in Capelle aan den IJssel met 335 bewoners. De appartementen liggen direct naast woonzorgcentrum De Roo, waar tot 2015 veel activiteiten werden georganiseerd voor bewoners van het woonzorgcentrum en de appartementen. Sinds 2015 wordt het woonzorgcentrum gerenoveerd en alle activiteiten die door professionele krachten werden georganiseerd, zijn gestopt. De gemeenschappelijke ruimte in het woonzorgcentrum is gesloten en in plaats daarvan stelde de corporatie een appartement op de vierde verdieping beschikbaar waarin bewoners elkaar kunnen ontmoeten: het Praathuis.

Het experiment wordt geleid door een bewonersconsulent en enkele actieve bewoners die vanaf de start van het experiment samen optrekken en gezamenlijk naar de trainingen en de learning community-bijeenkomsten zijn gekomen.

¹³ Vanwege verschillende meetmethoden is het lastig om dit cijfer te vergelijken met het landelijk gemiddelde. In onderzoek met een directe vraag over eenzaamheid (zoals in deze nulmeting) zijn de scores altijd lager dan in onderzoek waarin gebruik wordt gemaakt van de eenzaamheidsschaal van De Jong Gierveld waarin het woord 'eenzaamheid' niet voorkomt. De schaal van De Jong Gierveld is gebruikt in recent onderzoek van RIVM, CBS en GGD. Dit onderzoek laat zien dat 40 procent van de Nederlanders zich matig eenzaam voelt en ruim 8 procent ernstig eenzaam. Van de mensen die tussen de 75 en 84 jaar oud zijn, is 50 procent matig eenzaam en 10 procent sterk eenzaam. Van de 85-plussers is 59 procent matig eenzaam en 14 procent sterk eenzaam (Coalitie Erbij, RIVM, 2012).

De *respons* in de nulmeting is hier 22 procent (73 personen), met een gemiddelde leeftijd van 72 jaar. De waardering voor de *activiteiten* die worden georganiseerd is hier het laagste van alle complexen in het experiment. Ook de waardering van de *contacten* in het wooncomplex is hier het laagste. *Eenzaamheid* is in dit complex hoger dan gemiddeld (1.50); er zijn in dit complex ook mensen die aangeven *sterk* eenzaam te zijn. Het percentage bewoners dat bereid is om mee te helpen bij het organiseren van activiteiten is laag (15 procent).

Oase

Oase is een in 1991 opgerichte woongemeenschap in Zaandam voor 50-plussers die actief in het leven staan. De woongroep telt 73 bewoners. Alle bewoners zijn automatisch lid van de bewonersvereniging. Nieuwe bewoners worden door de wooncommissie van Oase voorgedragen aan de corporatie, zodat het een woongroep met gelijkgestemde bewoners blijft. In het complex is een recreatiezaal, een bibliotheek, een gezamenlijke keuken en een tuin. Er worden regelmatig activiteiten georganiseerd, zoals gezamenlijk eten, beweging en recreatie. De bewoners voeren zelf een deel van de onderhouds- en beheerwerkzaamheden uit.

Het experiment wordt geleid door drie actieve bewoners. De bewonersconsulent heeft niet meegedaan aan de trainingsbijeenkomsten en de learning community. Zij heeft geen inhoudelijke inbreng in het project gehad.

De *respons* in de nulmeting is hier hoog; 69 procent van de 73 inwoners heeft de enquête ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 78 jaar. De waardering voor de *activiteiten* die worden georganiseerd is hier hoog. De waardering van de *contacten* in het wooncomplex is gemiddeld. De score op *eenzaamheid* is in dit complex lager dan gemiddeld (1.28); Het percentage bewoners dat bereid is om mee te helpen bij het organiseren van activiteiten is hoog (28 procent).

30

De Leckenborch

De Leckenborch is een wooncomplex met sociale huurappartementen voor 55-plussers in Gouda. Er zijn 214 bewoners. In het complex zijn specifieke voorzieningen, zoals bijvoorbeeld een videofoon en automatische deuropening, en een recreatieruimte waar activiteiten door en voor bewoners worden georganiseerd. Het complex kwam een half jaar geleden in beheer van de huidige corporatie. Vlak voor de start van het experiment zijn de bewonerscommissie en de activiteitencommissie uit elkaar gevallen vanwege gezondheidsproblemen bij de bestuursleden. Er is geen opvolging. De organisatie van activiteiten wordt hierdoor onzeker.

Het experiment wordt begeleid door twee professionals van de corporatie. Bij de trainingsbijeenkomsten waren geen bewoners aanwezig. Later zijn enkele actieve bewoners gaan meedoen.

De *respons* in de nulmeting is hier laag; 27 procent van de 214 inwoners heeft de enquête ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 76 jaar. De waardering voor de *activiteiten* die worden georganiseerd is hier laag, evenals de waardering van de *contacten* in het wooncomplex. De score op *kwaliteit van leven* is hier het laagste van alle complexen in het experiment (1.37). De score op *eenzaamheid* is in dit complex hoger dan gemiddeld (1.49). Daarnaast rapporteren zes bewoners dat zij sterk tot zeer sterk eenzaam zijn. Het percentage bewoners dat bereid is om mee te helpen bij het organiseren van activiteiten is het laagste van alle complexen (10 procent).

St. Elisabeth

St. Elisabeth is een woonzorgcomplex met levensbestendige woningen voor ouderen in het centrum van Zutphen. Het complex telt 88 bewoners. Bewoners kunnen hier op basis van indicatie en

persoonlijke behoefte individuele dienstverlening ontvangen. Het complex bestaat grotendeels uit huurwoningen, maar er zijn ook enkele koopwoningen (penthouses). De activiteiten in het complex worden georganiseerd door een professionele kracht van zorgorganisatie Sutfene, die een groep (niet in het complex wonende) vrijwilligers aanstuurt. De samenwerking met deze zorgorganisatie wordt mogelijk afgebouwd. Bewoners verkeren hierover al een jaar in onzekerheid. Het experiment wordt geleid door een woonconsulente van Ons Huis en een bewoner die door de corporatie is gevraagd.

De *respons* in de nulmeting is hier gemiddeld; 39 procent van de 88 inwoners heeft de enquête ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 82 jaar. De waardering voor de *activiteiten* die worden georganiseerd is hier laag; de waardering van de *contacten* in het wooncomplex is gemiddeld. De score op kwaliteit van leven is laag (1.40). De score op *eenzaamheid* is gemiddeld (1.44). Het percentage bewoners dat bereid is om mee te helpen bij het organiseren van activiteiten is relatief laag (18 procent).

4.5 Het sociaal klimaat in de vier geselecteerde complexen: ervaringen van bewoners

Activiteiten en contacten

Uit gesprekken met bewoners van de vier geselecteerde wooncomplexen blijkt dat zij zich - net als de professionals - zorgen maken over het sociaal klimaat in hun complex. Ze hebben het gevoel dat de onderlinge betrokkenheid achteruit gaat. Sommigen wijten dat aan het wegvallen van professionele activiteitenbegeleiding.

“Twee jaar geleden stopten alle activiteiten die aanvankelijk door de professionele krachten werden georganiseerd. Voor die tijd waren er grote activiteiten zoals bingo en karaoke. Daar deden dan wel tachtig mensen aan mee. Nu is er niemand meer om dat te organiseren.”
(bewoner De Roo)

Een ander punt dat de bewoners als negatief ervaren, is de toegankelijkheid van de recreatiezaal of een andere ruimte waar gezamenlijke activiteiten kunnen plaatsvinden, en waar bewoners elkaar gemakkelijk kunnen ontmoeten.

“De gemeenschappelijke ruimte hadden ze beter beneden kunnen maken, want dan zie je of er iemand is en kun je gemakkelijker even naar binnen gaan om koffie te drinken.” (bewoner De Roo)

“Ze zouden een recreatiezaal beneden moeten maken, maar dat schijnt te duur te zijn. Naar boven gaan is niet echt uitnodigend. Je moet met de lift naar de zevende verdieping. Sommige mensen zijn bang om in de lift te gaan (met rollator, rolstoel of scootmobiel). Als je beneden een ruimte zou hebben, dan zie je mensen langslopen, of je ziet mensen zitten en dat is hier niet. Ze lopen niet langs. Mensen zien het niet. En dat is het probleem ook.”
(bewoner de Leckenborch)

Wat veel bewoners zorgen baart, is dat ze niet goed weten wie er allemaal in het complex wonen. Ze kennen niet alle mensen omdat ze elkaar weinig ontmoeten.

“Er zijn vaak mensen waarvan ik denk: ‘is dat nou een bezoeker of is dat iemand die hier woont?’ Ik heb geen idee.” (bewoner St. Elisabeth)

In de grotere complexen gebeurt het regelmatig dat iemand is verhuisd of zelfs is overleden, zonder dat dit bekend is bij medebewoners. In St. Elisabeth worden overlijdensberichten niet publiek gemaakt, omdat het te confronterend zou zijn voor de oudere populatie.

“Vroeger was er een gastvrouw in het restaurant die het allemaal bijhield. Toen werd altijd op het bord geschreven dat mevrouw x of meneer y was overleden. Iedereen die naar het restaurant ging, kon dat lezen op het bord. Maar nu gebeurt dat niet meer. Het kan nu zijn dat er iemand dood is waar je veertien dagen niks van weet. Gisteravond zei ik nog tegen mijn buurvrouw: ‘heb je niet gehoord dat mevrouw ... overleden is. Ze is al gecremeerd.’ Zij wist van niks en het is haar naaste buurvrouw!” (bewoner St. Elisabeth)

Onderlinge zorg

De meeste bewoners weten wel wie er in hun galerij of gang wonen. Vaak letten de bewoners een beetje op elkaar, en directe burens zijn meestal wel bereid om iets voor elkaar te doen.

“Die mevrouw van de overkant zegt altijd: ‘als er wat is, dan moet je roepen hoor!’ Die zegt: ‘als ik een boodschapje voor je kan doen, dan roep je maar hoor, dan doe ik dat.’ Dus ik heb gelukkig iemand die me wil helpen.” (bewoner De Roo)

Het komt regelmatig voor dat bewoners onderling afspraken maken om elkaar in de gaten te houden.

32

“Aan de buitengalerij hebben de bewoners allemaal een keukenraam. Die mensen hebben met elkaar afgesproken: als ze wakker zijn, doen ze de gordijnen of de Luxaflex open, en dat soort dingen. Dus die hebben een waarschuwing.” (bewoner De Roo)

In sommige complexen stimuleerde de woningstichting een uitwisseling van sleutels en telefoonnummers tussen bewoners, voor het geval er iets aan de hand is.

Verschillende sociale behoeften

De sociale behoeften van verschillende groepen bewoners lopen sterk uiteen. In sommige deelnemende complexen zijn er niet alleen appartementen voor mensen die zelfstandig wonen, maar ook verpleeghuisappartementen voor mensen met een zorgindicatie. Er zijn weinig onderlinge verbanden tussen de vitale bewoners en bewoners die veel professionele zorg krijgen. Mensen die vergeetachtig of dementerend zijn, veroorzaken soms overlast omdat ze door het complex dwalen, of 's nachts op bellen van ganggenoten drukken. Opvallend is dat in de vier onderzochte complexen weinig contacten zijn tussen jongere en oudere bewoners.

“Die [jongere bewoners] hebben in de regel nog een auto en ze werken nog en ja... die gaan weg. Die hebben met jou verder niks te maken, daar heb je geen contact mee.” (bewoner de Leckenborch)

Oase is de enige woongemeenschap (woongroep) in het experiment. Bewoners kozen bewust voor dit complex vanwege het sociale aspect. Samenleven is hier het uitgangspunt.

“Je hebt altijd mensen om je heen. Ik bedoel... je stapt naar buiten en er loopt wel iemand of er zit iemand. Gewoon, koffiedrinken samen, dingen ondernemen met mensen. Dingen regelen. Dat vind ik hartstikke leuk om te doen. Gewoon onder de mensen zijn. Met mensen samen dingen ondernemen.” (bewoner Oase)

Onderlinge zorg is in een woongemeenschap vanzelfsprekend.

“We leven mee met elkaar en helpen elkaar. We zorgen voor elkaar. We doen boodschappen voor elkaar, enzovoort. Dat doe je hier voor elkaar.” (bewoner Oase)

Onderlinge conflicten

Toch is er juist in Oase een langer lopend conflict dat van tijd tot tijd oplaait en voor een gespannen sfeer zorgt. Er is veel wantrouwen tussen de bewoners. De escalatie van enkele jaren geleden, heeft nog steeds grote impact op de bewoners van het complex.

“Er is veel gedaan en gebeurd, waar sommige mensen niet overheen kunnen stappen. Aanvaringen waar bestuursleden persoonlijk verantwoordelijk voor werden gesteld door sommigen. Er zijn dingen gebeurd, die zo erg zijn, dat mensen ervoor bij een dokter hebben gelopen.” (bewoner Oase)

Het conflict weerhoudt mensen ervan om mee te doen met activiteiten en uiteindelijk zijn er kleine groepjes ontstaan die niet met elkaar door één deur kunnen.

“Bij jeu de boules deed lang niet iedereen mee, maar dan zaten de anderen eromheen en werd er gezellig gekletst. Maar nu zijn er allemaal groepjes. De mensen gaan niet meer gezellig met elkaar om. Ze blijven achter de deuren.” (bewoner Oase)

33

Ook in de andere complexen ontstaan er weleens spanningen tussen bewoners of groepjes onderling. Soms zijn het spanningen tussen bestuurders, of tussen leden van een commissie en andere bewoners, omdat ze het niet eens zijn met besluiten die zijn genomen, bijvoorbeeld over het aantal plaatsen dat iemand mag gebruiken in de fietsenstalling. Soms doen bewoners niet mee aan bepaalde activiteiten omdat ze problemen hebben met (een van) de organisatoren.

“Je hebt hier toch een tweespalt vind ik. De een is voor [naam] en de ander is tegen [naam]. En daar valt niet aan te tornen. Dat hebben ze nou eenmaal in de kop zitten. Snap je? Zo gaat dat dan onder elkaar. Die zien dat als een concurrent of zoiets. Bang om het eigen baantje kwijt te raken.” (bewoner St. Elisabeth)

Ook roddelen en uitsluiting zijn in veel complexen aan de orde van de dag.

“Geheimen kun je niet met iedereen delen. Het wordt nogal snel doorverteld. Zeker hier, in dit gebouw. Dat is heel erg hier. Geheimen worden hier altijd doorverteld. Dat is verschrikkelijk.” (bewoner Oase)

“Daar [activiteit] ga ik nooit heen, want daar wordt me veel te veel gedingest. Van dattum, geroddeld, geouwehoerd, onder mekaar. Daar heb ik een hekel aan. Daarachter in die hoek,

zo'n ronde tafel. Nou daar hebben ze allemaal een vaste plek. Gewoon droevig, daar kom je niet bij." (bewoner St. Elisabeth)

Eenzame bewoners

Veel bewoners maken zich zorgen over medebewoners die volgens hen eenzaam zijn. Mensen die met niemand contact hebben, die niet meedoen aan gezamenlijke activiteiten en die zich eigenlijk nooit laten zien.

"Eenzaamheid is echt een probleem. Zelfs hier in een woongemeenschap, we kunnen er zo wel een aantal noemen." (bewoner Oase)

Bewoners van De Roo die huis-aan-huis mensen gingen uitnodigen, zijn geschrokken van de eenzaamheid die ze aantreffen.

"Veel mensen zijn eenzaam. Mensen die ik nog nooit had gezien, die helemaal kromgebogen de deur opendeden en niks willen of kunnen. Er is veel eenzaamheid hoor." (bewoner De Roo)

Het is niet altijd duidelijk waar deze eenzame bewoners behoefte aan hebben. De actieve bewoners zouden hen graag meer betrekken bij sociale activiteiten, maar weten niet hoe ze dit moeten aanpakken. Sommige bewoners willen eenzame bewoners aansporen om er vaker op uit te gaan. Anderen houden het juist heel bewust af om met eenzame mensen contact te leggen.

34

"Je kunt jezelf wel van alles op de hals halen, maar ik doe het maar niet, want dan heb ik er helemaal een dagtaak aan om overal naar toe te gaan om even een praatje te maken. Want als je het één keer doet, dan heb ik het gevoel ... nou dan moet ik er volgende week weer naar toe. En ik weet van mezelf; ik zou die week daarop weer gaan. En kijk, dan heb ik zelf geen leven meer." (bewoner St. Elisabeth)

Sommige bewoners geven aan dat ze zelf vaak met eenzaamheidsgevoelens kampen.

"Je hebt wel kennissen maar dat zijn allemaal oude mensen, dus op een gegeven moment vallen ze weg en dat valt niet mee. Die jongere mensen die hier komen wonen, hebben je niet nodig. Je wilt weleens een praatje maken maar je hebt ook dagen dat je geen sterveling ziet. En dan is het 's avonds, dan belt mijn zoon, en dan zeg ik 'dit is het eerste woord dat ik zeg.' Want de hele dag zie je geen sterveling, dat heb je wel natuurlijk. Je zit hier echt op jezelf en als je deur dicht is, zie je niemand." (bewoner de Leckenborch)

5 Aanpak en verloop van het experiment

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanpak en het verloop van het experiment in de vier geselecteerde complexen. Achtereenvolgens laten we zien hoe in deze complexen de initiatiefgroep is samengesteld die het experiment heeft begeleid (5.2), de doelen en verwachtingen van de bewoners in de initiatiefgroepen bij de start van het experiment (5.3), en de wijze waarop het experiment in deze vier complexen is aangepakt (5.4). Daarna beschrijven we hoe leden van deze initiatiefgroepen deelnemers wierven voor de activiteiten die ze organiseerden (5.5), op welke manier ze probeerden aan te sluiten bij de behoeften van bewoners in het complex (5.6), en hoe de nieuwe activiteiten zijn afgestemd op bestaande activiteiten (5.7). Tot slot gaan we in op de ervaringen van de betrokken professionals (5.8).

5.2 Samenstellen van een initiatiefgroep

Aan alle corporaties is bij de start van het experiment gevraagd een of meerdere bewoners te zoeken die bereid zijn om de Bruisactiviteiten in gang te zetten en te begeleiden. Bij het zoeken van trekkers voor het Bruisexperiment zochten de professionals vooral bewoners die ze daar geschikt voor vonden vanwege hun (veronderstelde) capaciteiten; bewoners die 'iets kunnen en iets willen'. Het zijn bewoners die al eerder lieten zien dat ze iets kunnen organiseren, of die een grote bereidheid toonden om iets voor het complex te doen. De bewoners die zijn benaderd voor de initiatiefgroepen waren dus meestal al actief, binnen of buiten het wooncomplex. Bijvoorbeeld als lid van een activiteitencommissie, of in een vrijwilligersorganisatie.

“Via de bewonerscommissie hebben we gepolst wie van de bewoners zich interesseerden voor het project en zo zijn [naam] en [naam] bij het project aangehaakt.” (professional St. Elisabeth)

Enkele bewoners zijn gevraagd omdat ze wat jonger en nog vitaal zijn. De meeste professionals hebben ook geprobeerd bewoners die nog maar kort in het complex wonen bij het experiment te betrekken.

Hoewel de professionals gericht te werk gingen, was het vinden van bewoners voor de initiatiefgroep niet overal gemakkelijk.

“De eerste poging om een initiatiefgroep te vormen voor BRUIS is niet gelukt. Wij hebben enorm moeten trekken om een groep bij elkaar te krijgen die wilde meedoen. De dames van de activiteitencommissie wilden niet meedoen met BRUIS, maar liever hun eigen ding blijven doen. Ze doen al heel veel en hebben het daar druk mee. Ze hadden geen behoefte aan uitbreiding van activiteiten en werkzaamheden.” (professional De Roo)

Er waren verschillende redenen waarom bewoners die werden benaderd niet wilden meedoen. Sommigen gaven aan dat ze in het verleden al veel hadden georganiseerd en dat de beurt nu aan anderen was. Andere bewoners zijn terughoudend omdat ze hun eigen vermogens om zelf iets te organiseren laag inschatten, bijvoorbeeld door hun fysieke gesteldheid.

“De meesten willen best wel wat, maar dan kunnen ze het bijvoorbeeld niet omdat ze slecht ter been zijn. Er zijn veel mensen die vooral denken dat ze niets kunnen.” (bewoner De Roo)

Andere bewoners vinden zichzelf te oud om zelf nog iets te organiseren.

“Nee, die dingen zie ik dan niet meer zitten hè. Dan denk ik: nou ik ben al zo oud, het is wel welletjes.” (bewoner de Leckenborch).

Soms hebben ze slechte ervaringen met het organiseren van activiteiten en willen ze niet opnieuw teleurgesteld worden.

“Ik heb weleens wat op poten willen zetten, maar dat liep helemaal in het honderd. Dus ik organiseer helemaal niets meer.” (bewoner St. Elisabeth)

Bewoners die wel bereid waren mee te doen in de initiatiefgroep, gingen vervolgens op zoek naar andere bewoners die de groep konden aanvullen.

“Toen zijn we met z'n tweeën gaan kijken zo van... nu moeten we een werkgroep in elkaar gaan zetten en wie zullen we daarvoor benaderen? Daar hebben we toen een aantal mensen voor benaderd waarvan wij dachten... dat zijn mensen die hun schouders er wel onder willen zetten en die ook wel inzicht hebben in bepaalde dingen.” (bewoner Oase).

36

Uiteindelijk vormden alle complexen een initiatiefgroep met bewoners die – meestal samen met de professionals – de organisatie van het Bruistraject ter hand heeft genomen en plannen is gaan maken voor de aanpak. In St. Elisabeth heeft de corporatie de belangrijkste trekker van het experiment een vrijwilligerscontract aangeboden.

“De corporatie heeft een vrijwilligersovereenkomst met hem afgesloten en regelt de vrijwilligersvergoeding. In die vrijwilligersovereenkomst staat dat hij twintig uur per week besteedt aan werk in het kader van ‘vitalisering’ voor St. Elisabeth.” (professional St. Elisabeth)

5.3 Doelen en verwachtingen van bewoners in de initiatiefgroep

De bewoners die actief bij de initiatiefgroep zijn betrokken, doen dat omdat ze zijn gevraagd door de professional of de corporatie en omdat ze de doelstellingen van het experiment onderschrijven. Ze vinden het belangrijk om het sociaal klimaat in hun wooncomplex te verbeteren.

“De woonconsulent heeft een gesprek met ons aangevraagd om uitleg te geven wat het inhoudt en wat de bedoeling was. En toen hebben wij besloten om het te doen omdat we het idee hadden van: ‘misschien kunnen we dan gewoon de boel weer een beetje opvijzelen’. Daarom hebben we dus besloten om mee te doen.” (bewoner Oase)

*“Ons Huis heeft St. Elisabeth aangemeld voor dit project, want die willen het hier allemaal heel erg leuk gaan maken. Ze willen natuurlijk ook de appartementen blijven verhuren.”
(bewoner St. Elisabeth)*

Veel bewoners in de initiatiefgroepen vinden dat de sfeer in hun wooncomplex achteruit is gegaan. Met het experiment willen ze de sociale activiteiten in hun complex nieuw leven inblazen. Ze merken dat het aantal deelnemers afneemt en zoeken naar manieren om nieuwe mensen bij de activiteiten te betrekken.

“Je krijgt haast geen mensen boven. Het is zo moeilijk. Het is altijd hetzelfde groepje. Er wonen bijna 300 mensen in de Leckenborch en er komen er hoogstens 50 of 60 boven. En als iemand overlijdt dan komt er geen nieuwe meer bij. Ik zou alle mensen wel af willen lopen om ze hier naar boven te krijgen. Maar het lukt niet. Daarom ben ik bij het Bruisteam gegaan.” (bewoner de Leckenborch)

“De activiteiten, dat is allemaal een beetje ingezakt, het is steeds hetzelfde groepje dat komt. Er is een steeds grotere groep van mensen die achter de deuren blijven zitten.” (bewoner Oase)

De trekkers hopen de activiteiten weer aantrekkelijk te maken, zodat bewoners enthousiast worden om mee te doen.

“Je hoopt dat je iets in beweging krijgt. Wat je eigenlijk hoopt is dat mensen mee gaan doen, omdat ze zien dat het leuk kan zijn, en dat je een gezellige avond hebt, en dat mensen leuke dingen doen met elkaar.” (bewoner Oase)

37

De initiatiefgroep in Oase ziet het experiment als een manier om de onderlinge betrokkenheid en saamhorigheid terug te brengen. Door een conflict tussen bewonersgroepen is de sfeer de afgelopen jaren nogal verslechterd.

“De saamhorigheid is er een beetje uit. En ja, uit ongenoegen en dat soort dingen. De mensen blijven daar allemaal maar in hangen, want dat is iets wat tien jaar terug is gebeurd. Daar blijven ze maar in hangen. En dan zeg ik van nou, dat moet je eens een keer vergeten, dat moet je achter je laten. We willen nu met een nieuwe groep starten en opnieuw proberen om Oase weer een beetje uit het slop te halen, dat we wat actiever en wat saamhoriger worden. Dat was mijn drijfveer om dat te gaan proberen.” (bewoner Oase)

Een aandachtspunt in alle initiatiefgroepen is de eenzaamheid onder bewoners. De initiatiefnemers willen eenzame mensen graag ondersteunen en hopen dat bewoners wat meer naar elkaar gaan omkijken, dat ze elkaar helpen met kleine praktische zaken en iets voor elkaar kunnen betekenen.

“Als iemand bijvoorbeeld in het ziekenhuis ligt, kunnen we een kaartje sturen, of een bloemetje geven.” (bewoner St. Elisabeth)

De trekker in St. Elisabeth wil met het project ook de onderlinge zorg in het complex stimuleren.

“We willen een huis zijn waar ruimte gemaakt wordt voor een andere manier van zorg. Zorg voor elkaar. Niet alles hoeft aangedragen te worden. Er is een groeiende groep bewoners die het fijn vindt om dingen zelf te regelen. Onder elkaar. 24/7. Op een eigen manier. En van de alleroudsten en zeer beperkten kun je niet meer verwachten dat ze alles zelf gaan doen. Maar dat hoeft ook niet. Het kan ook en-en. Zodat er ruimte komt voor meer variatie en ook nieuwe bewoners zich hier thuis voelen.” (bewoner St. Elisabeth, in logboek ontwikkelaar methodiek)

5.4 Organisatie en invulling van het experiment

De initiatiefgroepen bepalen hoe de organisatie van het experiment wordt opgezet. Ze zetten de lijnen uit voor de invulling van het experiment, stimuleren en betrekken andere bewoners om mee te doen en zorgen dat het project gaat lopen. In de meeste gevallen werken ze nauw samen met de beroepskracht die in dienst is bij de woningcorporatie.

De invulling van het experiment verschilt per complex. De aangereikte aanpak (Studio BRUIS) diende ter inspiratie en kon naar eigen inzicht worden gebruikt. Alle initiatiefgroepen kozen een aanpak die aansluit bij de bestaande situatie in hun complex. Ze bouwen voort op wat er al is en proberen het bestaande te versterken.

“We hoeven niet bij nul te beginnen; er zijn immers al actieve groepjes. Maar we kunnen er wel iets nieuws aan toevoegen.” (bewoner Oase)

Oase en De Roo Appartementen besloten om de aanwijzingen in de handreiking van de methodiek Studio BRUIS zo veel mogelijk te volgen. Daar zijn workshops georganiseerd over de thema's die in de handreiking zijn beschreven, er zijn gespreksleiders benaderd en uitnodigingen verstuurd.

38

“Vanmorgen heeft de kerngroep vergaderd en we hebben intern drie gespreksleiders gevonden en twee van buiten.” (bewoner Oase, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Vervolgens is de frequentie van de bijeenkomsten bepaald en afgesproken hoe precies te werk wordt gegaan.

“We komen om de twee weken een avond bij elkaar. We beginnen om half acht met koffie. Louise doet de hoofdzaken, met de flipover en dat soort dingen. Ze beschrijft de agenda en die lopen we door. We hebben twaalf deelnemers, die erg enthousiast zijn; negen vrouwen en twee mannen. We hebben nu drie bijeenkomsten gehad. Het is telkens een goede avond, maar ook heel fijn en gezellig. We geven ook iedere keer huiswerk mee, dat werkt prima. We hebben allemaal materiaal verzameld dat we uitwerken en in mappen doen, zodat de mensen er altijd in kunnen bladeren.” (bewoner De Roo, in logboek ontwikkelaar methodiek)

De aanpak wordt over het algemeen niet al te strikt gehanteerd, in de zin dat rekening wordt gehouden met de wensen van de bewoners die meedoen.

“We zijn gestart met het format en hebben per thema gewerkt. Maar we hebben er een eigen invulling aan gegeven. Het was heel erg experimenteren. Wat werkt nemen we over, wat niet werkt gaat in de prullenmand.” (bewoner Oase)

Als tijdens de bijeenkomsten blijkt dat een onderdeel van de methodiek of een bepaalde werkwijze minder geschikt is, wordt gezocht naar een vorm die beter past.

“We hebben aangegeven dat het gaat om het uitproberen van een nieuwe methodiek. We proberen die zoveel mogelijk te volgen, maar van sommige onderdelen denken wij dat die minder passen bij onze groep. Ik merk dat het goed aanslaat, vooral de afwisseling van werkvormen, bijvoorbeeld regelmatig verder praten in kleine groepjes vinden ze erg leuk. Dan maken we groepjes waarin ze ook eens praten met mensen die ze nog niet kennen, of verschillend naar leeftijd.” (professional De Roo, in logboek ontwikkelaar methodiek)

In de Leckenborch is de beschreven methodiek van Studio BRUIS niet gevolgd, maar is voor een andere aanpak gekozen. De initiatiefgroep heeft hier geen workshops, maar activiteiten centraal gesteld.

“Wij hebben gekozen voor een insteek met activiteiten. Niet elkaar eerst leren kennen op het persoonlijke vlak, maar de korte klap en snelle actie.” (professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Wel hebben ze veel tijd genomen om de behoeften van bewoners te inventariseren. Zo kregen ze een beeld van activiteiten die zouden aanslaan.

“We hebben gedurende twee weken twee ideeën bomen geplaatst in de hal van het complex. Vervolgens zijn we met vijf collega's en een bewoner langs de deuren gegaan in heel herkenbare kleding. We zijn bij iedereen een tasje gaan overhandigen met daarin twee kaartjes, een plantje en een uitleg van het project. Op de kaartjes mocht men een binnenwens (voor activiteiten binnen) en een buitenwens schrijven en die vervolgens in een van de bomen in het gebouw hangen. Dat gaf op zich al veel reuring. We hebben de kaartjes verzameld en op grond daarvan groepjes bedacht. Vervolgens hebben we iedereen die een kaartje had ingeleverd plus iedereen die erbij wilde zijn, uitgenodigd voor een algemene informatiebijeenkomst. Er waren zo'n vijftig bewoners aanwezig. Daar hebben we alle gevraagde activiteiten en wensen genoemd en aanvullingen gevraagd. De lijst werd steeds langer. Wel hebben we direct aangegeven dat wij de activiteiten niet voor de bewoners gaan organiseren maar dat men het zelf gaat doen. 'Wij zijn geen feestcommissie', hebben we gezegd.” (professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

39

Na deze startbijeenkomst zijn de wensen en ideeën geclusterd en zijn er drie vervolgbijeenkomsten georganiseerd. Bewoners zijn specifiek voor een van deze bijeenkomsten uitgenodigd. De professionals in de Leckenborch zijn blij dat het experiment hier ruimte voor bood. Ze merkten dat dit voortraject noodzakelijk was om iets op gang te kunnen brengen. Het is een gezamenlijk leerproces, ook voor de professionals.

In St. Elisabeth is een eerste bijeenkomst georganiseerd waarbij verschillende werkvormen uit de training zijn ingezet. Studio BRUIS wordt hier als een mogelijke aanpak gezien, maar de bewoners beslissen zelf over het aantal bijeenkomsten, de frequentie, de thema's en de werkvormen. Een complicerende factor in dit complex is dat niet duidelijk is wat er met het bestaande aanbod van de zorgorganisatie gaat gebeuren. Om te voorkomen dat de nieuwe activiteiten als concurrentie worden ervaren, is ervoor gekozen om de activiteiten voorlopig op een kleinschalig niveau te organiseren.

“We hadden vooraf besproken: laten we het klein houden. Wat sluit aan bij waar bewoners nu staan? Het is al mooi als ze eerst hun directe burens leren kennen, eerst kennismaken, voordat we van alles gaan optuigen. We hebben toen mensen uitgenodigd om iets te vertellen over hun woonverleden. Zo kreeg je te horen waarom ze naar St. Elisabeth zijn verhuisd, hoe ze erbij zitten, wat hen drijft om nog wat extra's te doen voor medebewoners. Dat is een duidelijk moment geweest.” (professionaal St. Elisabeth)

Voorlopig gebruikt de initiatiefgroep de voorgeschreven methodiek alleen als inspiratiebron. De bijeenkomsten zijn niet georganiseerd rondom de thema's die in de handreiking zijn beschreven, maar hebben een eigen dynamiek.

“Op zich werkt het wel; alleen je hebt de mensen bij elkaar en voordat je het weet zijn ze zo druk met elkaar in gesprek dat je denkt... moet ik dit nu gaan onderbreken voor wat Studio BRUIS aangeeft, of laat ik ze gewoon met elkaar praten en ideeën ontwikkelen? Want het resultaat blijft hetzelfde. Ze praten met elkaar, ze begrijpen wat er aan de hand is, ze gaan denken: wat kunnen wij organiseren, hoe kunnen we beter met elkaar omgaan?” (bewoner St. Elisabeth)

5.5 Het werven van deelnemers

40

Als de organisatie is ingericht en keuzes zijn gemaakt over de manier waarop men het experiment wil aanpakken, is het zaak om zoveel mogelijk bewoners op de hoogte te stellen van het experiment en de activiteiten die worden georganiseerd. Hoe enthousiast de leden van de initiatiefgroep ook zijn, het werven van bewoners die mee willen doen aan de workshops of aan andere activiteiten valt niet altijd mee. Veel bewoners zijn terughoudend en de initiatiefgroep moet veel moeite doen om deelnemers te werven.

In alle complexen zijn er bewoners die meteen positief en enthousiast reageren, maar ook bewoners die zich niet aangesproken voelen door het experiment.

“Sommigen zeggen: ‘wat een onzin, dat hebben we allemaal al een keer gedaan, wat een flauwekul’. En anderen hadden zoiets van: ‘nou, dat lijkt me best leuk.’ Dus ja... een beetje wisselend.” (bewoner Oase)

Sommige bewoners geven aan dat ze geen behoefte hebben aan nieuwe activiteiten, bijvoorbeeld vanwege hun hoge leeftijd.

“Nou sommigen zeiden: ‘ik vind het allemaal best joh, maar het zal mijn tijd wel duren. Ik ben 93 en ik vind het wel goed zo.’” (bewoner St. Elisabeth)

De leden van de initiatiefgroep in Oase en De Roo Appartementen zochten heel bewust naar bewoners die de themabijeenkomsten interessant zouden vinden.

“Op de ledenvergadering hebben we het een en ander uitgelegd over het project, wat het inhoudt en gevraagd of er mensen zijn die daaraan willen deelnemen. En we hadden een bord opgehangen met een vraag- en draagmuur. Daar konden mensen opschrijven wat ze eventueel wilden en wat ze er eventueel zelf aan konden bijdragen. De mensen die iets opgehangen hadden, hebben we benaderd om te vragen of ze deel wilden nemen aan de

workshops. Dus gewoon persoonlijk vragen, uitleggen wat het inhoudt en wat de bedoeling is en of ze mee willen doen. Zo is de eerste groep ontstaan.” (bewoner Oase)

“We hebben de hele bewonerslijst doorgespit en gekeken wie nog een beetje actief is, wie er iets zou willen. Daarop nodigden we gericht twintig bewoners uit. Er zat iemand bij van in de negentig, maar de meesten waren wat jonger. Er zijn ook mensen bij die hier nog niet zo lang wonen; zij zoeken misschien nog aansluiting. De bijeenkomsten gaan plaatsvinden op de donderdagen, dan kunnen de meesten. Bijna iedereen wil het liefst 's avonds.” (bewoner De Roo)

Naarmate het werven van deelnemers moeizamer gaat, worden de trekkers creatiever. Ze verzinnen manieren om bewoners persoonlijk te benaderen en enthousiast te maken.

“We zijn ons nu aan het voorstellen aan alle bewoners. We hebben flyers gemaakt met onze foto's en onze motivatie. Die verspreiden we huis aan huis. Dat wordt verschrikkelijk gewaardeerd.” (bewoner De Roo)

Ook in de Leckenborch en St. Elisabeth lijkt het persoonlijk aanspreken van bewoners de beste manier om bewoners te motiveren om mee te doen. Soms vinden de trekkers het lastig om uit te leggen wat ze precies doen en waarom ze het doen, zeker als er in het complex ook andere activiteiten georganiseerd worden. Dan moeten ze duidelijk maken wat de meerwaarde is van Studio BRUIS en dat vinden ze niet gemakkelijk onder woorden te brengen.

“Je moet het leuk maken, het enthousiast brengen en de mensen het idee geven dat ze er iets aan overhouden. Wij staan daar niet voor onszelf. We hebben wel onderliggende doelen, maar daar kom je niet mee naar buiten. We beginnen met de vragen: waar hebben jullie behoefte aan? Wat zouden jullie leuk vinden? Laten we kijken of we jullie kunnen helpen om dat te realiseren.” (professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

41

Als de activiteiten eenmaal lopen, lukt het vaak beter om nieuwe deelnemers te werven. Door mond-tot-mondreclame horen bewoners van elkaar dat het gezellig is; dan wordt het gemakkelijker om nieuwe mensen over de streep te trekken.

“Iedereen was er wel enthousiast over, tenminste de meesten die ik hoorde. En ze organiseerden toen ook avonden met spelletjes en zo. Daar ben ik ook een paar keer geweest. Ik dacht: ik moet het in ieder geval meemaken, hè, wat ze doen.” (bewoner St. Elisabeth)

Het is dus belangrijk om alle bewoners op de hoogte te brengen van de activiteiten en te communiceren dat het leuk is om mee te doen. Door berichten en foto's in nieuwsbrieven, en door aankondigingen en flyers in de hallen en de liften.

“We moeten de tussentijdse successen elke keer weer melden en uitdragen, op de website van Ons Huis en op de Facebookpagina van het project. En in een krant, want tachtig procent heeft hier nog steeds geen internet.” (bewoner St. Elisabeth, in logboek ontwikkelaar methodiek).

5.6 De behoeften van bewoners

Alle wooncomplexen inventariseerden bij de start van het experiment wat de behoeften van de bewoners zijn. Er zijn muren gemaakt waar mensen hun wensen op konden aangeven, bomen om kaartjes in te hangen, vragenlijsten verspreid, ideeënbusen geplaatst en persoonlijke bezoeken afgelegd. Op deze manier kregen de initiatiefgroepen goed inzicht in de wensen van bewoners. Vrijwel alle wensen bleken betrekking te hebben op activiteiten, zoals schilderen, tekenen, breien, bloemschikken, gymnastiek, line dance, een zanggroep, kaarten maken, jeu de boules, darten, pedicure, manicure, museumbezoek, high tea, iets met computers, films, toneel spelen, leeskringen, praatgroepjes, tuinieren, rommelmarkt, uitjes, of gezamenlijk eten. Soms werden ook activiteiten genoemd die al bestonden. Kennelijk waren niet alle bewoners daarvan op de hoogte.

Er zijn ook bewoners die geen behoefte hebben aan nieuwe activiteiten. Ze hebben al veel te doen of voelen zich niet aangesproken door gezamenlijke activiteiten.

“Er zijn bijeenkomsten, maar ik ben maar één keer geweest. Want ik zit al op handwerken en ik zit op rummikuppen. En ik ben 93 en dan doe je heus zo veel niet meer. Ik ga niet meer sjoelen.” (bewoner de Leckenborch)

“Wat anderen bedenken en doen daar heb ik niet zo veel mee. Dat kan misschien wel aardig zijn, maar niet voor mij. Bepaalde dingen komen voor mij toch als een soort flauwekul over. Nou, die laat ik maar gewoon voorbijkomen. Daar heb ik geen reactie op.” (bewoner St. Elisabeth)

42

Anderen hebben geen behoefte aan activiteiten die door de Buisgroep worden georganiseerd. Zij zijn gewend dit onderling te regelen met een aantal gelijkgestemde bewoners en willen dat zo blijven doen.

“Toen ik hier achttien jaar geleden kwam wonen, ben ik begonnen mensen op de koffie te vragen. Ik denk: dan leer je elkaar kennen, de namen, en je leert elkaar waarderen. Maar toen ik negentig werd, heb ik dat afgeschaft. Ik zei: ‘ik vind het wel een mooi punt om op te houden.’ En toen hebben andere dames dat overgenomen. Dat is nog steeds zo, in de aanleunwoningen hè, dus niet voor iedereen. Alleen degenen van wie we meenden dat ze wel bij ons pasten, laat ik het zo zeggen, en die we sympathiek vonden. En dat is nog steeds bezig.” (bewoner St. Elisabeth)

Soms heeft iemand wel een duidelijke behoefte, maar zijn er geen bewoners te vinden die dezelfde interesse hebben.

“Ik zou wel een gespreksgroep willen, maar daar is hier weinig animo voor.” (bewoner Oase)

In de vier complexen die in dit rapport nader onderzocht worden, blijken forse verschillen te bestaan in de behoeften van oudere en jongere bewoners. De leden van de initiatiefgroep vinden het lastig om daar goed op in te spelen.

“We proberen weleens andere activiteiten, maar dat gaat allemaal zo moeizaam. Want de ouderen zeggen: ‘jullie houden geen rekening met ons’, en als we dan wat anders

organiseren dat meer voor de ouderen is, dan is het van 'jullie houden geen rekening met de werkenden'. Het is moeilijk om de mensen een beetje op één lijn te krijgen." (bewoner Oase)

De jongere bewoners lijken minder behoefte te hebben aan gemeenschappelijke activiteiten.

"De jongere mensen hebben ons niet nodig. Die werken nog, en hebben een netwerk buiten de deur. Maar voor de ouderen moet je wel iets organiseren, want die kunnen het zelf niet meer." (bewoner de Leckenborch)

In de Leckenborch werden de verschillende behoeften van oudere en jongere bewoners ook op een andere manier zichtbaar.

"De promotie voor deze activiteiten loopt moeizaam omdat er mensen in de flat wonen die de aankondigingen saboteren door bijvoorbeeld de aanplakposters weg te halen omdat ze het een te hoog kleuterschoolgehalte vinden. De folders worden weggehaald uit de lift. Iemand zei: 'Het lijkt hier wel een kleuterklas. Het is geen gezicht.' Het lijkt om de jongere generatie te gaan." (bewoner de Leckenborch)

Ook in St. Elisabeth werden aankondigingen voor activiteiten van het Bruisproject van gangdeuren verwijderd omdat verschillende bewonersgroepen het niet met elkaar eens waren over de organisatie ervan.

5.7 Afstemming met bestaande activiteiten

43

Een belangrijk aandachtspunt is de afstemming van nieuwe activiteiten, in welke vorm dan ook, met activiteiten die reeds bestaan. In vrijwel alle complexen die bij het experiment zijn betrokken, is er een commissie die van oudsher activiteiten organiseert. Deze commissies lijken niet erg stabiel te zijn. Om te voorkomen dat de commissies in elkaars vaarwater zitten, is het belangrijk om nieuwe initiatieven goed te communiceren en heldere afspraken over de taakverdeling te maken.

"Rondom het paasontbijt is er wat wrevel ontstaan. De dames van de activiteitencommissie vinden dat zij dat eigenlijk moeten organiseren, maar de Bruiswerkgroep vindt dat het anders is dan een reguliere activiteit, omdat ze heel bewust mensen hebben uitgenodigd die alleen zijn." (professional De Roo)

Communicatie en afstemming is ook nodig om bewoners duidelijkheid te bieden over de status van de nieuwe activiteiten. Ze moeten weten wat er anders is dan bij de 'reguliere' activiteiten die van oudsher worden georganiseerd. Soms liep een activiteit hierdoor mis.

"Een idee uit de eerste ronde was een barbecue waarbij iedereen zelf iets meeneemt en klaarmaakt. Door miscommunicatie is dat fout gegaan en toen is het door de activiteitencommissie gekaapt. Die hebben wel een barbecue georganiseerd, maar niemand heeft zelf iets gedaan. Ze hoefden alleen aan te schuiven. En dat was niet onze bedoeling." (bewoner Oase)

In de Leckenborch is een lid van de Bruisgroep ook lid van de activiteitencommissie. Dat maakt de afstemming van activiteiten gemakkelijker.

“Ik heb nieuwe kledjes voor de tafels gekocht, nieuwe kussentjes voor de stoelen en nieuwe schilderijtjes opgehangen, zodat het wat minder oubollig is. Het geld komt uit de pot van de activiteitencommissie. Ik ben penningmeester van de activiteitencommissie en ik doe daar de boekhouding.” (bewoner de Leckenborch)

In St. Elisabeth is de situatie juist heel gecompliceerd. Daar is een beroepskracht van een zorgorganisatie al jaren verantwoordelijk voor de activiteitenbegeleiding. Dat leidt tot veel onduidelijkheid en onderlinge spanningen. De voortvarendheid waarmee het vitaliseringsproject van Studio BRUIS wordt aangepakt, is voor sommige bewoners niet aanvaardbaar. Ze vragen zich af waarom dit experiment eigenlijk in gang is gezet en vinden dat het allemaal veel te snel gaat.

“Toen is [trekker BRUIS] gekomen en die is natuurlijk voortvarend. Dus die begon allerlei dingen te organiseren. En dat strookte niet samen. Ze hadden het eigenlijk samen moeten doen.” (bewoner St. Elisabeth)

Dit alles wordt versterkt door onduidelijkheid over het voortbestaan van de baan van de beroepskracht en de diensten van de zorgorganisatie.

“Hoe is BRUIS hier eigenlijk terecht gekomen? Het is ons op het bord gedonderd en ik ben er niet zo blij mee. De participatiemaatschappij is toch al zo overbelast. Ik heb het gevoel dat er een probleem geschapen is, want eerst was er geen spanning. Hoe dan ook, ik wil nergens aan meewerken als mensen hun baan kwijtraken. Ik wil niet dat er veranderd gaat worden. Ik wil eerst duidelijkheid.” (bewoner St. Elisabeth)

44

De bewoners willen geen initiatief dat conflicteert met het bestaande en zijn loyaal naar de beroepskracht en de bewonerscommissie. Ze zijn dus niet tegen de inhoud van het experiment.

“Ik merkte dat ze eigenlijk precies hetzelfde willen. Namelijk: fijn, prettig, plezierig wonen en vanuit zelfregie eigen keuzes maken. Kortom: gewoon leuk wonen. Maar de weg daar naartoe, daarin hebben ze een andere benaderingswijze, andere stijlen.” (professional St. Elisabeth)

Dat heldere informatie over Studio BRUIS belangrijk is, blijkt ook in de andere complexen. Er zijn nogal wat bewoners die niet weten wat het experiment precies behelst en wie er verantwoordelijk voor is.

5.8 De rol van de professionals

In drie van de vier onderzochte complexen werken bewoners en professionals samen in het experiment. Alleen in Oase heeft de verantwoordelijke beroepskracht het experiment slechts op afstand gevolgd en geen feitelijke inbreng gehad.

“We hebben er als corporatie bewust voor gekozen om geen professional mee te laten doen. Wij hebben gezegd: 'zij moeten het gaan doen want wij zijn geen sociaal werkers meer die daar activiteiten gaan organiseren. Dat is een welzijnstaak en dat doen wij niet meer. Dat ligt niet meer bij ons. Wij bieden de faciliteiten waardoor andere partijen activiteiten kunnen organiseren. Wij willen wel meedenken, wij willen wel meekijken, maar wij gaan niet meer op huisbezoek, of spelletjes doen met oudere mensen.” (professional Oase)

In de Leckenborch werd gestart met twee professionals die al snel versterking kregen van bewoners. In De Roo en St. Elisabeth trokken de professional en de actieve bewoner(s) vanaf het begin samen op.¹⁴ In alle gevallen werd aan de bewoners duidelijk gemaakt dat zij het voortouw moesten nemen en zelf keuzes moesten maken over de invulling en aanpak van het experiment.

“We hebben direct aangegeven dat wij de activiteiten niet voor de bewoners gaan organiseren, maar dat ze het zelf moeten doen. ‘Wij zijn geen feestcommissie’, hebben we gezegd. Wij starten dit, maar het moet uiteindelijk van de bewoners zelf uitgaan.”
(professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

De professionals pakten aanvankelijk een leidende rol met de bedoeling om zich geleidelijk verder terug te trekken. Wat hun precieze inzet is en hoe lang die nodig blijft, is voor de meeste professionals niet meteen duidelijk. Dat blijkt pas tijdens het experiment.

“We zoeken vooraf wat zaken uit, bijvoorbeeld: wat is er nodig voor een jeu de boulesbaan? We laten vooral de bewoners denken en praten. Onze rol vanuit de corporatie is als het ware begeleiding om een idee uit te werken tot een succesje. Het traject met de bewoner is de uitdaging, de beweging, de bruis waar je energie van krijgt. Wanneer de activiteit staat, trekken wij ons terug en zullen we vooral nodig zijn om af en toe wat op te lossen.” (professional de Leckenborch, in logboek ontwikkelaar methodiek)

De professionals in De Roo, St. Elisabeth en de Leckenborch zijn enthousiast over de samenwerking met bewoners. Tegelijk geven ze aan dat hun positie lastig is. Ze vormen een intermediair tussen de corporatie en de bewoners, ze moeten verbindingen leggen tussen mensen, bijvoorbeeld bij de strubbelingen tussen de activiteitencommissie en de nieuwe activiteiten.

45

Een zorgpunt is de tijdsbesteding van de professional. De begeleiding van het project is heel intensief en niet alle professionals hebben die tijd formeel in hun taakstelling.

“Ik nam BRUIS erbij zonder er extra uren voor te krijgen. Ik moet het binnen mijn uren doen. Dat is weleens lastig, want je hebt iets georganiseerd en je mag de aandacht niet laten verslappen, want er is continu aandacht nodig. Als je dit goed wilt doen, dan kost het echt wel veel tijd.” (professional de Leckenborch)

Maar ook als het wel in hun taakstelling staat, is het een forse belasting. De professionals zijn immers ook verantwoordelijk voor andere zaken in de wooncomplexen en vaak hebben ze ook andere complexen in beheer.

“Ik ben toen op het punt gekomen dat het me allemaal wel heel veel tijd kostte. Ik heb zelf aan de bel getrokken omdat het te veel werd. Naast de vitalisering, had ik ook intern het voorwerk voor de bewonerscommissie, zoals cv-ketels vervangen, brieven schrijven en afstemmen. Zeker een dag of meer per week besteedde ik aan St. Elisabeth. Maar ik heb ook andere complexen: in Apeldoorn heb ik een hele wijk en in Zutphen nog een paar

¹⁴ Ook in de andere zes complexen trokken de professionals en de actieve bewoners samen op.

complexen. En nog allerlei andere werkzaamheden. Dus het is niet alleen St. Elisabeth, verre van dat.” (professional St. Elisabeth)

De professional van St. Elisabeth geeft aan dat het stimuleren van sociale vitaliteit ook bepaalde vaardigheden vereist, waarover niet elke woonconsulent vanzelfsprekend beschikt.

“Ik ben hier niet voor opgeleid. Dit is echt groepsdynamiek van de bovenste orde. Ik vind het erg boeiend, maar hier heb ik geen ervaring mee. Het werk is niet standaard. Je kunt niet eenvoudig even googelen naar een oplossing of een methode, want het is mensenwerk.” (professional St. Elisabeth)

Zij vraagt zich dan ook af of deze taak wel ondergebracht moet worden bij een woonconsulent.

“Wat is mijn taak en rol als woonconsulent? Bewonersparticipatie vinden wij belangrijk. We willen bewoners in positie brengen, met ze in gesprek zijn en de gemeenschap daar versterken. Maar gemeenschapsopbouwer: is dat wel een taak van een woningcorporatie? Ik zie wel dat we iets in het netwerk moeten doen en er een bepaalde rol in moeten spelen. We hebben er natuurlijk ook belang bij als het gaat om de verhuurbaarheid.” (professional St. Elisabeth)

De bewoners in de initiatiefgroepen van De Roo, de Leckenborch en St. Elisabeth zijn over het algemeen erg tevreden over ‘hun’ professional. Ze vinden dat de samenwerking goed verloopt en ervaren voldoende steun om de plannen die ze hebben te kunnen uitwerken. De bewoners van Oase zijn teleurgesteld over de houding van de corporatie en voelen zich in de steek gelaten.

46

“Wij moeten het zelf doen, zonder professional. We hebben haar nooit gezien. Dat is een gemiste kans voor Parteon, want het is meer dan alleen workshops. Het is ook contact met de woningbouw, de gemeente. Wat je nodig hebt om veilig, plezierig te wonen.” (bewoner Oase)

“Wat wij jammer vinden is dat dat de woningbouw zich helemaal nergens wat van aantrekt of mee bemoeit of informeert. Dat vinden we gewoon jammer. Bij de landelijke bijeenkomst [learning communities Studio BRUIS] zien we dat iedere groep wel met iemand van de woningbouw aanwezig is waar ze ondersteuning of medewerking van krijgen. Wij zijn de enigen die dat dus helemaal niet hebben.” (bewoner Oase)

Professionele ondersteuning lijkt juist in Oase van belang vanwege het conflict onder bewoners.

6 Resultaten van het experiment

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de resultaten van het experiment centraal. We starten met een beschrijving van de nul- en nameting die in de tien deelnemende complexen is uitgevoerd. Daarbij komen de aanpak en de deelnemers aan bod (6.2). Daarna volgen de belangrijkste inhoudelijke verschillen tussen de nul- en nameting (6.3). In de paragrafen daarna beschrijven we de ervaringen van bewoners en professionals in de vier complexen die door het etnografische veldonderzoek van nabij zijn gevolgd. We gaan achtereenvolgens in op de resultaten die betrekking hebben op de sociale participatie van bewoners (6.4), de sociale verbondenheid in de wooncomplexen (6.5) en het zelforganiserend vermogen (6.6). We sluiten dit hoofdstuk af met de mogelijkheden om bereikte resultaten te borgen (6.7).

6.2 Aanpak en deelnemersgroepen nul- en nameting

In hoofdstuk 4 wordt het sociaal leefklimaat in de tien complexen die deelnemen aan het experiment geschetst. In 4.3 beschreven we de resultaten van de nulmeting die bij de start van het experiment (in de zomer van 2016) is uitgevoerd. Daarbij is gekeken naar verschillen tussen de wooncomplexen. In deze paragraaf brengen we middels de nameting (voorjaar 2017) in beeld of het sociaal leefklimaat na afloop van het experiment *stabiel* is gebleven of is *veranderd*. Hierdoor ontstaat een beeld van de sociale context waarin het experiment heeft plaatsgevonden en kunnen onzekerheden bij het interpreteren van de etnografische onderzoeksresultaten, worden weggenomen.

47

Verder gaan we na of er opmerkelijke *verschillen* tussen de wooncomplexen zijn in eventuele veranderingen in het leefklimaat. Daarbij letten we in het bijzonder op de vier wooncomplexen die na de nulmeting zijn geselecteerd voor het etnografisch onderzoek, onder meer op basis van de nulmeting en de professionele begeleiding. In de vier complexen is bovendien op verschillende manieren invulling gegeven aan de interventie: Oase en De Roo Appartementen hanteerden tamelijk strikt de methodiek Studio BRUIS zoals die in de handreiking is beschreven, terwijl St. Elizabeth en de Leckenborch daar flexibeler mee omgingen en in sterkere mate een eigen invulling aan het experiment gaven.

Zoals reeds opgemerkt in 3.2, biedt een herhaald vragenlijstonderzoek geen effectmeting. Bovendien hebben we de vragenlijst voorgelegd aan alle bewoners van de tien complexen en niet alleen aan bewoners die actief (als organisator) of passief (als deelnemer) waren betrokken bij de methode. De respons is dus afkomstig van alle bewoners van de complexen, waarbij geen onderscheid is gemaakt tussen bewoners die wel en bewoners die niet bij Studio BRUIS betrokken zijn geweest. Daar waar aanwijzingen en effecten van de sociale interventie plausibel lijken, zullen we dat benoemen (Blair, Czaja, & Blair, 2014; De Vaus, 2013).

Hierna bekijken we per hoofdthema - kwaliteit van leven, zingeving, zelfredzaamheid, eenzaamheid, activiteiten en sociale contacten - de eventuele verschillen tussen nul- en nameting en de variatie daarin tussen de tien wooncomplexen. Omdat de deelnemers van beide metingen elkaar deels overlappen en deels uniek zijn, zijn er twee respondentgroepen:

- Deelnemers die zowel aan de nul- als nameting hebben meegedaan (alleen deze groep kunnen we dus 'met zichzelf' vergelijken via de twee metingen);

- Deelnemers die eenmalig hebben meegedaan; alleen aan de nulmeting, of alleen aan de nameting.

In de analyse en duiding wordt rekening gehouden met deze twee groepen.¹⁵

De deelnemers aan de twee metingen en inhoudelijke gevolgen

Het aantal deelnemers aan de nameting (N=312, respons 28 procent) is lager dan bij de nulmeting (N=407, respons 33 procent). Ondanks deze lagere respons zijn de deelnemers aan de nameting qua gemiddelde leeftijd (77) en percentage vrouwen (67 procent) vergelijkbaar met die van de nulmeting. Wel is het zo dat slechts 40 procent van de 407 deelnemers aan de nulmeting ook deelnam aan de nameting. Hierdoor is de analyse van de directe verschillen tussen de metingen gebaseerd op een selecte groep. Uit de analyse blijkt dat de groep die aan beide metingen meedeed consistent positievere scores rapporteert dan de anderen (zie hierna). De bewoners die *eenmalig* aan het onderzoek deelnamen, zijn vergeleken met degenen die beide keren meededen, in het algemeen dus negatiever. Uitgesproken negatiever is men over de eigen *kwaliteit van leven* en over de *sociale contacten* in het complex.

Dit betekent dat de gevonden verschillen tussen de nul- en nameting niet representatief zijn voor alle bewoners van de wooncomplexen: bewoners die negatiever of kritischer zijn over hun eigen situatie en het wooncomplex zijn systematisch ondervertegenwoordigd.

De *response rate* varieert in beide metingen per wooncomplex en vertoont geen duidelijk patroon. Zo is er in het algemeen geen relatie met de omvang van de wooncomplexen. Ook zijn er qua deelname geen systematische verschillen te zien tussen de vier wooncomplexen die nader gevolgd zijn in het etnografisch onderzoek enerzijds en de overige zes wooncomplexen anderzijds. Wel blijkt dat het percentage bewoners dat deelnam aan beide metingen systematisch hoger is bij de *kleinere* wooncomplexen. Het hoogst is dit bij Wilgenstruweel (58 procent), gevolgd door Rozenhof (46 procent) en de Evert ten Napelflat (44 procent); de herhaalde deelname is het laagst bij de Amstelflat (13 procent).

48

6.3 Inhoudelijke verschillen tussen de nul- en nameting

Inhoudelijke verschillen tussen deelnemersgroepen

In het algemeen is het antwoordpatroon van de *eenmalige deelnemers* aan de nulmeting en aan de nameting tamelijk vergelijkbaar. Maar de bewoners die aan *beide metingen* meededen, blijken - zoals gezegd - op nagenoeg alle aspecten consistent hoger te scoren dan de eenmalige deelnemers. Dit geldt in significante mate voor de thema's eigen *kwaliteit van leven* en voor de waardering van de *sociale contacten in het wooncomplex*.

Wat de contacten betreft, is men vooral positiever over *het (goed) met elkaar kunnen opschieten in het wooncomplex* en het *(graag) omgaan met de mensen in mijn wooncomplex*.

In zwakkere mate, maar consistent, is dit patroon terug te zien bij de overige thema's: zingeving, zelfredzaamheid, eenzaamheid, sociale contacten algemeen, en leven in het wooncomplex.

¹⁵ Verdere informatie hierover is te vinden in de afzonderlijke rapportage over de nameting. Deze is op te vragen via communicatie@platform31.nl.

Inhoudelijke verschillen tussen de nulmeting en de nameting

Wat het sociaal leefklimaat betreft, zijn er in het algemeen weinig verschillen geconstateerd tussen de nulmeting in 2016 en de nameting negen maanden later in 2017: de sociale leefsituatie bleef vooral stabiel. Op basis van de gegevens van bewoners die aan *beide* metingen deelnamen, zijn er wel enkele bijzonderheden te noemen.

Kwaliteit van leven, zingeving en zelfredzaamheid

- Het belangrijkste verschil dat in de herhaalde metingen naar voren komt, is dat de bewoners bij de nameting een significant hogere *kwaliteit van leven* rapporteren dan tijdens de nulmeting.
- De scores op *zingeving* zijn stabiel, al vertoont deze groep een lichte daling op het aspect 'doelgerichtheid'.
- De score op *zelfredzaamheid* is stabiel gebleven, maar er is een lichte stijging voor het aspect 'op alles afstappen'.

Sociale contacten en eenzaamheid

- Wat de *sociale contacten in het algemeen* (binnen en buiten het wooncomplex) betreft, zijn er voor de deelnemers die aan beide metingen hebben meegedaan, geen veranderingen. Dit geldt voor de *frequentie* van de sociale contacten, met *wie* men deze heeft, de *behoefte* aan meer contact, met *wie* men vaker contact zou willen hebben en de *waardering* van het contact.
- Wat de *sociale contacten in het complex* betreft, blijkt de frequentie van contact en de algehele waardering van het contact onveranderd, ook al is men iets positiever over het 'goed met elkaar kunnen opschieten' van de mensen in het wooncomplex.
- Ten aanzien van het thema *eenzaamheid* zijn geen verschillen gevonden.

49

Activiteiten en waardering ervan

- Aangaande de *activiteiten in het wooncomplex* zijn er geen veranderingen zichtbaar in het *soort* activiteit waar mensen aan deelnemen.
- Datzelfde geldt voor de *waardering* van de activiteiten.

Geen verschillen per wooncomplex

Inhoudelijk zijn er tussen de nul- en nameting per wooncomplex soms verschillen op de onderzochte thema's, maar deze zijn of te gering van omvang, of door te kleine aantallen respondenten niet betrouwbaar genoeg. Ook zijn er geen systematische verschillen te zien tussen de vier wooncomplexen die in dit onderzoek nader zijn gevolgd en de overige wooncomplexen.

Evenmin komen er verschillen in uitkomsten naar voren tussen de betreffende vier wooncomplexen onderling, die elk een eigen invulling gaven aan het experiment Vitale woongemeenschappen.

Conclusie

Bij de interpretatie van de verschillen tussen de nul- en nameting, moet bedacht worden dat deze afkomstig zijn van een positiever oordelende groep bewoners. Met deze blik naar de uitkomsten kijkend, kunnen we concluderen dat er geen noemenswaardige verschillen zijn gevonden met betrekking tot de *activiteiten* in de wooncomplexen (frequentie, soort en waardering) en de *sociale contacten* in en buiten de wooncomplexen (frequentie, met wie, behoefte en waardering). Dit betekent dat de interventie gemiddeld genomen geen meetbare veranderingen teweeg heeft gebracht in de sociale contacten en activiteiten binnen de tien deelnemende wooncomplexen. Uiteraard gaat het hier

om uitkomsten op hoofdlijnen en op groepsniveau. Individueel en in klein verband kunnen zich belangrijke ontwikkelingen hebben voorgedaan, zoals het etnografisch onderzoek duidelijk laat zien.

6.4 Sociale participatie

In deze paragraaf beschrijven we de ervaringen van de bewoners in de vier geselecteerde wooncomplexen met (aspecten van) sociale participatie. Het gaat daarbij om de vraag of de gezamenlijke activiteiten van de bewoners zijn toegenomen, en zo ja, welke activiteiten dat dan zijn en waarin deze verschillen van de bestaande activiteiten. Ook gaan we in op de problemen met sociale participatie waar de bewoners in het experiment tegenaan lopen.

De Roo Appartementen

In De Roo is met een vaste groep van twaalf deelnemers een reeks workshops georganiseerd volgens de handreiking Studio BRUIS. Er zijn vijf bijeenkomsten georganiseerd rondom de gespreksthema's, waarbij verschillende werkvormen zijn gehanteerd. Alle deelnemers zijn heel positief over de inhoud van de bijeenkomsten en over de sfeer in de groep.

“Ik vind het erg gezellig. Ik wil hier elke week wel zitten. Dat zou ik wel willen.” (bewoner De Roo).

50

De workshops hebben ook andere activiteiten in gang gezet. Zo hebben twee deelnemers een paasontbijt georganiseerd voor achttien bewoners die nooit meedoen aan gezamenlijke activiteiten. Deze bewoners zijn huis-aan-huis benaderd en persoonlijk uitgenodigd. Twee andere deelnemers van de Bruisgroep organiseren sinds de workshop eenmaal per maand een bloemschikavond, die zeer succesvol is. Zij zochten iemand die hen daarbij kan helpen en kopen zelf de materialen in. Ook deze activiteit trekt nieuwe bewoners aan. Verder zijn er vergevorderde plannen om een wandelclub te vormen.

Om de voortgang van de nieuwe activiteiten te bespreken, komen de deelnemers maandelijks een avond bij elkaar in Het Praathuis. Ze drinken dan samen koffie en overleggen over zaken waar ze tegenaan lopen bij het organiseren van de nieuwe activiteiten. Bovendien vinden ze de avonden erg gezellig.

De professional in De Roo trok zich geleidelijk wat terug. Zij is aanspreekbaar voor advies en informatie en zo nodig faciliteert zij de bewonersgroep, bijvoorbeeld als er uitnodigingen geprint moeten worden. Zij vindt dat de nieuwe activiteiten wezenlijk verschillen van de reguliere activiteiten in het complex en legt uit waarom.

“De activiteitencommissie is bedoeld om activiteiten voor zichzelf en voor andere bewoners te organiseren. BRUIS is bedoeld om bewoners te stimuleren om zelf meer dingen te organiseren die mensen verbinden met elkaar.” (professional De Roo)

Oase

Ook in Oase zijn workshops georganiseerd over de thema's die in de handreiking van Studio BRUIS zijn beschreven. Na een eerste introductieavond bleek de belangstelling voor de workshops hier zelfs zo groot dat de reeks tweemaal is georganiseerd. Tot grote spijt van de leden van de initiatiefgroep zijn uit de workshops geen blijvende activiteiten ontstaan, hoewel er wel pogingen zijn gedaan. Zo was er belangstelling voor een gymnastiekclub, maar die ging uiteindelijk niet door omdat er niemand was die

dat goed kon begeleiden. Het initiatief om een barbecue te organiseren die bewoners helemaal zelf zouden verzorgen, werd overgenomen door de activiteitencommissie.

Hoewel het experiment (nog) niet tot nieuwe activiteiten heeft geleid, zijn de deelnemers positief over de themabijeenkomsten. Ze vonden de inhoud interessant en merken dat er andersoortige gesprekken op gang zijn gekomen. Zo vertelt een van de deelnemers:

“De avond over Lichaam en Geest ging wel over gezondheid, maar het ging nu eens niet over kwaaltjes. Terwijl dat in de lift altijd het eerste onderwerp is.” (bewoner Oase)

In de laatste workshopronde namen enkele deelnemers het initiatief om een enquête uit te zetten onder alle bewoners van Oase. De bedoeling was de behoefte aan nieuwe activiteiten te inventariseren. De vragenlijst werd door de meeste bewoners in het complex ingevuld (60 van de 72 enquêtes). Vrijwel alle bewoners zeggen veel behoefte te hebben aan nieuwe activiteiten, maar slechts enkelen geven aan dat ze die zelf willen of kunnen organiseren. Dat leidde tot teleurstelling bij de leden van de initiatiefgroep. Ze begrijpen dat oudere bewoners geen actieve bijdrage meer kunnen leveren, maar van andere bewoners hadden ze minder passiviteit verwacht.

“Kijk, mensen die fysiek niks meer kunnen, die mogen gewoon aanschuiven. Maar anderen die wat willen, moeten wel tot daden komen.” (bewoner Oase)

De bewoners in de initiatiefgroep wijten het gebrek aan actieve inzet in Oase vooral aan het slepende conflict tussen bewoners dat al jaren voor tweespalt zorgt en steeds opnieuw oplaait. Ze hoopten dit te doorbreken, maar constateren dat dit niet is gelukt.

“Je hebt altijd weer hoop. Je denkt ‘het is nu in een rustig vaarwater dus we kunnen het wel weer eens proberen’, maar steeds opnieuw blijkt dat één persoon in een complex met bijna honderd mensen zo’n stempel kan drukken, dat de boel verziekt wordt.” (bewoner Oase)

De Leckenborch

In de Leckenborch en St. Elisabeth zijn geen workshops georganiseerd, maar heeft men de methodiek Studio BRUIS als inspiratiebron gebruikt voor een andere manier van sociale vitalisering.

In de Leckenborch zijn na de inventarisatie van behoeften van bewoners verschillende nieuwe activiteiten opgestart, zoals een dartgroep, een schilderclub, en computerlessen. Daarnaast is er een bijeenkomst georganiseerd waarin een bewoner over zijn bootreis vertelde, en zijn er voor de dartcompetitie nieuwe borden en pijltjes gekocht. Ook zijn er kleine groepjes ontstaan die specifieke activiteiten organiseren, zoals een rommelmarkt en uitjes.

“De laatste bijeenkomst ging over de uitjes. Veel mensen zouden er graag uitgaan. Een uitstapje naar de Intratuin, de bioscoop, de dierentuin. Een bewoner gaf aan dat ze in een Rode Kruis busje rijdt en dat ze mensen kan vervoeren. Ze zijn toen naar het Herinneringsmuseum in Hillegersberg geweest. Daar hebben ze koffiedronken en gebak gegeten en meteen een nieuw uitstapje gepland, naar een Intratuin. De mensen beleven veel plezier aan die uitstapjes.” (professional de Leckenborch)

Een groter project is de aanleg van een jeu de boulesbaan. De corporatie stelde als voorwaarde dat de bewoners zelf verantwoordelijkheid dragen voor het realiseren van deze wens en voor een deel van de

financiering moeten zorgen. De bewoners proberen nu inkomsten te genereren door het organiseren van andere activiteiten, zoals een rommelmarkt of manicuren.

“De bewoners moeten zelf een deel van het geld bij elkaar brengen. Ze moeten initiatief tonen, dan krijgen ze het gevoel dat het ‘hun’ baan is. Het is een principekwestie van de woningbouw dat bewoners laten zien dat ze er ook wat voor willen doen.” (bewoner de Leckenborch)

Dit alles zette een andere dynamiek in gang. Bewoners merken dat het mogelijk is om kleinschalige activiteiten te organiseren die bij hen passen, als ze maar bereid zijn om er zelf moeite voor te doen.

St. Elisabeth

In St. Elisabeth is de sociale participatie op een andere manier gestimuleerd. Daar is men begonnen met kennismakingsbijeenkomsten per gang, en is aan bewoners gevraagd om straatnamen te verzinnen voor hun verdieping.

“Er is nu een contactpersoon per straat. Want het waren gewoon gangen zonder naam. Alleen maar huisnummers, maar nu hebben we er straten van gemaakt en als je hier uit ons keukenraam kijkt, daar staat een hele grote magnoliaboom. Dus het heet hier nu ‘Magnolia hoek’. Nu hebben we namen gekregen. Het is heel leuk geworden.” (bewoner St. Elisabeth)

Per straat drinken bewoners regelmatig koffie met elkaar zodat ze elkaar wat beter leren kennen. Maar in het complex zijn ook andere activiteiten georganiseerd.

52

“Koffiedrinken met elkaar iedere maand, in je eigen straat. En een inloopcafé hebben we erbij gekregen, dan nemen we allemaal iets lekkers mee. En een spelletjesmiddag, die we eerst niet hadden. Dat was heel erg leuk. Ze hadden voor cadeautjes gezorgd. Kleinigheidjes, kleine plantjes, maar goed, het was toch leuk allemaal. En dat is allemaal buiten het reguliere programma om. Eerst dacht ik ook van goh... wat een gezeur. Maar ja, dan komt er steeds meer en dan komt er nog meer en nog meer.... En dan wordt het leuk. En dan gaat iedereen er toch een beetje aan meedoen. Er is reuring nu BRUIS gekomen is. Voorheen was er helemaal geen reuring. En ik vind het wel leuk hoor, een beetje reuring.” (bewoner St. Elisabeth)

Hoewel er in St. Elisabeth al een ruim aanbod van de welzijnsorganisatie was, zijn de activiteiten van Studio BRUIS toch toegenomen. De Bruisactiviteiten staan in een krant die in het hele complex wordt verspreid. Soms ontstaan ook spontane activiteiten.

“Op de eerste Soos op Zondag ontstond spontaan het idee om met elkaar leuke dingen te gaan doen. Eerst zijn we Fluisterboot gaan varen en dat was fantastisch. Drie negentigplussers en meerdere tachtigplussers in de boot in de regen. En daarna werd de barbecue aangestoken.” (bewoner St. Elisabeth, mailwisseling)

Ervaringen in de overige zes complexen

In de focusgroepen is ook met bewoners en professionals van de andere zes complexen over de sociale participatie gesproken. Daarin werd duidelijk dat de ervaringen vergelijkbaar zijn met de ervaringen in de hiervoor beschreven complexen. In alle complexen zijn nieuwe activiteiten ontstaan,

activiteiten die soms ook een ander type bewoner aantrekken. Belangrijk is de open oproep aan bewoners om zelf met activiteiten te komen, zonder dat ze zich hoeven te verbinden aan een bewonerscommissie of een activiteitencommissie. Als het lukt om – alleen of met een groepje – iets te organiseren, is dat een stimulans voor anderen om ook met plannen te komen en mogelijkheden te zoeken om die te realiseren. Hierdoor ontstaan vooral kleine initiatieven, bijvoorbeeld bewoners die er samen op uit gaan, of spontane acties, zoals een groep bewoners die samen naar het vuurwerk kijkt op Oudejaarsavond.

Hoewel de meeste betrokkenen blij zijn met de resultaten tot nu toe, zijn er in alle complexen ook mensen die niet worden bereikt. Een andere ervaring die alle betrokkenen delen, is dat het initiatief om activiteiten te organiseren minder wordt naarmate de bewoners ouder zijn. Oudere bewoners hebben niet altijd behoefte aan nieuwe activiteiten, of het kost hen gewoonweg te veel moeite om eraan deel te nemen. Ze hebben er te weinig energie voor en zijn tevreden met hun situatie.

6.5 Sociale verbondenheid

Een ander doel van het experiment was een versterking van de sociale verbondenheid in het complex. Zijn de onderlinge contacten in de vier geselecteerde complexen toegenomen? Zijn er nieuwe bewoners bij de activiteiten betrokken? En is het gelukt om meer contact te krijgen met eenzame bewoners?

De Roo Appartementen

De nieuwe activiteiten hebben in alle vier de complexen tot meer contacten geleid. In De Roo houden de bewoners die meedoen aan de workshops of die samen iets voorbereiden ook contact tussen de bijeenkomsten door.

“Als je elkaar tegenkomt, moet je altijd een praatje maken. Dat is allemaal hartstikke goed. Dat is dus echt veranderd. Dat is eigenlijk door BRUIS gekomen.” (bewoner De Roo)

In De Roo lukte het ook om enkele mensen bij het experiment te betrekken die voorheen nergens aan meededen.

“Ik zie bijvoorbeeld een man van tegen de tachtig, die er enorm van geniet om mee te doen. Bij de informatiebijeenkomst was hij nog heel gereserveerd, maar nu zie je hem bij elke bijeenkomst vrolijker en blijer worden. En er zit ook een gekleurde dame bij. Die was eerst ook heel teruggetrokken, maar nu durft ze voor haar mening uit te komen. Ik denk dat ze zich eerst een vreemde eend in de bijt voelde, maar nu is ze er helemaal bij. Ook als je haar tegenkomt met boodschappen doen. Eerst liep ze me straal voorbij, maar nu wil ze elke keer even praten.” (bewoner De Roo, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Het activeren van eenzame bewoners is nergens gelukt. Toch zien veel bewoners eenzaamheid als een groot probleem. Ze zijn zich ervan bewust dat sommige mensen volledig onzichtbaar zijn en willen hen graag bereiken.

“Toen wij begonnen, hebben we flyers met onze foto’s rondgebracht en daarmee zijn we huis-aan-huis, met zijn tweeën, elke etage langs gegaan. Toen kwam ik mensen tegen die ik nog nooit gezien had. Niet op een bankje gezien, geen boodschappen zien doen, niks. Maar ze deden wel open. En toen gaf ik ze de folder. En ze namen hem aan. Ik zeg: ‘als u een

keer wat te vragen hebt, of leuke ideeën hebt, dan kunt u dat bij ons brengen hoor. We hebben een eigen brievenbus.“ (bewoner De Roo)

Twee bewoners in De Roo organiseerden een paasontbijt voor eenzame medebewoners. Samen met de professional maakten ze een lijst met mensen die veel alleen zijn. Die mensen zijn vervolgens persoonlijk door hen benaderd en uitgenodigd. Van de eerste vijftien mensen bij wie ze aanbelden, wilden er maar vier meedoen, maar uiteindelijk is het toch gelukt om achttien bewoners bij het ontbijt te krijgen. De twee bewoners hebben alles zelf geregeld: boodschappenlijstjes gemaakt, eierlepeltjes gekocht, de zaal ingericht, vrijwilligers gezocht. Zij hopen dat de mensen door het paasontbijt merken dat het echt gezellig is om gezamenlijk te eten.

“Als je daar dan mensen hebt die echt eenzaam zijn en die merken dat het toch gezellig is om met elkaar te eten... Misschien gaan ze dan ook wel denken, oh, ik ga toch ook tafeltje-dek-je nemen [gezamenlijk eten in Het Praathuis], dan eet ik ook niet alleen.” (bewoner De Roo)

De Leckenborch

In de Leckenborch zijn door de nieuwe activiteiten enkele nieuwe contacten ontstaan. De bomen in de hal en de groots opgezette introductiebijeenkomst zorgden ervoor dat bewoners op allerlei manieren met elkaar in gesprek raakten.

Werken aan het gezamenlijke doel - in dit geval de jeu de boulesbaan - geeft ook een gevoel van verbondenheid. De vrouw die manicures geeft, voelt zich verbonden met de bewoners die de rommelmarkt organiseren omdat ze allemaal een financiële bijdrage willen leveren voor de aanleg van de baan. De dartgroep heeft nieuwe materialen aangeschaft waardoor ze ook buiten kunnen spelen. Op die manier trekken ze bewoners aan die naar de wedstrijden komen kijken.

54

“Kijk, er zijn hier mensen die je verder nergens ziet. Die komen altijd wel naar de bingo, maar doen verder nooit ergens aan mee. Dat zijn er in elk geval vier, die nu wel hier zijn.” (bewoner de Leckenborch)

Datzelfde geldt voor de jeu de boulesbaan.

“De jeu de boulesbaan dat is iets heel apart. Die ligt in de buitentuin en daar komen dan direct mensen van verschillende kanten op af. Er komen zitjes rond de baan. Doordat je iedereen naar buiten trekt, ontstaan er weer nieuwe initiatieven, bijvoorbeeld ijsjes verkopen.” (professional de Leckenborch)

De trekker van het Bruisproject vindt het belangrijk om ook eenzame mensen bij de activiteiten te betrekken.

“Mensen die teruggetrokken leven? Die haal ik uit hun woning. Als ik mensen zie die eenzaam zijn en het moeilijk vinden om ergens naar toe te gaan, dan ga ik ze halen.” (bewoner de Leckenborch)

St. Elisabeth

Ook in St. Elisabeth zijn de contacten toegenomen, vooral op het niveau van de straat (de afdeling). Waar bewoners elkaar voorheen vooral tegenkwamen in het restaurant zijn de ontmoetingen nu veel

dichterbij: ze weten nu wie er in hun gang of galerij wonen. Verschillende bewoners geven aan dat het hierdoor veel levendiger is geworden en dat mensen elkaar beter leren kennen en waarderen.

“Er gebeurt in onze straat opeens van alles wat we eerst nooit deden. Een boodschapje doen voor elkaar. Naar elkaar omkijken. Dat gebeurde nooit. Op mijn verdieping zijn mensen die ik nog nooit ontmoet heb. Nu ontmoeten we elkaar.” (bewoner St. Elisabeth)

Door de nieuwe activiteiten is er meer gezelligheid in het complex. Een bewoner geeft het verschil aan met activiteiten die voorheen werden georganiseerd.

“Er was geen gezelligheid. Mensen kregen een kopje koffie en dat was het dan. Dan gingen ze weer. Maar nu, met muziek erbij. Je gaat vanzelf meezingen, hè?” (bewoner St. Elisabeth)

Oase

In Oase is men minder positief over de veranderingen. De leden van de initiatiefgroep zijn teleurgesteld dat er geen nieuwe contacten zijn ontstaan.

“Mensen hebben geen contacten gekregen die ze vooraf niet hadden. Niet dat je denkt, uit die groep is nu iets ontstaan, van mensen die iets met elkaar gaan doen. Dat is er niet uit voortgekomen.” (bewoner Oase)

De bewoners die deelnamen aan de workshops zijn de mensen die toch al actief waren en altijd al meededen aan sociale activiteiten. Mensen die nooit nergens aan meedoen, zijn in het experiment niet bereikt.

55

“Er zijn mensen die alleen maar met het kerstdiner komen en die voor de rest nergens aan deelnemen. Die zie je niet op de koffieochtenden of bij andere activiteiten. Die komen echt alleen maar op het kerstdiner. Het is gewoon heel moeilijk om die achter die deur vandaan te halen.” (bewoner Oase)

Ook hier is het betrekken van teruggetrokken bewoners een veelbesproken onderwerp. De leden van de initiatiefgroep zoeken naar manieren om eenzame mensen bij de activiteiten te betrekken.

“Daar denken we met de initiatiefgroep weleens over na. Hoe we mensen die nooit naar beneden komen ergens bij kunnen betrekken. We denken erover om gewoon een gesprekje aan te gaan. Zo van: ‘hoe gaat het? We zien u niet.’ Maar we moeten echt nog een beetje kijken hoe we dat aan gaan pakken; we hebben het er wel over met de kerngroep. Dat we mensen gaan benaderen waarvan wij denken die kunnen wel naar beneden komen, die kunnen wel activiteiten doen of zo.” (bewoner Oase)

Ervaringen in de overige zes complexen

In de focusgroepen met de bewoners en professionals van de andere zes complexen wordt duidelijk dat de onderlinge contacten tussen bewoners door het experiment zijn toegenomen. Bewoners zijn ook anders naar elkaar gaan kijken. Ze hebben meer oog voor elkaar gekregen en letten beter op hun buurman of buurvrouw, hoewel het daarbij vooral om kleine dingen en om bewustwording gaat. Alle betrokkenen zijn het erover eens dat het belangrijk is om kleine successen te koesteren, bijvoorbeeld als bewoners elkaars voornaam kennen, of weten wie hun buurvrouw of buurman is. Dat maakt het

gemakkelijker om bij elkaar aan te kloppen als er iets aan de hand is of als ze elkaar een aantal dagen niet hebben gezien.

De ervaring in alle complexen is dat er bewoners zijn die moeilijk bereikt worden. Bewoners die teruggetrokken leven, maar ook bewoners die bijvoorbeeld niet actief meer kunnen deelnemen omdat ze vergeetachtig zijn of veel zorg aan huis krijgen. Het betrekken van deze bewoners kost vaak veel extra inspanningen (afspraken maken, afspraken controleren, ophalen en thuisbrengen).

Bewoners van enkele kleinere complexen geven aan dat een wooncomplex ook te klein kan zijn voor nieuwe contacten. Zo vertellen de bewoners van de Rozenhof dat een derde van de bewoners van de veertig appartementen in het complex in een zorgunit woont, en dat er daardoor weinig actieve bewoners over blijven. Hierdoor is het onmogelijk om de contacten binnen het complex uit te breiden.

6.6 Zelforganisatie

Het belangrijkste doel van het experiment was om het zelforganiserend vermogen van bewoners te stimuleren en te versterken. De vraag is wat bewoners zelf kunnen doen om de sociale vitaliteit in hun wooncomplex te vergroten en waar ze professionele ondersteuning bij nodig hebben.

In alle vier de geselecteerde complexen is duidelijk dat er veel van de bewoners wordt verwacht. Vanaf de start van het experiment zijn ze bij de aanpak betrokken: ze waren aanwezig bij de startbijeenkomst waarop de doelstellingen van het experiment werden uitgelegd, ze namen deel aan de drie trainingsbijeenkomsten waarin de methodiek Studio BRUIS werd toegelicht en onderdelen ervan werden geoefend, en stelden zelf initiatiefgroepen samen om de aanpak in hun eigen complex vorm te geven. Vervolgens zijn deelnemers gezocht voor de activiteiten die in gang zijn gezet. Hoewel dat laatste niet altijd gemakkelijk ging (zie 5.5), zijn uiteindelijk in alle vier de complexen activiteiten op gang gekomen waar andere bewoners aan meededen; als deelnemer aan themabijeenkomsten of workshops, als mede-bedenker of -organisator van nieuwe initiatieven, of als deelnemer aan nieuw georganiseerde activiteiten.

56

De Roo Appartementen

In De Roo is een kleine actieve bewonersgroep ontstaan die voldoende deelnemers heeft geworven voor een reeks themabijeenkomsten, op basis van de handreiking Studio BRUIS. Deze vaste groep deelnemers sprak na afloop van de reeks bijeenkomsten over vervolgactiviteiten en er zijn enkele kleine werkgroepjes gevormd om nieuwe activiteiten in gang te zetten. Zo organiseerden twee deelnemers een paasontbijt voor eenzame bewoners. Twee andere deelnemers hebben een bloemschikgroep opgericht die door hen wordt begeleid.

De deelnemers van de themabijeenkomsten blijven regelmatig bij elkaar komen om de ervaringen in de kleinere groepjes te bespreken en eventueel nieuwe ideeën uit te werken. Hier is het plan ontstaan om ook een wandelclub te vormen.

De professional trok zich na de themabijeenkomsten geleidelijk terug; de bewoners kunnen een beroep op haar doen voor advies en voor hand- en spandiensten. Zij komt nog wel naar de terugkomavonden om te horen wat er speelt en om te zien waar haar inzet nodig is.

Enkele deelnemers aan het experiment in De Roo zijn actieve bewoners die zich al vele jaren op een andere manier inzetten. Zo organiseert een bewoner al jaren de crea-club die elke maandagochtend plaatsvindt. Anderen zijn vrijwilliger bij de borreluurtjes, het klaverjassen of tafeltje-dek-je, een project waarbij bewoners zes dagen per week gezamenlijk kunnen eten in Het Praathuis. Een lid van het Bruisteam leidt de biljartclub. Hoewel zij dus ervaring hebben met het organiseren van activiteiten, zijn

de trekkers van het Bruisteam aanvankelijk onzeker over het experiment. Ze vonden het erg spannend en voelden zich erg verantwoordelijk voor het slagen ervan. Zo vroegen ze de onderzoekers niet naar de startbijeenkomst te komen.

“Wij hebben er nog eens over nagedacht en vinden dat deze eerste bijeenkomst niet geschikt is om bij te wonen. Redenen zijn: het is de eerste keer dat de groep bij elkaar komt, dus voor allemaal wat spannend, nieuw, enzovoort. We willen eerst aan de groep vragen/vertellen dat er iemand komt van de onderzoeksgroep voordat je komt. We vragen je dan ook om morgen niet te komen. Wat ons betreft ben je uiteraard welkom in een latere bijeenkomst.” (mail van de initiatiefgroep aan de onderzoekers)

Als de onderzoekers bij latere bijeenkomsten wel aanwezig zijn, laten de trekkers merken dat ze erg trots zijn op wat ze hebben bereikt.

“Deden we het goed?” vraagt [bewoner] over de tafel vanaf de andere kant. Ik zie iedereen verwachtingsvol naar me kijken. “Jullie deden het hartstikke goed!” antwoord ik. De bewoners stralen. (verslag door aanwezige onderzoeker)

De leden van de initiatiefgroep vinden het zelf organiseren van activiteiten niet gemakkelijk. De voorbereidingen voor het paasontbijt hebben veel energie gekost en hoewel het een groot succes was, willen de organisatoren het niet te vaak herhalen vanwege de grote belasting. Ook vonden ze het lastig om duidelijke afspraken te maken met de activiteitencommissie. De leden van de activiteitencommissie vonden dat zij dat ontbijt eigenlijk hadden moeten organiseren, maar de Bruiswerkgroep vond het geen reguliere activiteit omdat ze heel bewust mensen hadden uitgenodigd die veel alleen zijn. De onenigheid ging niet alleen over de organisatie, maar ook over het gebruik van koffie en thee, zaken die normaliter door de activiteitencommissie worden ingekocht. Ook het opzetten van de bloemschikcursus liep niet vanzelf; aanvankelijk was er weinig animo voor en er kwam veel meer bij kijken dan de trekkers aanvankelijk hadden gedacht, zoals het zoeken van een deskundige en het inkopen van materialen. Nu het eenmaal loopt, zijn ze blij dat ze het hebben doorgezet. Er doen achttien mensen aan mee en de deelnemers zijn enthousiast. Het organiseren gaat steeds gemakkelijker. De rol van de professional is meer faciliterend geworden.

57

De Leckenborch

In de Leckenborch is het experiment gestart door twee zeer gemotiveerde professionals die actief hebben gezocht naar enthousiaste bewoners die mee wilden doen. Ze vonden al snel een medestander in een bewoner die ook lid is van de activiteitencommissie. Samen hebben ze Studio BRUIS in het complex geïntroduceerd door ideeënboomen in de hal te plaatsen en persoonlijke huisbezoeken af te leggen. Hierdoor was in het hele complex duidelijk dat er iets nieuws ging gebeuren. Alle bewoners konden zelf ideeën indienen en nadat die waren gebundeld, zijn er werkgroepjes gevormd om de ideeën verder uit te werken en concrete plannen te maken.

De professionals maakten vanaf de start duidelijk dat het experiment was gericht op de zelfwerkzaamheid van bewoners. Dat is het verschil tussen Studio BRUIS en activiteiten van de – goed functionerende – activiteitencommissie. Bruisactiviteiten worden door de bewoners zelf gedragen. Dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor de activiteiten, blijkt vooral uit de wens om een jeu de boulesbaan aan te leggen.

“Omdat ze de aanleg van de jeu de boules baan mede moeten financieren staan ze er heel anders in dan wanneer ze een avondje gaan sjoelen of aanschuiven bij een activiteit van de recreatiecommissie. De bewoners beseffen dat wel. Ze weten waar ze het voor doen, ze investeren ergens in.” (professional de Leckenborch)

Sommige bewoners hebben er veel vertrouwen in dat het allemaal zal lukken, anderen betwijfelen of ze iets voor elkaar kunnen krijgen.

“En nou willen ze jeu de boules op gaan zetten en dat moeten we zelf gaan betalen, als ik dat zo begrepen heb. Maar dat kost een paar duizend euro. Dat is heel wat. Dus ja, hoe ze dat nou willen versieren, dat weet ik echt niet.” (bewoner Leckenborch)

De plannen voor de jeu de boulesbaan hebben ertoe geleid dat allerlei andere – kleinere - activiteiten in gang zijn gezet, waarbij steeds bekeken is of er een koppeling mogelijk was met (de financiering van) de jeu de boulesbaan. Het gevolg is dat bewoners zich ook verantwoordelijker voelen voor het slagen van die andere activiteiten. Hoewel de groep actieve bewoners relatief klein is, slagen ze er wel in om nieuwe activiteiten in gang te zetten waar andere bewoners met veel plezier aan meedoen.

“Het loopt en dat maakt het zo leuk. Mensen zijn heel enthousiast. Ze regelen van alles zelf en melden het bij mij. We hebben veel voor elkaar hebben gekregen.” (professional de Leckenborch)

De trekkers zelf zijn ook trots op het resultaat.

58

“Wij moeten laten zien dat we er ook wat voor willen doen en ik ben er trots op dat het gelukt is in zo'n korte tijd toch zoveel bewoners te betrekken en dat er al zoveel beweging in het gebouw is. In goede harmonie met de activiteitencommissie.” (bewoner de Leckenborch)

Net als in De Roo is de groep bewoners die actief aan de slag is met het experiment nog relatief klein. Hoewel veel bewoners in het complex wel weten dat er nieuwe activiteiten zijn gekomen, is het verschil tussen Bruisactiviteiten en bestaande activiteiten niet voor iedereen duidelijk. Ze vinden het vooral belangrijk dat ze mee kunnen doen aan activiteiten die ze interessant of gezellig vinden.

St. Elisabeth

In St. Elisabeth is bij aanvang een actieve bewoner gevraagd om het experiment te begeleiden. Deze bewoner kreeg vanaf het begin een aantal andere bewoners mee en is samen met hen zeer voortvarend aan de slag gegaan. De inzet was om van onderaf te beginnen, dat wil zeggen dat niet is ingezet op aanvulling van het bestaande activiteitenaanbod, maar dat kleinschalige initiatieven zijn ontwikkeld om ervoor te zorgen dat bewoners elkaar beter leren kennen. Door die initiatieven hebben bewoners meer gelegenheden om elkaar te ontmoeten; bijvoorbeeld door de koffieochtenden in de 'straten' en het inloopcafé.

Het groepje actieve bewoners is inmiddels iets uitgebreid, maar volgens de trekkers is het lastig om bewoners tot zelfwerkzaamheid aan te sporen. Dat heeft vooral te maken met de aanwezigheid van de zorgorganisatie Sutfene, een beroepskracht die al jarenlang activiteiten organiseert voor de bewoners en de grote groep vrijwilligers die in het complex actief is.

“Ze zijn gewend dat ze het zelf niet hoeven te doen. Ze kregen het tientallen jaren op een presenteerblaadje voorgeschoteld. En dat moet je doorbreken. Want ze kunnen het makkelijk zelf. Sommigen begrijpen dat, maar anderen niet. Als je aan de mensen vraagt van: ‘joh, ga eens bij elkaar zitten, ga eens kijken wat je kan doen’, dan zeggen ze: ‘maar dat hoeft toch niet. Dat doet [beroepskracht] toch?’” (bewoner St. Elisabeth)

De aanwezigheid van de zorgorganisatie is in St. Elisabeth een complicerende factor. Er is veel onduidelijkheid bij bewoners over de status van de bestaande activiteiten en over de rol van de beroepskracht. Hierdoor staan ze terughoudend tegenover het experiment Studio BRUIS. De onduidelijkheid leidt tot weerstand, groepsvorming en onderlinge spanningen tussen verschillende groepen bewoners.

“Er heerst onder bewoners grote onduidelijkheid. Misschien vertrekt met Sutfene ook de activiteitenbegeleiding, maar misschien blijft Sutfene toch diensten aanbieden. Met Studio BRUIS anticiperen we op een grotere zelfwerkzaamheid van bewoners, maar als uiteindelijk toch de huidige activiteitenbegeleiding in stand wordt gehouden, zal de neiging van bewoners om achterover te blijven leunen er ook zijn. Er is grote behoefte aan duidelijkheid, er is veel onrust momenteel.” (bewoner St. Elisabeth, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Ook de professional constateert dit probleem. Zij merkt op dat het activeren van bewoners om zelf dingen ter hand te nemen, alleen kan als de situatie helder is.

“Het kan nooit de bedoeling zijn dat, om een doel te bereiken, mensen aan de kant geschoven moeten worden. Noch als woonconsulent noch als mens zou ik dan kunnen bijdragen om eventuele problemen op te lossen of doelen te bereiken.” (professional St. Elisabeth)

59

In deze context is het lastig om de zelfwerkzaamheid van bewoners te stimuleren en mensen actief te krijgen. Toch vinden de trekkers dat bewoners die eenmaal meedoen aan BRUIS steeds enthousiaster worden omdat ze merken dat dingen zelf doen hen echt iets oplevert.

“Ik merk wel dat als mensen eenmaal aangesloten zijn op onze beweging, zij steeds enthousiaster worden. Zo was er een bewoonster die we hadden gevraagd om als aanjager in haar straatje te fungeren van de eerste straatbijeenkomst. [...] Ze had bedenkingen: ‘Kan ik dat wel?’, zei ze. Volgens mij, als iemand zegt ‘kan ik dat wel?’, betekent dat dat die persoon het wel wil. Ik heb haar alleen een keer geholpen met het maken en uitprinten van een uitnodiging. Nu loopt het, en die mevrouw is daar helemaal blij mee.” (bewoner St. Elisabeth, in logboek ontwikkelaar methodiek)

Oase

In Oase is het experiment opgepakt door drie zeer gemotiveerde bewoners die het belangrijk vinden dat bewoners zelf aan de slag gaan om de leefbaarheid in hun complex te vergroten. Deze bewoners waren ook anderszins al actief in het complex, als bestuurslid van de woongemeenschap, of in de activiteitencommissie. De belangrijkste doelstelling van deze initiatiefnemers was om zelfsturende groepjes te vormen om activiteiten of werkzaamheden te organiseren die aansluiten bij de behoeften van bewoners. Ze kregen daarbij enige financiële ondersteuning van de corporatie maar de

verantwoordelijke professional gaf vanaf het begin van het experiment aan dat zij niet inhoudelijk betrokken wilde zijn.

De drie actieve bewoners hebben - na een introductiebijeenkomst - twee reeksen met themabijeenkomsten georganiseerd volgens de methode Studio BRUIS. Hoewel de bewoners die deelnamen aan de themabijeenkomsten over het algemeen positief waren, zijn er geen nieuwe groepjes ontstaan die zelf initiatieven ontplooiën. Volgens de initiatiefgroep zijn de bewoners gewend dat het bestuur alles voor hen regelt.

“Ze verwachten dat een ander dat voor hen gaat regelen. Het bestuur heeft altijd alles georganiseerd en niemand hoefde iets te doen, dus mensen hebben tien jaar achter op de fiets gezeten en nu moeten ze zelf gaan lopen. Dat werkt dus niet. Ze denken: ‘daar is het bestuur toch voor.’” (bewoner Oase)

Ook tijdens de themabijeenkomsten merken de initiatiefnemers dat ze andere bewoners niet in beweging krijgen.

“Ik vond de mensen zo passief. Alles moest voorgedrukt, voorgezegd worden. Ze hebben die workshop gedaan. En dan om negen uur was het klaar en ze gingen naar boven, en nou ja, over twee weken de volgende en er gebeurde voor de rest niks. Heel weinig. Dat vond ik best wel jammer. Ik had gehoopt dat er ideeën zouden komen van de mensen die meededen, dat ze wat actiever zouden zijn en aan de overige bewoners zouden vertellen: goh... ik heb de workshop gehad en dat was best wel leuk of leerzaam. Maar nee, er werd voor de rest helemaal niks mee gedaan. En dat vond ik eigenlijk wel jammer.” (bewoner Oase)

60

De terughoudendheid van bewoners hangt voor een belangrijk deel samen met het conflict dat al ruim tien jaar speelt in Oase, en dat tot veel onderling wantrouwen heeft geleid. Dit conflict laait steeds opnieuw op en dat gebeurde ook tijdens de looptijd van het experiment. Aanleiding was het bestuursbesluit om roken in de gemeenschappelijke ruimten van het complex te verbieden. Dit heeft de tweespalt in het complex opnieuw versterkt. In dit slechte klimaat komen bewoners niet gemakkelijk met nieuwe initiatieven. Ook eerdere pogingen zijn mislukt.

“Het is niet de eerste keer dat er hier iets geprobeerd is, dat speelt ook mee. We hebben hier al zoveel negativiteit over ons heen gehad!” (bewoner Oase)

De professional van Oase is van mening dat bewoners niet in staat zijn om de organisatie van activiteiten over te nemen. Dat heeft volgens haar niet met de methodiek Studio BRUIS te maken: het zou voor elke methode gelden. Het versterken van de sociale vitaliteit is zelfs voor beroepskrachten al een lastige klus. Zeker als de onderlinge sfeer zo verziekt is als in Oase.

“De sociale lastigheden zijn vaak dermate taai dat zelfs een professional er niet mee uit de voeten kan. Als er ondersteuning moet komen, zou dat langdurig moeten zijn.” (professional Oase)

In de laatste workshop in Oase ontstond het idee om een enquête te houden: een vragenlijst om te achterhalen wat iedereen zouden willen. Ook daaruit kwam naar voren dat maar weinig bewoners hier bereid zijn om zelf activiteiten te organiseren.

Ervaringen in de overige zes complexen

In de focusgroepen blijkt dat bewoners en professionals verschillend denken over de mogelijkheden tot zelforganisatie. Een gedeelte ervaring is dat de meeste bewoners graag meedoen aan activiteiten maar om allerlei redenen terughoudend zijn als het gaat om het organiseren daarvan. Ze vinden zichzelf niet capabel, hebben te weinig ervaring, zijn onzeker of ze anderen mee kunnen krijgen, enzovoorts. In alle complexen zijn er ook bewoners die niet bereid zijn om zelf activiteiten te organiseren. Ze vinden bijvoorbeeld dat ze in hun leven al genoeg hebben georganiseerd en dat nu de beurt aan anderen is. Ze willen wel deelnemen aan activiteiten die door anderen worden georganiseerd. Sommige bewoners vinden zichzelf te oud of voelen zich belemmerd door gezondheidsproblemen. Toch zijn er in elk complex bewoners die wel zelf aan het stuur willen zitten. Ze pakken dingen aan – in het begin vaak aarzelend – en als het dan lukt, durven ze een volgende keer weer een taak op zich te nemen. Belangrijk is te zien dat het vaak om hele kleine stapjes gaat en dat er veel tijd nodig is om echt een verandering tot stand te brengen. De professionals merken dat bewoners elkaar inspireren en dat het enthousiasme aanstekelijk werkt. Er komen steeds meer mensen met ideeën. Ze zijn trots op hun kwaliteiten en willen die graag inzetten.

6.7 Borging van de resultaten

Gedurende de looptijd van het experiment hebben de professionals en de actieve bewoners in de initiatiefgroepen van de tien deelnemende complexen gezamenlijke trainingen gevolgd en deelgenomen aan een learning community. Tijdens deze bijeenkomsten werden ervaringen uitgewisseld, problemen en successen gedeeld en nieuwe ideeën opgedaan. De bewoners vonden de bijeenkomsten inspirerend, ze konden zich vergelijken met anderen en leerden hun eigen resultaten beter te waarderen. In alle complexen – behalve in Oase – kregen de bewoners tijdens het experiment ook professionele ondersteuning. Sommige professionals kregen tijdelijk extra uren, anderen werkten binnen hun reguliere takenpakket aan het experiment mee. De vraag is nu welke professionele ondersteuning nodig is om positieve resultaten vast te houden. Kunnen bewoners na afloop van het experiment op eigen kracht verder?

61

In De Roo Appartementen probeert de professional haar bijdrage geleidelijk af te bouwen. Ze hoopt dat er vanuit de Bruisgroep weer nieuwe thema-avonden worden georganiseerd. De deelnemers vonden het erg leuk om op een andere manier met elkaar bezig te zijn en hebben besloten om één keer per maand op donderdagavond bij elkaar te blijven komen. Om ervaringen uit te wisselen, om over de nieuwe activiteiten te praten, maar ook voor de gezelligheid. De professional blijft de groep voorlopig nog volgen, maar wil zich op termijn verder terugtrekken.

In de Leckenborch zijn door het experiment veel nieuwe activiteiten op gang gekomen, maar het is nog niet duidelijk hoe de initiatiefgroep hier verder zal gaan. Er zijn enkele nieuwe groepjes ontstaan, die dingen op een andere manier organiseren dan de activiteitencommissie en die de bestaande activiteiten goed aanvullen. De bewoners zijn enthousiast, maar de groep die de zaak in beweging houdt, is erg klein. Dat maakt het geheel kwetsbaar. Als de trekker van een activiteit uitvalt, is het maar de vraag hoe het verder gaat. Zo is het schilderclubje gestopt omdat degene die hier de leiding had, is overleden. De uitjes liggen even stil omdat de chauffeur van het Rode Kruis busje revalideert na een

knieoperatie. De twee betrokken professionals constateren dat de groepjes nog niet op eigen benen kunnen staan en dat hun inzet voorlopig noodzakelijk blijft voor de continuïteit.

Ook in St. Elisabeth is nog onduidelijk hoe het verder zal gaan. Er is veel in beweging gezet waar bewoners blij mee zijn, maar het vervolg is afhankelijk van de plannen van de corporatie met de zorgorganisatie die nu nog actief is. Het is hier zaak om het draagvlak voor Bruisactiviteiten onder de bewoners te vergroten. Duidelijkheid over de status van de beroepskracht en het voortbestaan van de professionele activiteitenbegeleiding zijn hierbij cruciaal. Bovendien heeft de woningcorporatie een aantal fysieke ingrepen op het programma staan. De professional wil daar graag over in gesprek met de bewoners in de 'straten'.

In tegenstelling tot de ervaringen in de voorgaande complexen, zijn de ervaringen in Oase overwegend negatief. De leden van de initiatiefgroep zijn teleurgesteld over de resultaten. Ze hebben hun best gedaan, maar merken dat het te veel van een kant moet komen. Uit een eigen enquête werd opnieuw duidelijk dat de bewoners best willen meedoen aan activiteiten, maar dat ze die niet zelf willen organiseren. Ze verwachten dat de initiatiefgroep alles gaat regelen.

De initiatiefgroep is ook teleurgesteld over de ondersteuning vanuit de corporatie. De professional heeft geen inhoudelijke inbreng gehad, terwijl een beroepskracht juist een belangrijke rol had kunnen vervullen vanwege het conflict. Uiteindelijk hebben de leden van de initiatiefgroep besloten te stoppen met Studio BRUIS. Ze verwachten niet dat ze iets kunnen bereiken, zolang het interne conflict niet is opgelost en de corporatie geen ondersteuning biedt. Wel hebben ze een aanvraag ingediend bij de corporatie om een cursus 'feedback geven' te kunnen volgen. Ze hopen daarmee nieuwe handvatten aangereikt te krijgen om met de situatie in hun complex om te gaan.

62

De borging van alles wat er is bereikt, vraagt dus nog enige aandacht. Professionele ondersteuning is van belang voor de continuïteit, voor het krijgen van een breed draagvlak onder bewoners en voor het oplossen van ingewikkelde conflicten. De betrokken professionals geven aan dat sociale vitalisering een proces van de lange termijn is. De eerste stappen zijn gezet, en het is zaak om te zorgen dat de beweging die in gang is gezet, wordt vastgehouden. Dat betekent in alle gevallen dat professionele ondersteuning nodig blijft. Dat veronderstelt dat de corporatie het belang van hun sociale rol onderschrijft. Daar moet dan wel tijd voor worden vrijgemaakt, maar – zoals een van de professionals in de Leckenborch aangeeft – "dat verdienen ze wel terug, want als mensen in het gebouw het fijn hebben met elkaar, hoef je minder te doen aan sociaal beheer."

7 Conclusies

7.1 Inleiding

Corporaties moeten, samen met gemeenten en zorgaanbieders, zorgen dat er voldoende geschikte woningen zijn waarin ouderen prettig kunnen leven. Om dit te kunnen realiseren hebben zij behoefte aan kennis over mogelijkheden om de sociale vitaliteit en de leefbaarheid in hun wooncomplexen te vergroten, over de rol die bewoners daar zelf bij kunnen vervullen en over de professionele ondersteuning die daarbij nodig is. Het experiment Vitale woongemeenschappen is opgezet om hier meer kennis over te krijgen.

De werkwijze in het experiment was als volgt. De professionals van de deelnemende complexen zochten bij de start een of meerdere bewoners die bereid waren om actief aan de slag te gaan met het experiment en de methodiek Studio BRUIS. Zij benaderden bewoners die al actief waren in het betreffende complex en die volgens hen over voldoende organiserend vermogen beschikten om het voortouw te nemen in het experiment. Vervolgens namen de professional en de bewoner samen deel aan een startbijeenkomst en drie trainingsbijeenkomsten die door Platform31 in samenwerking met ActivAge (de ontwikkelaar van Studio BRUIS) waren georganiseerd om kennis te maken met de methodiek en onderdelen ervan te oefenen.¹⁶ Daarna stelden deze koppels in hun complex kleine initiatiefgroepen samen met bewoners die gemotiveerd waren om het experiment verder vorm te geven.

Deze initiatiefgroepen hebben, samen met de betrokken professional, de lijnen voor de invulling van het experiment uitgezet. De aanpak verschilde per complex. De aangereikte methodiek (Studio BRUIS) diende als inspiratiebron en kon naar eigen inzicht worden gebruikt.

In enkele complexen is de methodiek uit de handreiking Studio BRUIS zo veel mogelijk gevolgd. Zij organiseerden workshops over de thema's uit de handreiking met als doel de interesses en behoeften van de deelnemers nader te verkennen. De verwachting was dat daarna kleine groepjes (Bruiskringen) zouden ontstaan rondom specifieke interesses.

In andere complexen is de methodiek als basis gebruikt en werden andere methoden ingezet om de behoeften van bewoners in beeld te krijgen (bijvoorbeeld door ideeënboomen of huis-aan-huisbezoekjes). Pas daarna werd gestart met de workshops van Studio BRUIS of met het organiseren van nieuwe activiteiten die aansloten bij de behoeften.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de belangrijkste resultaten van het experiment. Daarna geven we antwoord op de onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van het zelforganiserend vermogen van bewoners van wooncomplexen voor ouderen?
2. Wanneer en in welke situaties is professionele ondersteuning nodig en welke soort ondersteuning is dat?
3. Wat zijn voorwaarden voor een bruisende woongemeenschap waarin onderlinge contacten gemakkelijk worden gelegd?

¹⁶ Twee complexen wijken hiervan af. In Oase en de Leckenborch hebben respectievelijk alleen bewoners en alleen professionals meegedaan aan de startbijeenkomst en de trainingen.

7.2 De resultaten

Nieuwe activiteiten en meer deelnemers

In vrijwel alle complexen zijn nieuwe activiteiten opgestart en zijn meer bewoners met de activiteiten gaan meedoen. Zij werden vaak aangestoken door het enthousiasme van de leden van de initiatiefgroep. Sommige bewoners die voorheen nooit aan activiteiten deelnamen, zijn gaan helpen bij het organiseren van activiteiten die ze interessant vonden. Ze voelden zich aangetrokken door de oproep om met voorstellen voor nieuwe activiteiten te komen en grepen de gelegenheid aan om zelfactiviteiten te organiseren die beter bij hen pasten dan activiteiten uit het bestaande aanbod. Een goed voorbeeld hiervan zijn de speciale 'mannenutjes' in Wilgenstruweel.

Soms zijn activiteiten die er in het verleden al waren, maar die om allerlei redenen waren gestopt, opnieuw opgestart. Andere nieuwe activiteiten voorzien in behoeften van bewoners die tijdens het experiment naar voren kwamen, zoals een jeu de boulesbaan en georganiseerde uitjes in de Leckenborch.

Op het eerste gezicht is er weinig verschil tussen de nieuwe en de bestaande activiteiten. Zo zijn er bijvoorbeeld eetclubjes, koffieochtenden en bloemschikavonden ontstaan; activiteiten die goed in het bestaande activiteitenaanbod zouden passen. In de Dobbegaarde werd zelfs een tweede sjoelclub opgericht, naast de reeds bestaande. Toch is er een wezenlijk verschil: de nieuwe activiteiten zijn namelijk (mede) georganiseerd door bewoners die voorheen alleen *deelnamen* aan activiteiten en zich niet met de *organisatie* ervan bezighielden. Vaker dan voorheen, leveren bewoners zelf een belangrijke bijdrage aan de organisatie van de activiteiten; door zelf een ruimte¹⁷ of een busje te regelen, of door een deel van de financiering op te brengen.

64

De nieuwe activiteiten zijn over het algemeen geen centraal georganiseerde activiteiten voor alle bewoners, maar kleinschalige activiteiten die zijn opgezet rond gedeelde interesses of voor een kleinere kring bewoners. Andere nieuwe activiteiten zijn nadrukkelijk gericht op het ontmoeten en leren kennen van medebewoners, bijvoorbeeld koffieochtenden op galerijniveau, of een inloopcafé. Daarnaast zijn onderlinge initiatieven ontstaan, bijvoorbeeld enkele bewoners die met elkaar afspreken om samen te gaan wandelen. Hoewel dergelijke initiatieven er altijd al waren, zijn ze door het experiment meer zichtbaar geworden en kunnen ze een stimulans vormen voor andere bewoners.

Nieuwe contacten

De uitbreiding van het bestaande activiteitenaanbod en de deelname eraan van nieuwe bewoners, heeft in de meeste complexen tot nieuwe contacten tussen bewoners geleid. De introductiebijeenkomsten van het experiment trokken in de meeste complexen veel belangstellenden die met elkaar in gesprek raakten over hun wensen en behoeften. Daardoor hebben ze meer zicht op de andere bewoners en hun interesses gekregen. De nieuwe activiteiten bieden de gelegenheid om bewoners met een gedeelde belangstelling te ontmoeten. Bewoners die meedoen leren elkaar beter kennen en houden vaak ook buiten de activiteiten om contact met elkaar. Door kleinschalige activiteiten, zoals de koffieochtend op galerijniveau, leren bewoners hun directe burens beter kennen. Dergelijke ontmoetingen die niet gericht zijn op alle bewoners van een complex, maar op kleinere schaal zijn georganiseerd, lijken de meeste impact te hebben voor de bewoners. Ze bieden ook

¹⁷ In de Evert ten Napelflat zorgden bewoners zelf voor een gemeenschappelijke ruimte waarin ze activiteiten kunnen organiseren.

kwetsbare ouderen, die bijvoorbeeld minder mobiel zijn, de gelegenheid om hun burens te leren kennen. Hoewel het vaak om kleine veranderingen gaat, zoals elkaar bij naam kennen of elkaar groeten, worden ze door de bewoners positief ervaren.

Teruggetrokken bewoners beter in beeld

In de meeste complexen is het lastig gebleken om teruggetrokken bewoners die nooit ergens aan meedoen, bij het experiment te betrekken. Alle initiatiefgroepen constateren dat er in hun complex bewoners zijn die relatief onzichtbaar zijn. Soms kwamen ze met deze mensen in contact door persoonlijke huisbezoeken, waarin ze uitleg gaven over het experiment en folders of uitnodigingen overhandigden. Hoewel deze gesprekken niet tot concrete deelname aan activiteiten hebben geleid, kwamen deze bewoners hierdoor wel in beeld. In een enkel geval is het gelukt om een aantal teruggetrokken bewoners bij elkaar te brengen, bijvoorbeeld bij het paasontbijt in De Roo.

7.3 Het zelforganiserend vermogen van oudere bewoners

Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van het zelforganiserend vermogen van bewoners van wooncomplexen voor ouderen?

Hoewel de nieuwe activiteiten die in het experiment zijn georganiseerd, inhoudelijk niet sterk van de bestaande activiteiten verschillen, is er wel iets veranderd. De communicatie over Studio BRUIS en de oproep om zelf met ideeën te komen, heeft er in de meeste complexen toe geleid dat meer bewoners zijn gaan nadenken over activiteiten die zij interessant zouden vinden. Het feit dat ze zelf iets kunnen organiseren, buiten de bestaande structuren van een activiteitencommissie of bewonerscommissie om, opent voor hen nieuwe perspectieven. Bewoners die iets willen, hoeven zich niet meteen te verbinden aan alle taken die bestaande commissies normaliter uitvoeren, maar kunnen zich beperken tot zaken die hun eigen interesse hebben. Vaak gaat het om kleinschalige initiatieven, zoals een schilderclubje, een inloopcafé, of een koffieochtend voor directe burens. Dit soort initiatieven vraagt niet veel inzet van de bewoners, maar biedt wel nieuwe kansen om medebewoners beter te leren kennen. Ze laten bewoners ook ervaren dat het mogelijk is om zelf iets in gang te zetten dat succesvol kan zijn. Hierdoor treden mensen naar voren die eerder niet actief waren.

65

Een grootschaliger initiatief is de jeu de boulesbaan in de Leckenborch. Voor de realisering daarvan werd van bewoners verwacht dat ze zelf een deel van de kosten bij elkaar zouden brengen. Daartoe hebben ze verschillende (kleinere) activiteiten opgezet. Deze nieuwe activiteiten trekken niet alleen nieuwe bewoners aan, maar zorgen tegelijkertijd voor een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid. Bewoners stellen hun capaciteiten (zoals bijvoorbeeld het manicuren) ten dienste van een gemeenschappelijk doel. Uit diverse onderzoeken blijkt dat dergelijke samenwerkingsverbanden de gemeenschapsbanden versterken en tot een hogere mate van sociale verbondenheid en sociale participatie leiden (O'Donnell, Tharp & Kathleen, 1993).

Het experiment toont echter ook aan dat er grenzen zijn aan de zelforganisatie van oudere bewoners.

Geen nieuwe activiteiten of nieuwe contacten tot stand gekomen

Niet in alle complexen is het gelukt om nieuwe activiteiten van de grond te krijgen of nieuwe contacten te leggen. In de Rozenhof, een klein wooncomplex waarvan een groot deel van de bewoners een zware zorgindicatie heeft, zijn geen nieuwe activiteiten of contacten ontstaan. Een kleine groep actieve bewoners in de omliggende aanleunwoningen onderneemt gezamenlijke activiteiten, zoals samen eten,

maar die groep heeft zich niet kunnen uitbreiden. Dit bevestigt de bevinding van Spierings (2014) dat een complex ook te klein kan zijn om sociaal vitaal te zijn, in dit geval door een (te) groot aandeel ouderen met een zware zorgvraag. In dit soort gevallen kan worden gezocht naar mogelijkheden *buiten* het complex, wat in de Rozenhof ook is gebeurd. De bewoners van de aanleunwoningen zochten aansluiting bij een groep bewoners buiten het complex.¹⁸ Ook is een netwerk gevormd om de zorgbehoevende bewoners in de Rozenhof te ondersteunen. In Oase zijn twee series met workshops volgens de methodiek Studio BRUIS georganiseerd. Hoewel de meeste deelnemers enthousiast waren over de inhoud van de bijeenkomsten, heeft dit niet tot nieuwe initiatieven of activiteiten geleid. Dit had te maken met een al jaren lopend conflict tussen bewonersgroepen. Dit heeft tot een onveilig sociaal klimaat geleid waarin bewoners zich terughoudend en wantrouwend opstellen. Ook eerdere interventies, zoals burenbemiddeling en een deelnameverbod aan activiteiten voor enkele overlast gevende bewoners, hebben niet het beoogde resultaat gehad. Dit maakt duidelijk dat zelforganisatie ook een bepaalde basisveiligheid in het complex veronderstelt. Zonder professionele ondersteuning lijkt het onmogelijk om hier aan gemeenschapsopbouw te doen.

Spanning met bestaande commissies

Hoewel de corporaties bij de start van het experiment is gevraagd om met commissies in het complex te overleggen, bleek in een aantal complexen dat er bij bestaande commissies weinig of geen draagvlak was voor Studio BRUIS. Dit leidde tot onderlinge spanningen. De commissieleden zagen Studio BRUIS als een bedreiging omdat bewoners werden gestimuleerd zelf nieuwe activiteiten op te zetten buiten de gevestigde structuren om. Dat werd vooral gevoeld in complexen waar de bewonerscommissie en de activiteitencommissie niet stabiel waren of waarin hun onderlinge taken niet helder waren afgestemd. Het experiment maakte de situatie dan nog ondoorzichtiger. In enkele complexen wilde de initiatiefgroep van Studio BRUIS niet dat de bestaande commissies zich met BRUIS zouden bemoeien en heeft er geen enkele afstemming plaatsgevonden. Soms is de activiteitencommissie later wel aangehaakt bij de nieuwe initiatieven.

66

Goede afstemming met bestaande commissies is niet alleen van belang voor commissieleden en de organisatie van activiteiten, maar ook voor de communicatie naar andere bewoners toe. Bewoners zijn vaak loyaal aan het bestaande aanbod en als de status van de nieuwe activiteiten niet duidelijk is, zijn ze terughoudend. Nog ingewikkelder is het wanneer het bestaande aanbod door een betaalde kracht wordt georganiseerd. Bewoners zijn dan bang dat de professional zijn baan verliest als zij aan de nieuwe – zelf georganiseerde – activiteiten meedoen. Zeker als het doel van het experiment (versterken van de zelforganisatie, aansluiten bij de behoeften) niet duidelijk is gecommuniceerd.

Passiviteit

In het experiment blijkt dat slechts een klein deel van de bewoners zelf actief is in het organiseren van activiteiten en ontmoetingen. Veel bewoners die wel willen *meedoen* aan activiteiten, vinden dat ze niet over de juiste kennis en vaardigheden beschikken om *actief* mee te doen. Ze hebben er geen ervaring mee en betwijfelen of ze dit kunnen. Andere bewoners zijn niet bereid om zelf dingen te organiseren.¹⁹ Ze vinden zichzelf te oud om zich nog actief met allerlei zaken te bemoeien, hebben in het verleden al veel gedaan, of zijn eraan gewend dat activiteiten voor hen worden georganiseerd.

¹⁸ Bij een groep die zich de 'Jeugd van Toen' noemt, ontstaan uit het project Samenkracht 80+.

¹⁹ Dat komt overeen met de bevindingen in de nulmeting, waaruit blijkt dat gemiddeld 20 procent bereid is om zelf activiteiten te organiseren (zie 4.3). In de nulmeting wordt echter niet duidelijk of degenen die hier niet toe bereid zijn, onzeker zijn over hun eigen vaardigheden of het niet als een verantwoordelijkheid van zichzelf zien.

In het experiment wordt duidelijk dat niet alle bewoners het vanzelfsprekend vinden dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor de sociale vitaliteit in hun complex. Dat is vooral zo in de complexen waarin de activiteitenbegeleiding altijd vanuit de organisatie plaatsvond, door een professional of door vrijwilligers. Er is dan geen enkele noodzaak om zelf initiatieven te nemen. Bewoners voelen zich zelfs bezwaard omdat ze bestaande organisatoren niet in de wielen willen rijden.

Overigens lijken de jongere bewoners in dit opzicht andere verwachtingen te hebben. Zij zijn meer gewend zelf verantwoordelijkheid te nemen en vinden het minder vanzelfsprekend dat zaken voor hen worden geregeld.

Teruggetrokken bewoners moeilijk in beweging te krijgen

In veel complexen bleek het lastig om nieuwe deelnemers te werven, zowel voor de initiatiefgroep als voor deelname aan de activiteiten. Dat had soms te maken met onduidelijkheid over de status van Studio BRUIS en loyaliteit aan bestaande commissies en activiteiten, maar ook met de populatie. Zo was het lastig om ouderen met gezondheidsproblemen of een beperkte mobiliteit bij het experiment te betrekken. Er werd bijvoorbeeld veel moeite gedaan om deze ouderen te motiveren voor een uitje, maar op de dag van het uitje waren veel ouderen de afspraken daarover vergeten. Dit kostte de organisatoren veel tijd en energie.

Ook het betrekken van teruggetrokken bewoners die nooit met gezamenlijke activiteiten meedoen, vraagt veel van de actieve bewoners. Dat bleek bijvoorbeeld bij het paasontbijt in De Roo. De twee bewoners die dit hebben georganiseerd, maakten een uitnodiging, benaderden mensen persoonlijk, deden boodschappen, regelden vrijwilligers om mee te helpen, maakten de zaal gereed en ruimden alles na afloop weer op. Ze voelden zich verantwoordelijk voor het slagen ervan en dat leverde veel stress en onzekerheid op. Hoewel het ontbijt een succes was, zijn ze niet van plan om dit vaak te herhalen omdat ze de belasting te zwaar vinden. Ze willen het maximaal één keer per jaar organiseren.

67

Niet alle bewoners hebben behoefte aan sociale activiteiten in het complex

In het experiment werd ook duidelijk dat niet alle bewoners behoefte hebben aan activiteiten of contacten in hun wooncomplex: omdat ze tevreden zijn met hun situatie, of hun sociale leven vooral buiten het complex hebben. Dat laatste geldt vooral voor de jongere bewoners. Dit past in het beeld dat contacten in de directe woonomgeving belangrijker worden als de leeftijd stijgt en mensen minder mobiel worden (Engbersen, 2017; Machielse, 2016a).

Bestrijden van eenzaamheid is werk voor professionals

Hoewel Studio BRUIS niet bedoeld is om eenzaamheid te bestrijden, kreeg dit thema wel veel aandacht van de initiatiefgroepen. Eenzaamheid is een zorgpunt voor actieve bewoners die de sociale participatie in hun complex willen stimuleren. Ze willen eenzame bewoners opsporen en ondersteunen, maar missen de kennis en deskundigheid om dit goed aan te pakken. Om die reden is er tijdens een van de learning communities expliciet aandacht aan geschonken.

Het experiment bevestigt bevindingen uit ander onderzoek dat het bespreekbaar maken van eenzaamheid en het activeren van eenzame ouderen deskundigheid vereist van een welzijnsprofessional of een maatschappelijk werker (Machielse, 2016b).

7.4 Professionele ondersteuning

Wanneer en in welke situaties is professionele ondersteuning nodig en welke soort ondersteuning is dat?

In de nieuwe maatschappelijke context wordt van bewoners verwacht dat ze de sociale kwaliteit in hun wooncomplex als hun eigen verantwoordelijkheid zien en zelf actie ondernemen om die te verbeteren. In elk complex zijn er bewoners die bereid zijn om die verantwoordelijkheid te nemen, maar ze zijn onzeker over hun eigen kennis en vaardigheden wat het zelf organiseren van activiteiten betreft. Ze hebben er geen ervaring mee en weten niet hoe ze het moeten aanpakken. Ook actieve bewoners die gewend zijn om dingen te organiseren, hebben behoefte aan ondersteuning: om doelen te stellen, plannen te maken die aansluiten bij de behoeften, bewoners te motiveren om mee te doen, de plannen daadwerkelijk tot uitvoering te brengen, zo nodig bij te sturen, het vol te houden (bij weerstand of conflicten), en de veranderingen duurzaam te maken. De ondersteuning die zij nodig hebben, moet dus bijdragen aan hun 'doenvermogen' (WRR, 2017: 23).

Meedenken/sparring partner

De bewoners hebben behoefte aan iemand die het complex en de bewoners goed kent en die de beginsituatie goed kan inschatten. Iemand die meedenkt over realistische doelen en die doelen kan omzetten in haalbare plannen.

Bewoners willen met iemand kunnen 'sparren': als ze vastlopen of als dingen moeizaam gaan, als het niet lukt om andere bewoners in beweging te krijgen, of als er sprake is van weerstand of conflicten.

Begeleiding bij uitvoering van de methodiek

De methodiek Studio BRUIS vormt een belangrijke inspiratiebron voor de sociale vitaliseringsactiviteiten. Om (onderdelen van) de methodiek goed in te zetten, hebben de meeste bewoners wel enige ondersteuning nodig. Die ondersteuning betreft het goed vormgeven van de bijeenkomsten, het kiezen van de juiste werkvormen, en de concrete invulling van de themabijeenkomsten.

68

Bemiddelende rol bij conflicten

Een vitaliseringsproces is een langdurig proces dat pieken en dalen kent. Wanneer er spanningen of conflicten ontstaan, bijvoorbeeld met bestaande commissies of tussen bewoners onderling, kan een professional als - onafhankelijke partij - een bemiddelende rol vervullen. Bewoners zelf worden vaak meegezogen in de sociale dynamiek en kunnen de problemen dan zelf nog moeilijk oplossen.

Belangstelling, betrokkenheid en waardering

Actieve bewoners voelen zich vaak verantwoordelijk voor het slagen van de activiteiten die ze in gang zetten. Zeker als ze nog niet zo bedreven zijn, levert dat vaak veel stress en onzekerheid op. Ze willen graag weten of ze het goed doen. Een professional die belangstelling toont en zich betrokken voelt bij de activiteiten kan een deel van die onzekerheid wegnemen. Ook waardering van de professional is van belang. Een betrokken professional helpt bovendien het draagvlak onder bewoners vergroten.

Continuïteit en verankering

Ook als de activiteiten eenmaal op gang zijn gekomen, blijft enige mate van professionele ondersteuning nodig. Juist bij kleinschalige activiteiten is de organisatie vaak kwetsbaar. Als een van de trekkers wegvalt, kan een activiteit zomaar stoppen omdat het niet lukt om goede opvolgers te vinden. Een professional die op de achtergrond aanwezig is, kan meedenken over oplossingen die voor meer continuïteit zorgen. Dat is belangrijk omdat sociale vitalisering een veranderingsproces is dat veel tijd nodig heeft.

Type professionaliteit

Om sociale vitalisering in wooncomplexen voor ouderen te laten slagen, is professionele ondersteuning noodzakelijk. In het begin is die ondersteuning tamelijk intensief: de professional is nodig om de situatie in kaart te brengen, om draagvlak te creëren en nieuwe initiatieven af te stemmen met de activiteiten van bestaande commissies. Later in het proces kan de ondersteuning meer op afstand plaatsvinden. Dan gaat het om het begeleiden van het proces, het (mee) oplossen van weerstand en conflicten, en zorgen voor continuïteit.

Zelforganisatie vereist ondersteuning van een professional die gemotiveerd is om mee te werken aan de leefbaarheid van een complex. Een professional die weet wanneer hij iets kan overlaten aan de bewoners zelf en wanneer hij zelf het initiatief moet nemen. De vijf vragen van het ACTIE-model (zie 2.6) kunnen helpen om hier een juiste balans in te vinden. Zelforganisatie vereist ook kennis van de professional over groepsdynamiek en het begeleiden van sociale processen.

7.5 Voorwaarden voor een bruisende woongemeenschap

Wat zijn optimale kenmerken van een woongemeenschap waarin onderling contact gemakkelijk wordt gelegd?

Het experiment maakt duidelijk dat gemeenschapsvorming een geleidelijk veranderingsproces is dat niet in een kort tijdsbestek (zoals de experimentperiode) kan worden afgerond. Het gaat om een cultuur- en mentaliteitsverandering die stapje voor stapje tot stand komt.

Het onderzoek laat zien dat er in de looptijd van het experiment Vitale woongemeenschappen (september 2016 tot maart 2017) geen *meetbare* veranderingen te constateren zijn in de activiteiten en sociale contacten binnen de tien betrokken wooncomplexen, maar dat zich in kleiner verband wel belangrijke ontwikkelingen hebben voorgedaan (zoals hiervoor beschreven). De vraag is nu wat we hiervan leren over de mogelijkheden om sociale vitaliteit in wooncomplexen voor ouderen te stimuleren. In deze paragraaf beschrijven we de randvoorwaarden waaraan moet worden voldaan om het zelforganiserend vermogen van ouderen in complexen aan te spreken en hun betrokkenheid bij sociale vitalisering te optimaliseren.

69

Commitment van de woningcorporatie

Een eerste voorwaarde is dat de corporatie zich committeert aan de doelstellingen van een sociaal vitaliseringstraject. Zij moet het belang van sociale vitalisering in het wooncomplex onderschrijven en het als een nuttige investering zien, met het oog op het verbeteren van de leefbaarheid of het vergroten van de verhuurbaarheid. Het commitment veronderstelt dat de corporatie bereid is om samen te werken met bewoners. Het betekent ook dat een professional voldoende tijd krijgt om het proces goed te begeleiden, zo nodig met ondersteuning vanuit de corporatie. Verder is afstemming met bestaande commissies over taken en verantwoordelijkheden noodzakelijk om een breed draagvlak in het complex te krijgen. Alleen als de noodzaak tot verandering wordt gedeeld, heeft een veranderingsproces kans van slagen (Durlak & DuPre, 2008).

De situatie in beeld brengen en daarop afstemmen

Interventies op het gebied van gemeenschapsvorming en gemeenschapsontwikkeling zijn gericht op het positief beïnvloeden van de interactie tussen leden van een gemeenschap. Versterking van de sociale kwaliteit vereist interventies die zijn afgestemd op de 'activity setting': de kenmerken, gedragingen en subjectieve ervaringen in het wooncomplex (O'Donnell & Tharp, 1990). Dat betekent dat een aantal zaken bekend moeten zijn: wie zijn de bewoners, wat zijn hun leefstijlen, hoe zijn ze

gewend met elkaar om te gaan, hoe zijn de onderlinge verhoudingen, is er sprake van groepsvorming en wat vinden bewoners belangrijk in hun woonomgeving? Het gaat om inzicht in de leefwereld van de ouderen en in bestaande structuren in het complex.

Daarnaast is van belang om de sociale behoeften en voorkeuren van bewoners in beeld te krijgen: zijn bewoners in het complex komen wonen vanwege de kleinschaligheid en de huiselijkheid, of juist vanwege de levendigheid? Of willen ze het liefst anoniem wonen (zie ook Spierings, 2014)?

Realistische doelen stellen

Als de situatie goed in beeld is gebracht, is het zaak om de doelen daar zoveel mogelijk op af te stemmen. In de meeste gevallen is er al een activiteiten aanbod en zijn er actieve bewoners (groepen) die zich daarvoor inzetten. Uitgangspunt is om datgene wat al goed loopt, te benutten en te zoeken naar mogelijkheden om dat te versterken of verder uit te bouwen. Belangrijk is om de doelen realistisch te houden. Gemeenschapsofbouw is een proces dat een lange adem heeft en in kleine stapjes gaat. Te grote doelen die uiteindelijk niet van de grond komen, werken demotiverend en kunnen zelfs hun weerslag hebben op andere initiatieven. Zo is het bijvoorbeeld niet raadzaam om meteen de moeilijkst bereikbare groep te willen betrekken.

Als er belemmeringen zijn die de kans van slagen in de weg staan, omdat er bijvoorbeeld sprake is van een conflict tussen bewoners (groepen), moet eerst schoon schip worden gemaakt. Anders is gemeenschapsvorming bij voorbaat tot mislukken gedoemd.

Bij het stellen van realistische doelen is ook de bewonersmix van belang. Als bijvoorbeeld sprake is van een onevenwichtigheid tussen vitale en niet-vitale ouderen of de verhouding tussen jongere en oudere bewoners, moet daar rekening mee worden gehouden (zie ook Spierings, 2014).

70

Heldere communicatie

Als de corporatie besluit om werk te gaan maken van sociale vitalisering, is heldere en eenduidige communicatie naar bewoners in het complex cruciaal. Er moet duidelijkheid zijn over doelen, rollen, taken en verantwoordelijkheden. Wat is de achtergrond van het veranderingsproces, wat is de taak van de corporatie, welke professionele ondersteuning wordt geboden, wat is de rol van bestaande commissies of eventueel aanwezige vrijwilligersgroepen, en wat wordt precies verwacht van bewoners? Belangrijk is dat bewoners weten waarom de corporatie in sociale vitaliteit wil investeren, en wat het voor hen zelf kan opleveren.

Heldere communicatie veronderstelt geen ingewikkelde of abstracte termen, maar heldere bewoordingen die begrijpelijk zijn voor bewoners en aansluiten bij hun leefwereld.

Een initiatiefgroep met gemotiveerde bewoners

Een belangrijke voorwaarde is dat er in het complex bewoners zijn die bereid zijn om zich actief in te zetten voor het veranderingsproces. Ideaal is een groep bewoners die al enige binding met elkaar heeft: bewoners die eerder hebben samengewerkt en elkaar vertrouwen. De leden van de initiatiefgroep moeten open staan voor nieuwe ideeën en bereid zijn om andere bewoners die een rol willen spelen, een kans te geven en hen zo nodig te ondersteunen.

De initiatiefgroep moet ook in staat zijn om de activiteiten die ze in gang zetten af te stemmen op de behoeften en het tempo van de andere bewoners. Dat betekent dat ze soms pas op de plaats moeten maken en geduld moeten hebben, en dat ze kleine successen moeten waarderen. Dit is belangrijk om het draagvlak van bewoners te vergroten. Het onderhouden van persoonlijke contacten en huis-aan-huis bezoeken dragen hier ook aan bij. Ze bieden de mogelijkheid om vragen van bewoners te beantwoorden en eventuele misverstanden uit de weg te ruimen.

Een gemeenschappelijke ruimte

Een andere voorwaarde heeft betrekking op de fysieke aspecten van een complex. In het experiment werd duidelijk dat een gemeenschappelijke ruimte die toegankelijk en open is de sociale participatie in een complex kan bevorderen. Dat kan gaan om plekken in de buitenruimte, zoals een dartbaan of een jeu de boulesbaan waar geïnteresseerden kunnen kijken, maar ook om tuinen waarin bewoners elkaar gemakkelijk kunnen ontmoeten (zie ook Zaff & Sloan Devlin, 1998). Belangrijk is ook een gemeenschappelijke binnenruimte, bij voorkeur op een plek waar mensen elkaar kunnen zien (op de begane grond), zodat de drempel om binnen te lopen laag is.

Een faciliterende professional

Een laatste voorwaarde heeft betrekking op de professionele ondersteuning. Gemeenschapsopbouw vraagt een bepaald type professionaliteit (zie 7.4), gericht op het activeren van het zelforganiserend vermogen van de ouderen. Uitgangspunt in de ondersteuning is de eigen kracht van bewoners. Dit betekent dat de professional aan bewoners duidelijk moet maken dat van hen een actieve houding wordt verwacht, dat het veranderingsproces door hen zelf wordt gedragen en dat zij er zelf verantwoordelijk voor zijn. Dit betekent dat de professional bij het proces betrokken is, maar ook afstand kan nemen en bewoners ruimte kan geven om zaken op een eigen manier vorm te geven. Dit veronderstelt een grote flexibiliteit, omdat de plannen niet altijd worden uitgevoerd zoals van tevoren is bedacht. Tijdens het proces kunnen andere wegen worden ingeslagen of nieuwe doelen in zicht komen. Het veronderstelt ook een gelijkwaardige relatie waarin de behoeften en mogelijkheden van de bewoners het uitgangspunt vormen en de professionals vooral een faciliterende rol hebben. Dat vraagt een duidelijke taakomschrijving, alsmede commitment en back-up vanuit de corporatie.

7.6 Tot slot

71

Het experiment Vitale woongemeenschappen toont aan dat bewoners en corporaties gedeelde belangen hebben. Bewoners hebben behoefte aan sociale contacten, een goede sfeer, veiligheid en mensen waar ze in geval van nood op terug kunnen vallen. Corporaties hebben belang bij een sociale en veilige leefomgeving waarin bewoners prettig kunnen wonen, vanwege de leefbaarheid en de verhuurbaarheid. Om de sociale kwaliteit van de leef-en woonomgeving te optimaliseren, hebben bewoners en corporaties elkaar nodig.

Bewoners zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor de sociale vitaliteit in hun woonomgeving, maar hebben daar professionele ondersteuning bij nodig die corporaties kunnen bieden. Die ondersteuning is nodig om gemeenschapsopbouw op gang te brengen, te begeleiden en duurzaam te maken. Belangrijk is dat de corporatie en de bewoners een gedeelde visie hebben op dat veranderingsproces en op een constructieve manier samenwerken. Uitgangspunt daarbij zijn de mogelijkheden en wensen van bewoners. Professionals helpen de bewoners om *zelf* actief te worden.

Studio BRUIS is een methodiek die handvatten biedt om zo'n verandering op gang te brengen. De methodiek maakt maatwerk mogelijk en biedt veel ruimte om tijdens het veranderingsproces aanpassingen te doen of andere prioriteiten te kiezen. De ervaringen in het experiment en de bevindingen in het onderzoek hebben ook duidelijk gemaakt op welke punten de methodiek nog kon worden verbeterd. Op grond daarvan is de methodiek aangescherpt en is een nieuwe aangepaste handreiking gemaakt met de naam *Studio BRUIS – Samen buurten. Bewoners 55+ wooncomplexen aan zet voor een vitale woongemeenschap* (Penninx, 2017).

8 Referenties

- Blair, J., Czaja, R. and Blair, E. (2014). *Designing surveys: a guide to decisions and procedures*. London etc.: Sage.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.
- Brörmann, N. (2010). *Methodebeschrijving ABCD*. Movisie. Utrecht: Movisie.
- Brown, C., & Henkin, N. (2014). Building Communities for All Ages: Lessons Learned from an Intergenerational Community-building Initiative. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24, 63-68.
- BZK (2014). *Transitieagenda Langer zelfstandig wonen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 14 juni 2014. 2014-000029950.
- Cohen, A. B. (2009). Many Forms of Culture. *The American Psychologist*, 64 (3), 194-204.
- De Vaus, D. A. (2013). *Research design in social research*. London: Sage Publications.
- Duivenvoorden, A., Triest, N. van., Senior, O., Witter, Y. & Kooistra, H. (2015). *Langer zelfstandig wonen - de opgave voor corporaties. Kennisdossier corporatieleerkring*. Den Haag: Platform31.
- Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation Matters: A Review of Research on the Influence of Implementation on Program Outcomes and the Factors Affecting Implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41, 327-350.
- Engbersen, R., & Rensen, P. (2014). *Help mij het zelf te doen Een pleidooi voor methodisch werken aan actief burgerschap*. Platform 31/Movisie. Utrecht: Platform 31.
- Engbersen, Radboud. (2017). *Woonomgeving steeds belangrijker voor ouderen*. Geraadpleegd op 7 juli 2017: <http://www.platform31.nl/nieuws/woonomgeving-steds-belangrijker-voor-ouderen>
- Engbersen, R. & Vermeij, L. (red.) (2017). *Oud worden in Nederland*. Den Haag: SCP/Platform31.
- Felten, H., Houte de Lange, S., & Repetur, L. (2017). 11 aannames over de transformatie van het sociale domein. Utrecht: Movisie.en,
- Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London etc.: SAGE.
- Gallimore, R., Goldenberg, C. N., & Weisner, T. S. (1993). The Social Construction and Subjective Reality of Activity Settings: Implications for Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*, 21 (4), 537-558.
- Gezondheidsraad (2009). *Preventie bij ouderen. Focus op zelfredzaamheid. Advies aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Gobo, G. (2008). *Doing ethnography*. London etc.: Sage.
- Goodenough, W.H. (1971). Anthropology and the AAAS. *Anthropology News*, 12(6), 2-2.
- Kral, M. J., Ramirez Garcia, J. I., Aber, M. S., Masood, N., Dutta, U., & Todd, N. R. (2011). Culture and Community Psychology: Toward a Renewed and Reimagined Vision. *American Journal of Community Psychology*, 47, 46-57.
- Machielse, A. (2016a). *Afgezonderd of ingesloten? Over sociale kwetsbaarheid van ouderen*. Oratie. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Machielse, A. (2016b). Eenzame ouderen: mogelijkheden en grenzen aan de hulp. *De Praktijk. Het tijdschrift voor de praktijkverpleegkundige en praktijkondersteuner (januari)*, 13-15.
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek. Praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Miles, M. & Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Milligan, C. (2009). *There's no place like home. Place and care in an aging society*. Ashgate: Farnham.

- O'Donnell, C. R., & Tharp, R. G. (2012). Integrating Cultural Community Psychology: Activity Settings and the Shared Meanings of Intersubjectivity. *American Journal of Community Psychology*, 49, 22-30.
- O'Donnell, C. R., Tharp, R. G., & Kathleen, W. (1993). Activity Settings as the Unit of Analysis: A Theoretical Basis for Community Intervention and Development. *American Journal of Community Psychology*, 21 (4), 501-520.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London etc.: Sage Publications. Thousand Oaks, California.
- Penninx, K. (2015a). *Woondromen 55+. Van wens tot werkelijkheid. Leergang coaching woongemeenschappen voor sociale professionals in de wereld van bouwen, wonen, zorg, maatschappelijk ondernemen en lokaal sociaal beleid*. Amersfoort: ActivAge (ongepubl.)
- Penninx, K. (2015b). *POWER. Veerkracht op leeftijd. Handreiking voor initiatiefnemers*. Hooge Zwaluwe: Stichting Gilde Nederland (ongepubl.)
- Penninx, K. (2016). *Experiment Vitale woongemeenschappen. Concept Handreiking voor initiatiefgroepen Studio BRUIS - Werken aan een vitale woongemeenschap van ouderen*. Den Haag: Platform 31 (ongepubl.)
- Penninx, K. (2017). *Studio BRUIS – Samen buurten. Bewoners 55+ wooncomplexen aan zet voor een vitale woongemeenschap*. Handreiking bewonersondersteuning. Den Haag: Platform 31.
- Penninx, K. en Hulsebosch, I. (2013). *Atelier Samenkracht. Bewoners en professionals in gesprek over weerbarstige vraagstukken in de wijk*. Den Haag: Stichting Woonservicewijken Escamp.
- Penninx, K. & Christ, I. (2016). *Samenkracht80+. Hoe kunnen de oudste generaties meedoen en van betekenis zijn in de gemeenschap? Handreiking voor een activerende dialoog*. Zutphen: OVN (in voorbereiding).
- Raad voor het Openbaar Bestuur (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. Den Haag: ROB.
- RIVM (2015). *Ouderen van nu en straks. Zijn er verschillen in kwetsbaarheid? Den Haag: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu/Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*.
- Singelenberg, J., Stolarz, H., & McCall, M. E. (2014). Integrated Service Areas: An Innovative Approach to Housing, Services and Supports for Older Persons Ageing in Place. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24, 69-73.
- Smaling, A. (2000). Inductieve, analoge en communicatieve generalisatie. In: F. Wester, A. Smaling & L. Mulder (red.), *Praktijkgericht kwalitatief onderzoek* (pp. 155-171). Bussum: Coutinho.
- Smaling, A. (2009). *Participatief onderzoek: een overzicht. Kwalon 14 (1), p. 1-9*.
- Spierings, T. (2014). *De Wenselijke Schaal. Fysieke schaalgrootte en sociale kwaliteit van wonen in woonzorgcomplexen*. Radboud Universiteit Nijmegen. 's-Hertogenbosch: Uitgeverij BOXPress.
- Tavecchio, L.W.C. (2008). *Systematisch en Flexibel. Methodiekontwikkeling in het spanningsveld tussen evaluatie en beleid*. Lectorale rede, Hogeschool van Amsterdam. Amsterdam: AUP.
- Tavecchio, L. & Gerrebrands, M. (2012). *Bewijsvoering binnen praktijkgericht onderzoek. Methodologische en wetenschapstheoretische reflecties op de onderbouwing van professionele interventies*. Den Haag: Boom Lemma.
- Vaart, W. van der., Egmond, M. van, Machielse, A., & Bos, P. (2017). *Onderzoek Vitale woongemeenschappen. Eerste rapportage nulmeting*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Vaart, W. van der., Egmond, M. van, Machielse, A., & Bos, P. (2017). *Onderzoek Vitale woongemeenschappen. Eindrapportage nameting 2017 en veranderingen t.o.v. de nulmeting 2016*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Vermeij, L. ((2016). *Kleine gebaren. Het belang van dorpsgenoten voor ouderen op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Verschuren, P. (2011). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Houten etc.: Spectrum.

- Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid. (2017). *Weten is nog geen doen*. Den Haag: Amsterdam University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wolcott, H. F. (1999). *Ethnography: A way of seeing*. Rowman Altamira.
- Zaff, J., & Sloan Devlin, A. (1998). Sense Of Community In Housing For The Elderly. *Journal of Community Psychology*, 26 (4), 381-398.

Bijlage I - Topiclijst diepte-interviews ouderen

Topics	Subtopics
Kennismaking en introductie	Uitleg over achtergrond en doel van het onderzoek Praktische zaken (uitleg over opname interview, uitwerking)
Persoonsgegevens	Geslacht Leeftijd Burgerlijke staat Woonsituatie Kinderen Hulp ontvangen (professioneel, informeel) Hulp verlenen (mantelzorg)
Woongeschiedenis	Woontijd in huidig complex Woonsituatie daarvoor Aanleiding om hier te gaan wonen
Sociale contacten algemeen	Contacten met kinderen, familie, vrienden, kennissen Beleving/belang van deze contacten Veranderingen in het netwerk Wensen en behoeften
Sociale contacten in het wooncomplex	Contacten met andere bewoners (op de galerij, gang, afdeling, algemeen) Beleving/belang van deze contacten Wensen en behoeften
Sociale betrokkenheid	Bekendheid met andere bewoners Onderlinge verhoudingen in het complex Hulpbereidheid in het complex Groepsvorming/vriendengroepjes Sfeermakers/gangmakers Zorgen over medebewoners In- en uitsluiting

Activiteiten in het wooncomplex	Bekendheid met activiteiten in het complex Deelname aan activiteiten (waarom wel/niet) Beleving/belang van de activiteiten Eigen rol bij organisatie activiteiten (waarom wel/niet actief) Wensen en behoeften
Studio BRUIS	Bekendheid met Studio BRUIS Deelname aan activiteiten van Studio BRUIS (waarom wel/niet) Eigen rol bij Studio BRUIS (waarom wel/niet actief) Beleving/belang van Studio BRUIS Wensen en behoeften
Afsluiting	Vragen en opmerkingen

Bijlage II - Topiclijst diepte-interviews professionals

Topics	Subtopics
Kennismaking en introductie	Uitleg over achtergrond en doel van het onderzoek Praktische zaken (uitleg over opname interview, uitwerking)
Persoonsgegevens	Geslacht Leeftijd Loopbaan (opleiding en betrekkingen)
Reguliere werkzaamheden in het wooncomplex	Hoelang in dienst bij corporatie Motivatie voor deze functie/dit wooncomplex Dagelijkse werkzaamheden (taken/rollen)
Sociaal klimaat in het wooncomplex	Indruk van het sociaal klimaat Onderlinge verhoudingen in het complex Hulpbereidheid in het complex Groepsvorming/vriendengroepjes Sfeermakers/gangmakers Zorgen over bewoners In- en uitsluiting Urgente kwesties in het wooncomplex
Activiteiten in het wooncomplex	Commissies in het wooncomplex Bestaande activiteiten (organisatie, stabiliteit) Deelname aan bestaande activiteiten
Studio BRUIS	Aanleiding om met Studio BRUIS te starten Verloop van het experiment (feitelijk) Beleving/belang van Studio BRUIS Succesfactoren Beperkingen/knelpunten Eigen rol in het experiment Ondersteuning vanuit corporatie Ondersteuning door Platform31
Afsluiting	Vragen en opmerkingen

Bijlage III - Overzicht informanten (bewoners)

Diepte-interviews

Code*	M/V	Leeftijd	Burgerlijke staat	Betrokken bij Studio BRUIS
1	V	69	Gehuwd	Initiatiefgroep
2	M	70	Gehuwd	Deelnemer
3	V	93	Weduwe	Neemt niet deel
4	V	77	Weduwe	Neemt niet deel
5	V	79	Weduwe	Initiatiefgroep
6	M	87	Weduwnaar	Deelnemer
7	V	56	Gescheiden	Initiatiefgroep
8	V	67	Ongehuwd	Initiatiefgroep
9	V	64	Ongehuwd	Initiatiefgroep
10	M	68	Gehuwd	Initiatiefgroep
11	M	73	Ongehuwd	Neemt niet deel
12	V	68	Ongehuwd	Neemt niet deel
13	V	95	Weduwe	Deelnemer
14	M	81	Gescheiden	Deelnemer

78

Informeel gesprekken

De Roo Appartementen	10 bewoners
Oase	11 bewoners
De Leckenborch	7 bewoners
St. Elisabeth	8 bewoners

Bijlage IV - Enquête 'Vitale woongemeenschappen'

Geachte heer / mevrouw,

Voor u ligt de enquête behorend bij het onderzoek dat in uw wooncomplex wordt uitgevoerd door Platform 31 en de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. Wij zijn benieuwd wat u vindt van de (sociale) activiteiten in het wooncomplex, de contacten die u heeft, wat u zelf onderneemt en hoe u zich voelt. Als u de vragen niet zelf kunt lezen of invullen, kunt u iemand vragen om te helpen. De antwoorden moeten wel op u betrekking hebben. Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 10 – 15 minuten kosten. Het gaat om gesloten vragen waarop u snel kunt antwoorden

Dit onderzoek zal over een jaar herhaald worden, zodat we kunnen zien welke ontwikkelingen zich misschien voordoen. De volgende keer hoeft u niet per se opnieuw mee te doen, al stellen we dat natuurlijk wel erg op prijs.

Uw gegevens worden volstrekt vertrouwelijk behandeld en zullen in het onderzoek niet tot u als persoon te herleiden zijn. Uw naam- en adresgegevens worden afzonderlijk van de gegevens opgeslagen en alleen gebruikt om u te kunnen bereiken en u volgend jaar opnieuw te vragen.

Let op: er zijn geen foute antwoorden! Het gaat om uw mening en ervaring. Als u het moeilijk vindt een vraag te beantwoorden, kies dan het antwoord dat het best bij u past. Vaak past het eerste dat in u opkomt het beste bij uw situatie.

79

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Vriendelijke groet,

Prof. dr. Anja Machielse
Dr. Pien Bos
Dr. Wander van der Vaart
Marinde van Egmond, MA

Contact: m.vanegmond@uvh.nl

Persoonsgegevens

In het voorjaar van 2017 willen we u graag nogmaals benaderen voor het invullen van deze enquête. Uw naam, huisadres en/of e-mailadres wordt alleen voor dit doel gebruikt, daarna zullen deze persoonsgegevens vernietigd worden.

Naam:	_____
E-mailadres: <i>Wanneer u geen e-mailadres heeft kunt u dit leeglaten</i>	_____
Huisadres:	_____ _____

Instructie

Kruis bij elke vraag één hokje aan. Als er bij een vraag meer antwoorden gegeven mogen worden, staat dit aangegeven. Het kan natuurlijk gebeuren dat u het verkeerde hokje heeft aangekruist. Geef dan heel duidelijk aan wat wel het juiste antwoord is.

80

Algemeen

Om te beginnen stellen we u een aantal algemene vragen over uw persoonlijke (woon) situatie.

1. Uw geslacht:	☐ Man ☐ Vrouw
2. Wat is uw geboortedatum?	Dag ____ Maand ____ Jaar _____
3. Wat is uw burgerlijke staat?	☐ Gehuwd ☐ Ongehuwd ☐ Gescheiden ☐ Weduwe/weduwnaar
4. Heeft u kinderen?	☐ Nee ☐ Ja, aantal _____

<p>5. Met wie woont u in uw huidige woning?</p>	<p>☐ alleen ☐ met partner ☐ met kind(eren) ☐ anders, namelijk: _____</p>
<p>6. Wat is uw hoogst genoten opleiding?</p>	<p>☐ geen opleiding (lager onderwijs niet afgemaakt) ☐ lager onderwijs (basisschool, speciaal basisonderwijs) ☐ lager of voorbereidend beroepsonderwijs (zoals Ambachtsschool, Huishoudschool, LTS, LEAO, LHNO, VMBO) ☐ middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (zoals MAVO, (M)ULO, MBO-kort, VMBO-t) ☐ middelbaar beroepsonderwijs en beroepsbegeleidend onderwijs (zoals vakopleidingen bakker of kapper, MBO-lang, MTS, UTS, MEAO, BOL, BBL, INAS) ☐ hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (zoals HAVO, VWO, Atheneum, Gymnasium, HBS, MMS) ☐ hoger beroepsonderwijs (zoals kweekschool, HBO, HTS, HEAO, HBO-V, kandidaats wetenschappelijk onderwijs) ☐ wetenschappelijk onderwijs (universiteit) ☐ anders, namelijk: _____</p>
<p>7. Als u uw gezondheid een rapportcijfer moest geven, wat zou u dan geven? 1: heel slechte gezondheid, 10: heel goede gezondheid</p>	<p>1 - 10 _____</p>
<p>8. Zorg u op dit moment voor iemand die hulpbehoevend is, binnen of buiten uw eigen huishouden?</p>	<p>☐ nee ☐ ja, namelijk: _____</p>
<p>9. Zorgt er op dit moment iemand voor u, binnen of buiten uw eigen huishouden?</p>	<p>☐ nee ☐ ja, namelijk: _____</p>

Kwaliteit van Leven

De volgende vragen gaan over hoe tevreden of ontevreden mensen zijn met het leven dat zij leiden. Kunt u aangeven hoe u zich de **afgelopen maand** voelde?

Kruis op iedere regel het juiste vakje aan	ja	min of meer	nee
1. Ik ben tevreden met mijn leven.	☐	☐	☐

2.	Mijn leven ziet er prima uit.	☐	☐	☐
3.	Ik voel me een gelukkig mens.	☐	☐	☐
4.	Over het geheel genomen, ben ik tevreden met mezelf.	☐	☐	☐

Zingeving

Onderstaande vragen gaan over hoe mensen hun leven in algemene zin ervaren en hoe ze zich in het leven voelen staan. Probeer de vragen zo eerlijk mogelijk te beantwoorden, het gaat om uw ervaring.

<i>Kruis op iedere regel het juiste vakje aan</i>	helemaal mee eens	mee eens	niet eens / niet oneens	mee oneens	helemaal mee oneens
1. Ik heb duidelijke doelen in mijn leven	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik begrijp weinig van de wereld waarin ik leef	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb een positief beeld van mezelf	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik voel me vaak los staan van de mensen om me heen	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik voel me verbonden met een groter geheel	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik vind dat ik vaak het goede doe	☐	☐	☐	☐	☐
7. Ik heb weinig invloed op mijn eigen leven	☐	☐	☐	☐	☐

82

Eenzaamheid

<p>1. Als we mensen zouden proberen in te delen in: niet eenzame mensen, matig eenzame mensen, sterk eenzame mensen en zeer sterk eenzame mensen, waar rekent u zich dan nu toe?"</p>	☐ niet eenzame mensen ☐ matig eenzame mensen ☐ sterk eenzame mensen ☐ zeer sterk eenzame mensen
--	--

Kruis hieronder aan wat het meest op u van toepassing is.

Zelfredzaamheid

De volgende stellingen zijn uitspraken over wat mensen zelf kunnen en wat zij van zichzelf vinden. Geef aan in hoeverre deze uitspraken op u van toepassing zijn.

<i>Kruis op iedere regel het juiste vakje aan</i>	ja	min of meer	nee
1. Ik ben iemand die heel onzelfstandig is.	☐	☐	☐
2. Ik kan goed voor mezelf zorgen.	☐	☐	☐

3.	Ik kan mezelf slecht redden.	☐	☐	☐
4.	Ik kan alles goed aan.	☐	☐	☐
5.	Ik heb weinig zelfvertrouwen.	☐	☐	☐
6.	Ik kan prima voor mezelf opkomen.	☐	☐	☐
7.	Ik kan slecht mijn recht halen.	☐	☐	☐
8.	Ik stap gemakkelijk op alles en iedereen af.	☐	☐	☐

Sociale contacten

Onderstaande vragen gaan over de sociale contacten (**één op één**) die u heeft in het algemeen, zowel **binnen als buiten het wooncomplex**. Denk daarbij aan hoe uw sociale contacten waren in **de afgelopen maand**.

<p>1. Met wie heeft u zoal contact? <i>Er zijn meerdere antwoorden mogelijk</i></p>	<p>☐ Kind(eren) ☐ Familie ☐ Vrienden / kennissen ☐ Buren ☐ Anders, namelijk: _____</p>	83
<p>2. Hoe vaak heeft u contact in het algemeen?</p>	<p>☐ Meerdere malen per dag ☐ Dagelijks ☐ Wekelijks ☐ Maandelijks ☐ Eens in een aantal maanden ☐ Eens per half jaar ☐ Minder dan eens in het half jaar</p>	
<p>3. Zou u vaker contact willen hebben, of niet?</p>	<p>☐ Nee ☐ Ja, ☐ met kind(eren) ☐ met familie ☐ met vrienden / kennissen ☐ met burens ☐ Anders, namelijk: _____</p>	
<p>4. Hoe tevreden of ontevreden bent u met uw sociale relaties? <i>Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10, waarbij 1 staat voor erg ontevreden en 10 voor heel erg tevreden.</i></p>	<p>1 - 10 <input style="width: 50px;" type="text"/></p>	

<i>Kruis op iedere regel het juiste vakje aan</i>	ja	nee
5. Ik heb mensen om me heen die me willen helpen, die karweitjes voor me willen doen.	☐	☐
6. Ik mis iemand met wie ik goed kan praten over persoonlijke problemen.	☐	☐
7. Ik ga voor de gezelligheid bij familie, vrienden, kennissen of burens langs of ze komen bij mij thuis langs.	☐	☐

Activiteiten in het wooncomplex

De volgende vragen gaan over de activiteiten die **in uw wooncomplex** worden georganiseerd. Ook zijn we benieuwd aan welke activiteiten u deelneemt en of u meer of minder activiteiten (zelf) georganiseerd zou willen zien.

84

1. Worden er activiteiten georganiseerd in uw wooncomplex?	☐ Ja ☐ Nee (<i>Ga door naar "Contacten in het wooncomplex" op pagina 9</i>) ☐ Weet ik niet (<i>Ga door naar "Contacten in het wooncomplex" op pagina 9</i>)
2. Aan welke activiteiten in het wooncomplex neemt u deel? <i>Er zijn meerdere antwoorden mogelijk</i>	☐ Er worden wel activiteiten georganiseerd maar ik neem er niet aan deel ☐ Gespreksgroepen ☐ Leesgroepen ☐ Gezamenlijk eten ☐ Beweging / sport ☐ Handwerk / klus activiteiten ☐ Culturele activiteiten (toneel, museum, film) ☐ Koffieochtenden ☐ Vrijwilligerswerk ☐ Activiteiten rondom computers (internet, sociale media, skype) ☐ Anders, namelijk: _____
3. Wat vindt u van de manier waarop deze activiteit(en) georganiseerd worden?	☐ Goed ☐ Matig ☐ Niet goed ☐ Weet ik niet

<p>4. Moet u betalen om deel te nemen aan activiteiten?</p> <p>5. Zijn er dingen waardoor u belemmerd wordt om deel te nemen aan activiteiten, of is dat niet aan de orde?</p> <p><i>U kunt meerdere antwoorden aankruisen</i></p>	<p>☐ Ja ☐ Nee ☐ Weet ik niet</p> <p>☐ Nee, ik ervaar geen belemmeringen ☐ Ja, door taalbarrière ☐ Ja, door financiën ☐ Ja, door gebrek aan mobiliteit ☐ Ja, door gezondheid ☐ Ja, door zorg voor partner / andere persoon ☐ Ja, want familie woont ver weg ☐ Ja, want moeite met contacten leggen ☐ Anders, namelijk: _____</p>
<p>6. Zou u willen dat er meer of minder activiteiten georganiseerd worden in uw wooncomplex?</p> <p>7. Organiseert u zelf wel eens een activiteit in uw wooncomplex, bijvoorbeeld in een algemene ruimte?</p>	<p>☐ Ja, dat zou minder kunnen ☐ Ja, dat zou meer kunnen ☐ Nee, niet meer of minder</p> <p>☐ Nee ☐ Ja</p>
<p>8. Zou u zelf nieuwe activiteiten willen (helpen) organiseren, of wilt u dat niet?</p>	<p>☐ Ja, dat zou ik wel willen en ook kunnen ☐ Nee, geen tijd voor ☐ Nee, geen zin in ☐ Nee, vanwege taalbarrière ☐ Nee, vanwege financiën ☐ Nee, vanwege gebrek aan mobiliteit ☐ Nee, vanwege gezondheid ☐ Nee, vanwege zorg voor partner / andere persoon ☐ Nee, want familie woont ver weg ☐ Nee, want moeite met contacten leggen</p>
<p>9. Hoe tevreden of ontevreden bent u met de activiteit(en) op zich? <i>Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10, waarbij 1 staat voor erg ontevreden en 10 voor heel erg tevreden.</i></p>	<p>1 - 10</p> <p>_____</p>

Contacten in het wooncomplex

Hieronder wordt een aantal stellingen gegeven over het wooncomplex waarin u woont. Wilt u aangeven in hoeverre u het eens bent met deze stellingen wanneer u denkt aan de **afgelopen maand**?

	helemaal mee eens	mee eens	niet eens / niet oneens	mee oneens	helemaal mee oneens
<i>Kruis op iedere regel het juiste vakje aan</i>					
1. De mensen in mijn wooncomplex helpen elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐
2. De mensen in mijn wooncomplex voelen zich verbonden met elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐
3. De mensen in mijn wooncomplex zijn te vertrouwen.	☐	☐	☐	☐	☐
4. De mensen in mijn wooncomplex kunnen in het algemeen slecht met elkaar opschieten.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik ga liever niet om met de mensen die in mijn wooncomplex wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
86 6. Hoe vaak heeft u persoonlijk contact met mensen in uw wooncomplex?	☐ Meerdere malen per dag ☐ Dagelijks ☐ Wekelijks ☐ Maandelijks ☐ Eens in een aantal maanden ☐ Eens per half jaar ☐ Minder dan eens in het half jaar				
	7. Zou u vaker persoonlijk contact willen hebben met bewoners in uw woon complex, of wilt u dat niet? ☐ Nee, ik vind het aantal contactmomenten goed zoals het nu is ☐ Ja, ik zou wel wat vaker contact willen hebben met bewoners van mijn wooncomplex				
8. Hoe tevreden of ontevreden bent u met uw sociale relaties binnen dit wooncomplex? <i>Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10, waarbij 1 staat voor erg ontevreden en 10 voor heel erg tevreden.</i>					1 - 10
9. Hoe tevreden of ontevreden bent u met leven in dit wooncomplex ? <i>Geef een rapportcijfer tussen de 1 en 10, waarbij 1 staat voor erg ontevreden en 10 voor heel erg</i>					1 - 10

<i>tevreden.</i>	
------------------	--

Einde

Dit is het einde van de enquête. Hartelijk dank voor het invullen! U kunt de enquête met de retourenveloppe aan ons terugsturen.

Voor vragen en opmerkingen neem contact op met: m.vanegmond@uvh.nl